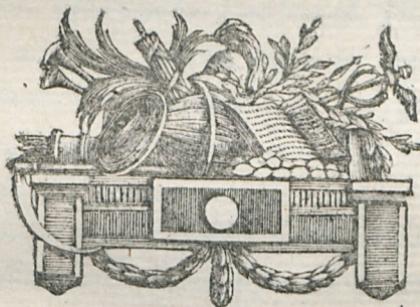

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS SECUNDUS

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXIX

ЛУЧШИЙ

ВАТАЧ

СЕМЯНОВСКИЙ

ОБНОВЛЕНИЙ

СОВОДИТЕЛЬ

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARVM
AB VRBE CONDITA
LIBER IV

EPI TOME

*L*ex de connubio Patrum & plebis a tribunis plebis contentione magna, Patribus repugnantibus, perlata est. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiaeque per hoc genus magistratus administratæ sunt. Item Censorès tunc primum creati sunt. Ager Ardeatibus populi Romani judicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Quum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius, eques Romanus, frumentum populo sua in pensa largitus est: &, ob id factum conciliata sibi plebe, regnum adseculans a C. Servilio Ahala, magistro

A 2

4 EPITOME

equitum, jussu Quindii Cincinnati dicta-
toris occisus est: L. Minucius index boe-
aurata donatus est. Legatis Romanis a
Fidenatibus occisis, quoniam ob rempubli-
cam occubuerant, statuae in Rostris positæ
sunt. Cossus Cornelius tribunus militum,
occiso Tolumnio rege Veientium, opima
spolia secunda Feretrio retulit. Mamercus
Æmilius dictator, censuræ honore, qui anteæ
per quinquennium gerebatur, anni & sex
mensum spatio finito, ob eam rem a cen-
soribus notatus est. Fidenæ in potestatem
redactæ, eoque coloni missi sunt: quibus
occisis, Fidenates, quum defecissent, a
Mam. Æmilio diclatore victi sunt, & Fi-
denæ captæ. Conjuratio servorum obpressa
est. Postumius, tribunus militum, propter
crudelitatem ab exercitu occisus est. Sti-
pendium ex ærario tum primum militibus
datum est. Res præterea gestas adversus
Volscos, & Veientes, Fidenates, & Fa-
liscos, continet.

I.

Hos secuti M. Genucius & C. Curtius consules. Fuit annus domi forisque infestus. Nam anni principio & de connubio Patrum & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgavit; qua contaminari sanguinem suum Patres, confundique jura gentium rebantur: & mentio, primo sensim intata a tribunis, ut alterum ex plebe consulem liceret fieri, eo processit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, « ut populo potestas esset, seu de plebe, seu de Patribus vellet, consules faciendi. » Id vero si fieret, non vulgari modo cum infimis, sed prorsus auferri a primoribus ad plebem, sumum imperium credebant. Læti ergo audiere Patres, Ardeatium populum ob injuriam agri abjudicati descisse, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & Volscos Æquosque ob communitam Verruginem fremere: adeo vel infelix bellum ignominiosæ paci præferebant. His itaque in majus etiam acceptis, ut inter strepitum tot bellorum conticescerent actiones tribuniciae, delectus haberi, bellum armaque vi summa adparari

*U. c. 310.
a. C. 442.*

*M. Genucio, C. Curtio Coss.
Lex de connubio Patrum & plebis: de communi- cando cum plebe con- sulatu.*

6 TITI LIVII

U. c. 310. jubent; si quo intentius possit, quam T.
a. C. 442. Quinclio confule adparatum sit. Tum C. Canuleius pauca in senatu vociferatus, « Ne- » quidquam territando consules avertere ple- » bem a cura novarum legum: numquam eos » se vivo delectum habituros, antequam ea, » quæ promulgata ab se collegisque essent, » plebes scivisset; » & (a) confessim ad con- cionem advocavit.

*Adversus
utramque
legem oratione
Coff.*

II. EODEM tempore & consules senatum in tribunum, & tribunus populum in consules incitabat. Negabant consules, « Jam » ultra ferri posse furores tribunicios. Ven- » tum jam ad finem esse: domi plus belli » concitari, quam foris. Id adeo non plebis, » quam Patrum; neque tribunorum magis, » quam consulium, culpa accidere. Cujus rei » præmium sit in civitate, eam maximis sem- » per auctibus crescere: sic pace bonos, sic » bello fieri. Maximum Romæ præmium » seditionum esse: id & singulis universisque » semper honori fuisse. Reminiscerentur, » quam majestatem senatus ipsi a patribus ac- » cepissent, quam liberis tradituri essent; ut » (quemadmodum plebs gloriari posset)

(a) & del. Gron. Crey,

LIBER IV CAP. II

» auctiorem amplioremque esse. Finem ergo *U. c. 310^a*
» non fieri, nec futuram, donec, quam feli- *a. C. 442.*
» ces seditiones, tam honorati seditionum
» auctores essent. Quas quantasque res *C.*
» Canuleium adgressum? conluvionem gen-
» tium, perturbationem auspiciorum publico-
» rum privatorumque adferre, ne quid sinceri,
» ne quid incontaminati sit: ut, discriminare
» omni sublato, nec se quisquam, nec suos
» noverit. Quam enim aliam vim connubia
» promiscua habere, nisi ut ferarum prope
» ritu vulgentur concubitus plebis Patrumque:
» ut, qui natus sit, ignoret, cuius sanguinis,
» quorum sacrorum sit; dimidius Patrum sit,
» dimidius plebis, ne secum quidem ipse
» concors? Parum id videri, quod omnia
» divina humanaque turbentur: jam ad con-
» fulatum vulgi turbatores adcingi; & primo,
» ut alter consul ex plebe fieret, id modo
» sermonibus tentasse: nunc rogari, ut, seu
» ex patribus, seu ex plebe velit, populus
» consules creet: & creaturos haud dubie ex
» plebe seditionissimum quemque. Canuleios
» igitur Iciliosque consules fore. Ne id Jupi-
» ter optimus maximus fineret, regiae majesta-
» tis imperium eo recidere: & se millies

A. 4

S T I T I L I V I I

U. c. 310. " morituros potius, quam ut tantum dede-
 a. C. 442. " coris admitti patientur. Certum habere,
 " majores quoque, si divinassent, concedendo
 " omnia, non mitiorem in se plebem, sed
 " asperiorem, alia ex aliis iniquiora postu-
 " lando, quum prima impetrasset, futuram,
 " primo quamlibet dimicationem subituros
 " fuisse potius, quam eas leges sibi inponi
 " paterentur. Quia tum concessum sit de tri-
 " bunis, iterum concessum esse. Fineū non
 " fieri posse: in eadem civitate tribunos ple-
 " bis & Patres esse: aut hunc ordinem, aut
 " illum magistratum tollendum esse: potius-
 " que sero, quam numquam obviam eundum
 " audaciæ temeritatique. Illine ut impune
 " primo discordias serentes concitent finitima
 " bella, deinde adversus ea, quæ concitave-
 " verint, armari civitatem defendique prohi-
 " beant, &, quum hostes tantum non arces-
 " fierint, exercitus conscribi adversus hostes
 " non patientur? Sed audeat Canuleius in se-
 " natu proloqui, se, nisi suas leges tamquam
 " victoris Patres accipi sinant, delectum ha-
 " beri prohibiturum? Quid esse aliud, quam
 " minari, se proditum patriam? obpugnari
 " atque capi passurum? Quid eam vocem ani-

LIBER IV CAP. III 9

» morum , non plebi Romanæ , sed Volscis *U. e. 310^a*
» & Æquis & Veientibus adlaturam? Nonne, *a. C. 442^a*
» Canuleio duce, se speraturos Capitolium
» atque arcem scandere posse , si Patribus
» tribuni , cum jure ac maiestate ademta,
» animos etiam eripuerint ? Consules paratos
» esse duces prius adversus scelus civium ,
» quam adversus hostium arma.

III. QUUM maxime hæc in senatu agerentur , Canuleius pro legibus suis & adversus consules ita differuit : « Quantopere vos , *Canuleii
tribuni pl.
oratio pro
legibus
suis.*

» Quirites , contemnerent Patres , quam in-
» dignos ducerent , qui una secum urbe intra-
» eadem moenia viveretis , saepè equidem &
» ante videor animadvertisse : nunc tamen
» maxime , quod adeo atroces in has roga-
» tiones nostras coorti sunt : quibus quid
» aliud quam admonemus , cives nos eorum
» esse , & , si non easdem opes habere , eam-
» dem tamen patriam incolere ? Altera con-
» nubium petimus , quod finitimus externisque
» dari solet . Nos quidem civitatem , quæ plus
» quam connubium est , hostibus etiam viætis
» dedimus . Altera nihil novi ferimus ; sed
» id , quod populi est , repetimus atque usur-
» pamus : ut , quibus velit , populus Roma-

U. c. 310. „nus honores mandet. Quid tandem est , cur
a. C. 442. „celum ac terras misceant? cur in me in-
 „petus modo pene in senatu sit factus ? ne-
 „gent se manibus temperaturos , violaturos-
 „que denuncient sacrosanctam potestatem ?
 „Si populo Romano liberum suffragium da-
 „tur, ut , quibus velit , consulatum mandet,
 „& non praeceditur spes plebeio quoque , si
 „dignus summo honore erit , apiscendi summi
 „honoris ; stare urbs haec non poterit ? de
 „imperio aetum est ? Et perinde hoc valet,
 „plebeiusne consul fiat , tamquam servum
 „aut libertinum aliquis consulem futurum
 „dicat ? Ecquid sentitis , in quanto contemtu
 „vivatis ? Lucis vobis hujus partem , si
 „liceat , adimant . Quod spiratis , quod vo-
 „cem mitritis , quod formas hominum habe-
 „tis , indignantur . Quin etiam (si Diis pla-
 „cet) nefas aiunt esse , consulem plebeium
 „fieri . Obsecro vos , si non ad fastos , non
 „ad commentarios pontificum admittimus ;
 „ne ea quidem scimus , quae omnes pere-
 „grini etiam sciunt ? confiles in locum re-
 „gum successisse ? nec aut juris , aut majesta-
 „tis quidquam habere , quod non in regibus
 „ante fuerit ? En unquam creditis fando

LIBER IV CAP. III ii

„ auditum esse, Numam Pompilium, non *U. e. 310.
a. C. 442.*
„ modo non patricium, sed ne civem quidem
„ Romanum, ex Sabino agro adgitum, po-
„ puli jussu, Patribus auctoribus, Romæ
„ regnasse? L. deinde Tarquinium, non Ro-
„ manæ modo (*b*), sed ne Italicæ quidem
„ gentis, Damarathi (*c*) Corinthii filium,
„ incolam ab Tarquiniis, vivis liberis Anci,
„ regem factum? Ser. Tullium post hunc,
„ captiva Corniculana natum, patre nullo,
„ matre serva, ingenio, virtute regnum te-
„ nuisse? Quid enim de T. Tatio Sabino dicam,
„ quem ipse Romulus, parens urbis, in fo-
„ cietatem regni accepit? Ergo, dum nullum
„ fastiditur genus, in quo eniteret virtus,
„ crevit imperium Romanum. Penitentia nunc
„ vos plebeii consulis, quum majores nostri
„ advenas reges non fastidierint, & ne regi-
„ bus quidem exactis clausa urbs fuerit pere-
„ grinæ virtuti. Claudiam certe gentem post
„ reges exactos ex Sabinis non in civitatem
„ modo accepimus, sed etiam in patriciorum
„ numerum. Ex peregrinone patricius, de-
„ inde consul fiat? civis Romanus si sit ex

(*b*) non modo Romanæ Gron, Crev.

(*c*) Demarati Crev.

TITI LIVII

12

U. c. 310. „plebe, præcisa consulatus spes erit? Utrum
a. C. 442. „tandem non credimus fieri posse, ut vir
„fortis ac strenuus, pace belloque bonus,
„ex plebe sit, Numæ, L. Tarquinio, Ser.
„Tullio similis? An ne, si sit, quidem
„ad gubernacula reipublicæ accedere eum pa-
„tiemur? potiusque decemviris, teterrimis
„mortalium, qui tum omnes ex Patribus
„erant, quam optimis regum novis homini-
„bus, similes consules sumus habituri?

IV. „At enim nemo post reges exactos de
„plebe consul fuit. Quid postea? Nullane
„res nova institui debet? Et, quod nondum
„est factum (multa enim nondum sunt facta
„in novo populo) ea, ne si utilia quidem sint,
„fieri oportet? Pontifices, augures, Ro-
„mulo regnante, nulli erant: ab Numa Pom-
„pilio creati sunt. Census in civitate & de-
„scriptio centuriarum classiumque non erat:
„ab Ser. Tullo est facta. Consules numquam
„fuerant: regibus exactis creati sunt. Dicta-
„toris nec imperium nec nomen fuerat: apud
„patres esse cœpit. Tribuni plebis, aediles,
„quaestores, nulli erant: institutum est, ut
„fierent. Decemviros legibus scribendis intra-
„decem hos annos & creavimus, & e repu-

LIBER IV CAP. IV 23

„blica sustulimus. Quis dubitat, quin, in *U. c. 310.*
 „æternum urbe condita, in (*d*) inmensum *a. C. 442.*
 „crescente, nova imperia, sacerdotia, jura
 „gentium hominumque instituantur? Hoc *Pro lege de*
 „ipsum, ne connubium Patribus cum plebe *connubio*
 „effet, non decemyiri tulerunt paucis his *Patrum & plebis.*
 „annis, pessimo exemplo publico, cum sum-
 „ma injuria plebis? An esse ulla major aut
 „insignitior (*e*) contumelia potest, quam par-
 „tem civitatis, velut contaminatam, indig-
 „nam connubio haberi? Quid est aliud, quam
 „exsiliū intra eadem mœnia, quam relega-
 „tionem pati? Ne adfinitatibus, ne propin-
 „quitatibus inmisceamur, carent; ne socie-
 „tur sanguis. Quid? hoc si polluit nobilita-
 „tem istam vestram, quam plerique oriundi
 „ex Albanis & Sabinis, non genere nec fan-
 „guine, sed per cooptationem in Patres ha-
 „betis, aut ab regibus lecti, aut post reges
 „exactos jussu populi; sinceram servare pri-
 „vatis consiliis non poteratis, nec ducendo
 „ex plebe, neque vestras filias fororesque
 „enubere finendo e Patribus? Nemo ple-
 „beius patriciæ virgini vim adferret: patri-
 „ciorum ista libido est. Nemo invitum pac-

(*d*) & in Crev. (*e*) *insignior* Gron, Crev.

V. c. 310. „tioneim nuptialem quemquam facere coëgit
a. C. 442. „set. Verum enim vero lege id prohiberi
 „& connubium tolli Patrum ac plebis , id
 „demum contumeliosum plebi est. Cur enim
 „non confertis, ne sit connubium dicitibus
 „ac pauperibus ? Quod privatorum confi-
 „liorum ubique semper fuit, ut, in quan-
 „cuique feminæ convenisset domum , nube-
 „ret ; ex qua pœctus esset vir domo , in ma-
 „trimonium duceret ; id vos sub legis super-
 „bissimæ vincula conjicatis , qua dirimatis
 „societatem civilem , duasque ex una civi-
 „tate faciatis. Cur non sanctis, ne vicinus
 „patricio sit plebeius ? ne eodem itinere eat ?
 „ne idem convivium ineat ? ne in foro eodem
 „confistat ? Quid enim in re est aliud , si
 „plebeiam patricius duxerit ; si patriciam
 „plebeius ? Quid juris tandem mutatur ?
 „nempe patrem sequuntur liberi. Nec , quod
 „nos ex connubio vestro petamus , quidquam
 „est, præterquam ut hominum , ut civium
 „numero simus : nec , vos (nisi in contu-
 „meliam ignominiamque nostram certare ju-
 „vat) quod contendatis , quidquam est. „

Pro libertate populi Romani. V. “ DENIQUE , utrum tandem populi
 „Romani , an vestrum summum imperium

LIBER IV CAP. V 15

„est? Regibus exactis, utrum vobis domi- *U. c. 318.*
„natio, an omnibus æqua libertas parta est? *a. C. 442.*

„Oportet licere populo Romano, si velit,
„jubere legem. An, ut quæque rogatio pro-
„mulgata erit, vos delectum pro poena de-
„cernetis? Et, simul ego tribunus vocare
„tribus in suffragium cœpero; tu statim
„consul sacramento juniores adiges, & in
„castra educes? & minaberis plebi, mina-
„beris tribuno? Quid, si non, quantum istæ
„minæ adversus plebis consensum valerent,
„bis jam experti essetis? Scilicet, quia nobis
„consultum volebatis, certamine abstinuistis:
„an ideo non est dimicatum, quod, quaæ
„pars firmior, eadem modestior fuit? Nec
„nunc erit certamen, Quirites: animos
„vestros illi tentabunt semper, vires non
„experientur. Itaque ad bella ista, seu falsa,
„seu vera sunt, consules, parata vobis ple-
„bes est, si, connubiis redditis, unam hanc
„civitatem tandem facitis; si coalescere,
„si jungi miscerique vobis privatis necessitudi-
„nibus possunt; si spes, si aditus ad honores
„viris strenuis & fortibus datur; si in confor-
„tio, si in societate reipublicæ esse, si, quod
„æquæ libertatis est, in vicem annuis magistra-

V. c. 310. „bus parere atque imperitare licet. Si haec
a. c. 442. „impedit aliquis, ferte sermonibus, & mul-
„tiplicate fama bella : nemo est nomen da-
„turus, nemo arma capturus, nemo dimica-
„turus pro superbis dominis, cum quibus
„nec in re publica honorum, nec in privata
„connubii societas est. „

VI. QUUM in concionem & consules pro-
cessissent, & res a perpetuis orationibus in
altercationem vertisset; interroganti tribuno,
“cur plebeium consulem fieri non oporteret? „
ut fortasse vere, sic parum utiliter in praesens
certamen respondit, “ quod nemo plebeius
„auspicia haberet : ideoque decemviros con-
„nubium diremisse, ne incerta prole auspicia
„turbarentur. „ Plebes ad id maxime indig-
natione exarsit, quod auspicari, tamquam
invisi Diis immortalibus, negarentur posse.
Nec ante finis contentionum fuit, (quum &
tribunum acerrimum auctorem plebes nausta
esset, & ipsa cum eo pertinacia certaret)

*Lex fertur
de connu-
bio patrum
cum plebe.* quam vieti tandem Patres, ut de connubio
ferretur, consensere: ita maxime rati, con-
tentionem de plebeiis consulibus tribunos aut
totam deposituros, aut post bellum dilaturos
esse; contentaque interim connubio plebem

para-

paratam delectui fore. Qutum Canuleius, *U. c. 310.
a. C. 442.* victoria de Patribus & plebis favore, ingens effet; accensi alii tribuni ad certamen pro rogatione sua summa vi pugnant, &, crescente in dies fama belli, delectum impediunt. Consules, quum per senatum, intercedentibus tribunis, nihil agi posset, consilia principum domi habebant. Adparebat, aut hostibus, aut civibus de victoria concedendum esse. Soli ex consularibus Valerius atque Horatius non intererant consiliis. C. Claudi sententia consules armabat in tribunos: Quintiorum Cincinnatique & Capitolini sententiae abhorrebant a cæde violandisque, quos, fædere iecto cum plebe, sacrosanctos accepissent. Per hæc consilia eo deduccta res est, ut tribunos militum consulari potestate promiscue ex Patribus ac plebe creari sinearent; de consulibus creandis nihil mutaretur: eoque contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comitia tribunis consulari potestate tribus creandis indicuntur. Quibus indictis, extemplo, quicumque aliquid seditiose dixerat, aut fecerat, quam maxime tribunicii, & prensare homines, & concursare toto foro candidati cœpere: ut patricios desperatio

*Tribuni
militum
consulari
potestate*

Tom. II,

B

U. c. 310. primo, irritata plebe, adipiscendi honoris,
a. C. 442. deinde indignatio, si cum his gerendus esset
 honos, deterreret: postremo coacti tamen a
 primoribus petiere, ne cessisse possessione
 reipublicæ viderentur. Eventus eorum comi-
 tiorum docuit, alios animos in contentione
 libertatis dignitatisque, alios, secundum de-
 posita certamina, inconrupto judicio esse;
 tribunos enim omnes patricios creavit popu-
 lis, contentus eo, quod ratio habita plebeio-
 rum esset. Hanc modestiam æquitatemque &
 altitudinem animi, ubi nunc in uno invene-
 ris, quæ tum (*f*) populi universi fuit?

U. c. 311. VII. ANNO trecentesimo decimo, quam
a. C. 441. urbs Roma condita erat, primum tribuni
A. Sempro-
nio &c. militum pro consulibus magistratum ineunt,
Tribunis
milit. A. Sempronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæ-
 cilius; quorum in magistratu concordia do-
 mi pacem etiam foris præbuit. Sunt, qui
 propter adjectum Æquorum Volscorumque
 bello & Ardeatium defectioni Veiens bellum,
 quia duo consules obire tot simul bella ne-
 quirent, tribunos militum tres creatos dicant,
 sine mentione promulgatae legis de consuli-
 bus creandis ex plebe; & imperio & insigni-

(f) tunc Gron, Crev.

bus consularibus usos. Non tamen pro firma- *U. c. 31^a*
 to jam stetit magistratus ejus jus; quia ter- *a. C. 44^b*
 tio mense, quam inierunt, augurum decreto,
 perinde ac vitio creati, honore abidere; quod
 C. Curtius, qui comitiis eorum præfuerat,
 parum recte tabernaculum cepisset. Legati ab
 Ardea Romam venerunt, ita de injuria que-
 rentes, ut, si demeretur ea, in foedere atque
 amicitia mansuros, restituto agro, adpareret.
 Ab senatu responsum est. "Judicium populi
 „rescindi ab senatu non posse, præterquam
 „quod nullò nec exemplo nec jure fieret,
 „concordiæ etiam ordinum caussa. Si Ardea-
 „tes sua tempora exspectare velint, arbitrium-
 „que senatui levandæ injuriæ suæ permit-
 „tant, fore, ut postmodo (*g*) gaudeant, se
 „iræ moderatos; sciantque, Patribus æque
 „curæ fuisse, ne qua injuria in eos orire-
 „tur, ac ne orta diuturna effet. „ Ita legati,
 quum se rem integrum relatueros dixissent,
 comiter dimissi. Patricii, quum sine curulī
 magistratu respublika esset, coire, & inter-
 regem creavere. Contentio, consulesne, an
 tribuni militum crearentur, in interregno rem *T. Quinā.*
 dies complures tenuit. Interrex ac senatus, *interrex*
creatur.

(*g*) *postmodum* Gron. Crev.

B 2

U. c. 311. consulum comitia ; tribuni plebis & plebs ;
a. C. 441. tribunorum militum ut habeantur , teñdunt.

Vicerunt Patres , quia & plebs , patriciis seu hunc seu illum delatura honorem , frustra certare supersedit : & principes plebis ea comitia malebant , quibus non haberetur ratio sui , quam quibus ut indigni præterirentur. Tribuni quoque plebis certamen sine effectu in beneficio apud primores Patrum reliquere. T. Quintius Barbatus interrex

*Interrex
creat con-
sules , L.
Papirium ,
L. Sempro-
nium.*

consules creat L. Papirium Mugillanum , L. Sempronium Atratinum. His consulibus cum Ardeatibus foedus renovatum est : idque monumenti est , consules eos illo anno fuisse , qui neque in annalibus priscis , neque in libris magistratum inveniuntur. Credo , quod tribuni militum initio anni fuerunt , eo , perinde ac si totum annum in imperio fuerint , subfectis his consulibus , prætermissa nomina consulum horum. Licinius Macer auctor est , & in foedere Ardeatino , & in linteis libris ad Monetæ inventa. Et foris , quum tot terrores a finitimis ostentati essent , & domi otium fuit.

U. c. 312. VIII. Hunc annum (seu tribunos modo ;
a. C. 440. seu tribunis subfectos consules quoque ha-

buit) sequitur annus haud dubiis consulibus, *M. Geganio H. T. Quinctio V. Coss.*
 M. Geganio Macerino iterum, T. Quinctio
 Capitolino quintum consulibus. Idem hic
 annus, censuræ initium fuit, rei a parva
 origine ortæ: quæ deinde tanto incremento
 aucta est, ut morum disciplinæque Romanæ
 penes eam regimen, senatus equitumque cen-
 turiæ, decoris dedecorisque discrimen sub
 ditione ejus magistratus, publicorum jus
 privatorumque locorum (*h*), vestigalia po-
 puli Romani sub nutu atque arbitrio essent.
 Ortum autem initium rei est, quod in po-
 pulo, per multos annos incenso, neque dif-
 ferri census poterat, neque consulibus, quum
 tot populorum bella inminerent, operaæ erat
 id negotium agere. Mentio inlata ab senatu
 est, « Rem operosam ac minime consularem
 » suo proprio magistratu egere: cui scriba-
 rum ministerium, custodiæque & tabularum
 » cura, cui arbitrium formulæ censendi sub-
 » jiceretur. » Et Patres, quamquam rem par-
 vam, tamen, quo plures patricii magistratus
 in republica essent, læti accepere: id, quod
 evenit, futurum credo etiam rati, ut mox
 opes eorum, qui præfissent, ipsi honori jus

(*h*) inf. & Gron.

B 3

U. c. 312. majestatemque adjicerent. Et tribuni, (*id
a. C. 440.* quod tunc erat) magis necessariam, quam speciosi ministerii procurationem intuentes, ne in parvis quoque rebus incommode adversarentur, haud sane tetendere. Quum a primoribus civitatis spretus honor esset, Papirium Semproniumque, quorum de consulatu dubitabatur, ut eo magistratu parum solidum consulatum explerent, censui agendo populus suffragiis præfecit. Censores ab re adpellati sunt.

*Ardeatium
turba in-
testinæ.*

IX. DUM hæc Romæ geruntur, legati ab Ardea veniunt, pro veterima societate renovatoque foedere recenti, auxilium prope eversæ urbi implorantes. Frui namque pace, optimo consilio cum populo Romano servata, per intestina arma non licuit, quorum cauſa atque initium traditur ex certamine faſtiorum ortum: quæ fuere eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbive, quæque alia in Deum iras, velut ultima publicorum malorum, vertunt. Virginem plebeii generis, maxime forma notam, petiere juvenes. Alter virginis genere par, tutoribus fretus, qui & ipsi ejusdem corporis erant: nobilis alter, nulla

LIBER IV CAP. IX 23

re, præterquam forma, captus. Adjuvabant ^{U. c. 312.}
 eum optimatum studia, per quæ in domum ^{a. C. 440.}
 quoque puellæ certamen partium penetravit.
 Nobilis superior judicio matris esse, quæ
 quam splendidissimis nuptiis jungi puellam
 volebat: tutores, in ea quoque re partium
 memores, ad suum tendere. Quum resperagi
 intra parietes nequisset, ventum in jus est.
 Postulatu auditu matris tutorumque, magistra-
 tus secundum parentis arbitrium dant jus
 nuptiarum; sed vis potentior fuit; namque
 tutores, inter suæ partis homines de injuria
 decreti palam in foro concionati, manu facta
 virginem ex domo matris rapiunt. Adversus
 quos infestior coorta optimatum acies sequi-
 tur accensum injuria juvenem. Fit proelium
 atrox. Pulsata plebs, nihil Romanæ plebis simili-
 lis, armata ex urbe profecta, colle quo-
 dam capto, in agros optimatum cum ferro
 ignique excursiones facit. Urbem quoque,
 omnis etiam expertem ante certaminis, mul-
 titudine opificum ad spem prædæ evocata,
 obsidere parat. Nec ulla species cladesque
 belli abest; velut contaeta civitate rabie duo-
 rum juvenum, funestas nuptias ex occasu
 patriæ petentium. Parum parti utrique domi

U. c. 312, a. C. 440. armorum bellique est visum. Optimates Romæ manus ad auxilium urbis obseffæ, plebs ad expugnandam secum Ardeam Volscos excitare (i). Piores Volsci, duce Aequo Clœlio (k), Ardeam venere (l), & mœnibus hostium vallum objecere. Quod ubi Romanæ est nunciatum, extemps M. Geganius consul, cum exercitu profectus, tria millia passuum ab hoste locum castris cepit, præcipitique jam die curare corpora milites jubet. Quarta deinde vigilia signa profert: cœptumque opus adeo adproperatum est, ut, sole orto, Volsci firmiore se munimento ab Romanis circumvallatos, quam a se urbem, viderent. Et alia parte consul muro Ardeam brachium injunxerat; qua ex oppido sui commare possent.

A Romanis obſidentur.

X. VOLSCUS imperator, qui ad eam diem, non commeatu præparato, sed ex populatione agrorum rapto in diem frumento aliisset militem, postquam septus vallo repente inopem omnium rerum videt, ad conloquium consule evocato, « si solvendæ obſidionis cauſa ve-

(i) excitavere Gron.

(k) Clœlio Gron. Crev.

(l) venerunt Gron. Crev.

herit Romanus, abducturum se inde Volscos, » *U. c. 312^a*
 ait. Adversus ea consul, "Victis conditiones *a. C. 440^a*
 „ accipiendas esse, non ferendas, " respon-
 dit; " neque, ut venerint ad obpugnandos
 „ socios populi Romani suo arbitrio, ita
 „ abituros Volscos esse. Dedi imperatorem,
 „ arma poni, jubet, fatentes victos se esse,
 & (m) imperio parere. Aliter, tam abeun-
 „ tibus, quam manentibus, se hostem infen-
 „ sum, victoriam potius ex Volscis, quam
 „ pacem infidam, Romam relaturum. „ Volf- *Vidi, de-*
 ci exiguum spem in armis, alia undique abs- *dito duce,*
 cissa, quum tentassent; præter cetera ad- *sub jugum*
 versa loco quoque iniquo ad pugnam con- *mittuntur.*
 gressi, iniquiore ad fugam, quum ab omni
 parte cæderentur, ad preces a certamine versi,
 dedito imperatore, traditisque armis, sub
 jugum missi; cum singulis vestimentis, igno-
 miniæ cladisque pleni dimittuntur. Et, quum
 haud procul urbe Tusculo consedissent, ve-
 tere Tusculanorum odio inermes obpressi
 dederunt poenas, vix nunciis cædis reliq̄is.
 Romanus (n) Ardeæ turbatas seditione res, *Ardeæ res*
 principibus ejus motus securi percussis, ho- *compositæ.*

(m) & del. *Crev.*

(n) add. *Consul Gron.*

U. c. 312. nisque eorum in publicum Ardeatium re-
a. C. 440. daëtis, composuit: demtamque injuriam ju-
 dicii tanto beneficio populi Romani Ardea-
 tes credebant: senatui superesse aliquid ad
 delendum publicæ avaritiæ monumentum vi-
 debatur. Consul triumphans in urbem redit
 (o), Clœlio duce Volscorum ante currum
 ducto, prælatisque spoliis, quibus dcearma-
 tum exercitum hostium sub jugum miserat.
 Æquavit, quod haud facile est, Quintius
 consul togatus armati gloriam collegæ: quia
 (p) concordiæ pacisque domesticam curam,
 jura infimis summisque moderando, ita temuit,
 ut eum & Patres severum consulem, & plebs
 fatis comem crediderint. Et adversus tribu-
 nos auctoritate plura, quam certamine, te-
 nuit. Quinque consulatus, eodem tenore
 gesti, vitaque omnis, consulariter acta,
 verendum pene ipsum magis, quam honorem,
 faciebant. Eo tribunorum militarium nulla
 mentio his consulibus fuit.

U. c. 313. XI. CONSULES creant M. Fabium Vibula-
a. C. 439. num, Postumum Æbutium Cornicinem. Fa-
 bius & Æbutius consules, quo majori glo-

(o) rediit Cluilio Volscorum duce Gron. Crev.
 (p) qui Crev.

riæ rerum, domi forisque gestarum, succe- *M. Fabio,
Post Æbu-
tio Coss.*
dere se cernebant, (maxime autem memora-
bilem annum apud finitimos socios hostesque
esse, quod Ardeatibus in re præcipiti tanta
foret cura subventum) eo in pensius, ut dele-
rent prorsus ex animis hominum infamiam
judicii, senatusconsultum fecerunt; ut, quo-
niam civitas Ardeatium intestino tumultu
redacta ad paucos esset, coloni eo præsidii
caussa adversus Volscos scriberentur. Hoc
palam relatum in tabulas, ut plebem tribu-
nosque falleret judicii rescindendi consilium
initum. Consenserant autem, ut, multo majore
parte Rutulorum colonorum quam Romano-
rum scripta, nec ager ullus divideretur, nisi
is, qui interceptus judicio infami erat; nec
ulli prius Romano ibi, quam omnibus Ru-
tulis divisus esset, gleba ulla agri adsigna-
retur. Sic ager ad Ardeates rediit. Triumviri
ad coloniam Ardeam deducendam creati Agrip-
pa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Æbu-
tius Elva. Qui, per minime populare minif-
terium agro adsignando sociis, quem popu-
lus Romanus suum judicasset, quum plebem
obfendissent, ne primoribus quidem Patrum
satis accepti, quod nihil gratiæ cujusquam

*Ardeati-
bus ager
redditus,
qui iudicio
infami in-
terceptus
erat.*

dederant ; vexationes , ad populum jam die dicta ab tribunis , coloni (q) adscripti remanendo in colonia , quam testem integratatis justitiæque habebant , vitavere .

U. c. 314. XII. PAX domi forisque fuit & hoc &
a. C. 438. insequente (r) anno , C. Furio Pacilo & M.
C. Furio , Papirio Craffo consulibus . Ludi , ab decem-
M. Papirio viris per secessionem plebis a Patribus ex
Coff. senatusconsulto voti , eo anno facti sunt .
 Caussa seditionum nequidquam a Poetelio (s) quæsita : qui , tribunus plebis iterum ea ipsa denunciando factus , neque , ut de agris dividendis plebi referrent consules ad senatum , pervincere potuit ; & , quum magno certamine obtinuisse , ut consulerentur Patres , consulum an tribunorum placeret comitia haberi , consules creari jussi sunt : iudibrio que erant minæ tribuni , denunciantis se delectum impediturum , quum , quietis finitimus , neque bello , neque belli adparatu opus esset .

U. c. 315. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus ,
a. C. 437. Proculo Geganio Macerino , L. Menenio Lanato consulibus , multiplici clade ac periculo

(q) colonis Gron.

(r) in sequenti Gron. Crev.

(s) Petillio Gron. Petilio Crev.

in signis, seditionibus, fame, regno prope *U. c. 315^a*
a. C. 437^b per largitionis dulcedinem in cervices accepto. Unum a fuit bellum externum: quo si adgravatae res essent, vix ope Deorum omnium resisti (*t*) potuisset. Cœpere a fame *Fames* mala, seu adversus annus frugibus fuit, seu dulcedine concionum & urbis, deserto agrorum cultu: nam utrumque traditur. Et Patries plebem desidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam consulum accusabant. Postremo per pulere plebeii, haud adversante senatu, ut L. Minucius præfectus annonæ crearetur; felicior in eo magistratu ad custodiam libertatis futurus, quam ad curationem ministerii sui: quamquam postremo annonæ quoque levatae haud inmeritam & gratiam & gloriam tulit. Qui quum, multis circa finitimos populos legationibus terra marique nequidquam missis, (nisi quod ex Etruria haud ita multum frumenti adiectum est) nullum momentum annonæ fecisset; & revolutus ad dispensationem inopiae profiteri cogendo frumentum, & vendere, quod usu (*u*) menstruo supereffet, fraudan-

(*t*) *sifti* Gron. Crev.

(*u*) *ufui* Gron. Crev.

U. c. 315. doque parte diurni cibi servitia , criminando
a. C. 437. inde & objiciendo iræ populi frumentarios,
 acerba inquisitione aperiret magis , quam le-
 varet inopiam ; multi ex plebe , spe amissa ,
 potius quam ut cruciarentur trahendo ani-
 mam , capitibus obvolutis se in Tiberim
 præcipitaverunt.

Periculose largitiones Sp. Mælii. XIII. TUM Sp. Mælius ex equestri ordine;
 ut illis temporibus , prædives , rem utilem ,
 pessimo exemplo , pejore consilio , est adgres-
 sus : frumento namque ex Etruria privata
 pecunia per hospitum clientiumque ministeria
 coëmto , (quæ , credo , ipsa res ad levan-
 dam publica cura annonam impedimento fue-
 rat) largitiones frumenti facere instituit :
 plebemque , hoc munere delimitam , quacum-
 que incederet , conspectus elatusque supra
 modum hominis privati , secum trahere , haud
 dubium consulatum favore ac spe desponden-
 tem . Ipse , ut est humanus animus insatia-
 bilis eo , quod fortuna spondet , ad altiora
 & non concessa tendere ; & , quoniam con-
 sulatus quoque eripendus invitatis Patribus
 esset , de regno agitare : id unum dignum
 tanto adparatu consiliorum & certamine ,
 quod ingens exsudandum esset , præmium

LIBER IV CAP. XIII 31

fore. Jam comitia consularia instabant : quæ
res eum , necdum compositis maturisve satis
consiliis , obpressit. Consul sextum creatus *U. c. 316.*
a. C. 436.
T. Quintius Capitolinus , minime opportu-
nus vir novanti res ; collega additur ei Agrippa *T. Quinc-*
tio VI
Menenius , cui Lanato erat cognomen : & L. *Agr. Me-*
neno Coss.
Minucius præfectus annonæ , seu refectus ,
seu , quoad res posceret , in incertum crea-
tus ; nihil enim constat , nisi in libros linteos
utroque anno relatum inter magistratus præ-
feti nomen. Hic Minucius , eamdem publice
curationem agens , quam Mælius privatim
agendam suscepserat , quum in utraque domo
genus idem hominum versaretur , rem com-
pertam ad senatum refert , « Tela in domum
» Mælii conferri , eumque conciones domi
» habere : ac non dubia regni consilia esse .
» Tempus agendae rei nondum stare ; cetera
» jam convenisse ; & tribunos mercede em-
» tos ad prodendam libertatem , & partita
» ducibus multitudinis ministeria esse . Serius
» se pene , quam tutum fuerit , ne cuius in-
» certi vanique auctor esset , ea deferre . »
Quæ postquam sunt audita , & undique pri-
mores Patrum & prioris anni consules in-
creparant , quod eas largitiones cœtusque

U. c. 316. plebis in privata domo passi essent fieri; &
a. C. 436. novos consules, quod exspectassent, donec
 a praefecto annonae tanta res ad senatum
 deferretur, quae consulem non auctorem
 solum desideraret, sed etiam vindicem; tum
 T. Quinctius, «consules inmerito increpari,
 »[ait,] qui consticti legibus de provoc-
 »tione ad dissolvendum imperium latis, ne-
 »quaquam tantum virium in magistratu ad
 »eam rem pro atrocitate vindicandam, quan-
 »tum animi, haberent. Opus esse non forti
 »solum viro, sed etiam libero exsoluteque
 »legum vinculis. Itaque se dictatorem L.
 »Quinctium dicturum: ibi animum parem
 »tantæ potestati esse.» Adprobantibus cunctis,
 primo Quinctius abnuere: &, «quid sibi
 »vellent, rogitare, qui se ætate exacta tantæ
 »dimicationi objicerent.» Dein, quum undis-
 que plus in illo senili animo non consilii
 modo, sed etiam virtutis esse, quam in om-
 nibus aliis dicerent, laudibusque haud inme-
 ritis onerarent, & consul nihil remitteret;
 precatus tandem Deos immortales Cincinnat-
 us, ne senectus sua in tam trepidis rebus
 damno dedecorive reipublicæ esset, dictator
 a consule dicitur. Ipse deinde C. Servilium
 Ahalam magistrum equitum dicit.

Cincinnatus dictator creatus.

LIBER IV CAP. XIV 33

XIV. POSTERO die, dispositis præfidiis,
quum in forum descendisset; conversaque in
eum plebs novitate rei ac miraculo esset, &
Mælius occiditur.
Mælianii atque ipse dux eorum in se inten-
tam vim tanti imperii cernerent; expertes
consiliorum regni, « qui tumultus, quod
» bellum repens, aut dictatoriam majestatem,
» aut Quintium post octogesimum annum
» rectorem reipublicæ quæsisset, » rogita-
rent; missus ab dictatore Servilius magister
equitum ad Mælium, « Vocat te [inquit]
» dictator.» Quum pavidus ille, « quid vel-
» let, quæreret; Serviliusque cauſam dicen-
dam esse proponeret, crimenque, a Minucio
delatum ad senatum, diluendum: tunc Mæ-
lius recipere se in catervam suorum, & pri-
mum circumspetans tergiversari: postremo,
quum adparitor iussu magistri equitum duce-
ret, eruptus a circumstantibus, fugiensque,
fidem plebis Romanæ inplorare, & obprimi
se consensu Patrum dicere, quod plebi be-
nigne fecisset: orare, ut opem sibi ultimo
in discrimine ferrent, neve ante oculos suos
trucidari sinerent. Hæc eum vociferantem
adsecutus Ahala Servilius obtruncat: resper-
susque cruore obtruncati, stipatus caterva

Tom. II.

C

U. c. 316. patriciorum juvenum , dictatori renunciat ,
a. C. 436. vocatum ad eum Mælium , repulso adpari-
tore concitantem multitudinem , pœnam me-
ritam habere . Tum dictator , « Maëte virtute
» [inquit] C. Servili , esto , liberata republica . »

*Factum
defendit
dictator.*

XV. TUMULTUANTEM deinde multitudi-
nem incerta existimatione facti ad concionem
vocari jussit ; & , « Mælium jure cæsum ,
» pronunciavit , etiam si regni crimine insons
» fuerit ; qui vocatus a magistro equitum ad
» dictatorem non venisset . Se ad cauſsam cog-
» noscendam confedisse ; qua cognita , habi-
» turum fuisse Mælium similem cauſſæ for-
» tunam . Vim parantem , ne iudicio se com-
» mitteret , vi coercitum esse . Nec cum eo ,
» tamquam cum civi , agendum fuisse ; qui
» natus in libero populo inter jura legesque ,
» ex qua urbe reges exactos sciret , eodem
» que anno fororis filios regis , & liberos
» consulis liberatoris patriæ , propter paſtio-
» nem indicatam recipiendorum in urbem re-
» gum , a patre securi esse percusſos ; ex qua
» Collatinum Tarquinium consulem nominis
» odio abdicare se magistratu atque exſulare
» jussum ; in qua de Sp. Caſſio , poſt aliquot
» annos , propter conſilia inita de regno ,

LIBER IV CAP. XV 35

„ Supplicium sumtum; in qua nuper decem- *U. c. 316.*
 „ viros bonis, exfilio, capite multatos ob *a. C. 436.*
 „ superbiam regiam: in ea Sp. Mælius spem
 „ regni conceperit. Et quis homo? quamquam
 „ nullam nobilitatem, nullos honores, nulla
 „ merita cuiquam ad dominationem pандere
 „ viam; sed tamen Claudio, Cassio, con-
 „ sulatibus, decemviratibus, suis majorum-
 „ que honoribus, splendore familiarum fustu-
 „ lis animos, quo nefas fuerit. Sp. Mælium,
 „ cui tribunatus plebis magis optandus, quam
 „ sperandus, fuerit, frumentarium divitem,
 „ biliris farris sperasse libertatem se civium
 „ suorum emissi, ciboque objicendo ratum,
 „ victorem finitimorum omnium populum in
 „ servitutem perlici posse: ut, quem senato-
 „ rem concoquere civitas vix posset, regem
 „ ferret, Romuli conditoris, ab Diis orti,
 „ recepti ad Deos, insignia atque imperium
 „ habentem. Non pro scelere id magis, quam
 „ pro monstro, habendum. Nec satis esse
 „ sanguine ejus expiatum, nisi tecta parietes
 „ que, intra quæ tantum amentiæ conceptum
 „ esset, dissiparentur; bonaque, contacta pre-
 „ tiis regni mercandi, publicarentur. Jubere
 „ itaque, quæstores vendere ea bona, atque
 „ in publicum redigere.

C 2

U. c. 316. XVI. DOMUM deinde, ut monumento area
a. c. 436. effet obpresso nefariæ spei, dirui extemplo
L. Minucii
primum. iusfit : id Æquimælium adpellatum est. L. Minucius bove aurato extra portam Trigeminam est donatus, ne plebe quidem invita, quia frumentum Mælianum, assibus in modios æstimatum, plebi divisit. Hunc Minucium, apud quosdam auctores, transisse a Patribus ad plebem, undecimumque tribunum plebis cooptatum, seditionem motam ex Mæliana cæde sedasse, invenio. Ceterum vix credibile est, numerum tribunorum Patres augeri passos : idque potissimum exemplum a patricio homine introductum : nec deinde id plebem concessum semel obtinuisse, aut certe tentasse. Sed ante omnia refellit falsum imaginis titulum paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare siceret. Q. Cæcilius, Q. Junius, Sext. Titinius (*x*), soli ex collegio tribunorum neque tulerant de honoribus Minucii legem ; & criminari nunc Minucium, nunc Servilium apud plebem, querique indignam necem Mælii non destiterant. Pervicerunt igitur, ut tribunorum militum potius, quam consu-

(*x*) *Titinnius Gron. Crev.*

lum, comitia haberentur : haud dubii, quin sex locis (tot enim jam creari licebat) & plebeii aliqui , profitendo se ultores fore Mælianæ cædis, crearentur. Plebs, quamquam agitata multis eo anno & variis motibus erat, nec plures, quam tres tribunos consulari potestate creavit, & in iis L. Quintium Cincinnati filium : ex cuius dictaturæ invidia tumultus quærebatur. Prælatus suffragiis Quintio Mamercus Æmilius, vir summæ dignitatis. L. Julium tertium creant.

XVII. IN horum magistratu Fidenæ, colonia Romana, ad Lartem Tolumnium Veientium regem ac Veientes defecere. Majus additum defectioni scelus. C. Fulcinium, Cloëlium Tullum, Sp. Antium, L. Roscium, legatos Romanos, caussam novi consilii quærentes, jussu Tolumnii interfecerunt. Levant quidam regis facinus : in tessellarum prospero jaētu vocem ejus ambiguam, ut occidi iussisse videretur, ab Fidenatibus exceptam, caussam mortis legatis fuisse. Rem incredibilem; interventu Fidenatum, novorum sociorum, consulentium de cæde ruptura jus gentium, non aversum ab intentione lusus animum : nec deinde in horrorem versum

*U. c. 317.
a. C. 435.*

*Mam. Æmilius &c.
Trib. mil.*

*Fidenates
&
Veientes
a
Romanis
deficiunt.*

sacrinus. Propius est fidem, obstringi Fidenatium populum, ne respicere spem ullam ab Romanis posset, conscientia tanti sceleris, voluisse. Legatorum, qui Fidenis cæsi erant, statuae publice in Rostris positæ sunt. Cum Veientibus Fidenatibusque, præterquam finitimis populis, ab caussa etiam tam nefanda bellum exorsis, atrox dimicatio instabat. Itaque ad curam summæ rerum, quieta plebe tribunisque ejus, nihil controversiae fuit, quin consules crearentur M.

*U. c. 318.
a. C. 434.*

M. Geganius III.
L. Sergio
Coff.

Fidenas; a bello credo, quod deinde gesfit, adpellatum (*y*). Hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium secundo prælio conflixit, nec incruentam victoriam retulit. Major itaque ex civibus amissis dolor, quam lætitia fusis hostibus fuit: & senatus, ut in trepidis rebus, dictatorem dici Mam. Æmilium jussit. Is magistrum equitum ex collegio prioris anni, quo simul tribuni militum consulari potestate fuerant, L. Quinctium Cincinnatum, dignum parente juvenem, dixit.

*Dicator
Mamerinus
Æmilius.*

Ad delectum a consulibus habitum centuriones veteres belli periti adjecti, & numerus

(*y*) *adpellatus Gron. Crev.*

LIBER IV CAP. XVIII 39

amissorum proxima pugna expletus. Legatos *U. c. 318.*
a. C. 434.
Quintum Capitolinum & M. Fabium Vibulanum sequi se dictator jussit. Quum potestas major, tum vir quoque potestati par, hostes ex agro Romano trans Anienem submovere; collesque inter Fidenas atque Anienem ceperunt, referentes castra: nec ante in campos degressi sunt, quam legiones auxilio Faliscorum venerunt. Tum demum castra Etruscorum pro moenibus Fidenarum posita: & dictator Romanus haud procul inde ad confluentes confedit in utriusque ripis amnis, qua sequi munimento poterat, vallo interposito. Postero die in aciem eduxit.

XVIII. INTER hostes variæ fuere (*z.*) sententiæ. Faliscus, procul ab domo militiam ægre patiens, satisque fidens sibi, poscere pugnam: Veienti Fidenatique plus spei in trahendo bello esse. Tolumnius, quamquam furoruñ magis placebant consilia, ne longinquam militiam non paterentur Falisci, postero die se pugnaturum edicit. Dictatori ac Romanis, quod detrectasset pugnam hostis, animi accessere: posteroque die, jam militibus castra

*Veientes
cum sociis
pugnant
contra
Romanos.*

(*z.*) *fuere variæ* Gron. Crev.

C 4

V. c. 318. urbemque se obpugnatores frementibus , ni
a. C. 434. copia pugnae fiat , utrumque acies inter bina
castra in medium campi procedunt . Veiens ,
multitudine abundans , qui inter dimicatio-
nen castra Romana adgredenterur , post mon-
tes circummisit . Trium populorum exercitus
ita stetit instrutus , ut dextrum cornu Veien-
tes , sinistrum Falisci tenerent , medii Fidena-
tes essent . Dictator dextro cornu adversus
Faliscos , sinistro contra Veientem Capito-
linus Quintius intulit signa : ante medianam
aciem cum equitatu magister equitum proce-
fit . Parumper silentium & quies fuit , nec
Etruscis , nisi cogerentur , pugnam inituris ;
& dictatore arcem Romanam respectante ,
ut ab auguribus , simul aves rite admisissent ,
ex composito tolleretur signum . Quod simul
(a) confexit , primos equites clamore sub-
lato in hostem emisit : secuta peditem acies
ingenti vi conflixit . Nulla parte legiones
Etruscae sustinuere inpetum Romanorum .
Eques maxime resistebat ; equitumque longe
fortissimus ipse rex , ab omni parte effuse
sequentibus obequitans Romanis , trahebat
certamen .

(a) ubi Gron. Crev.

XIX. ERAT tum inter equites tribunus
 militum A. Cornelius Cossus, eximia pul-
 chritudine corporis, animo ac viribus par,
 memorque generis, quod amplissimum accep-
 tum, majus autiusque reliquit posteris. Is
 quum ad inpetum Tolumnii, quacumque se
 intendisset, trepidantes Romanas videret tur-
 mas, insignemque eum regio habitu volitan-
 tem tota acie cognosset, « Hiccine est [inquit]
 » ruptor foederis humani, violatorque gentium
 » juris? Jam ego hanc maestatam vietimam,
 « (si modo sancti quidquam in terris esse
 » Dii volunt) legatorum manibus dabo. »
 Calcaribus subditis, infesta cuspide in unum
 fertur hostem: quem quum ictum equo dej-
 eisset, confestim & ipse hasta innitus se in
 pedes exceptit. Ad surgentem ibi regem um-
 bone resupinat, repetitumque saepius cuspide
 ad terram adfixit. Tum exsangui detracta spo-
 lia; caputque abscisum (*b*) viator spiculo
 gerens, terrore cæsi regis hostes fundit. Ita
 equitum quoque fusa acies, quæ una fecerat
 anceps certamen. Dictator legionibus fuga-
 tis (*c*) instat, & ad castra compulso cædit.

*U. c. 318.
a. C. 434.
Cossus re-
gem eorum
occidit.*

(*b*) *abscisum* Gron. Crev.

(*c*) *fugatis legionibus* Gron. Crev.

U. c. 318. Fidenatum plurimi locorum notitia effugere
a. C. 434. in montes. Cossus, Tiberim cum equitatu
 transvectus, ex agro Veientano ingentem
 detulit prædam ad urbem. Inter proelium, &
 ad castra Romana pugnatum est adversus par-
 tem copiarum, ab Tolumnio, ut ante dictum
 est, ad castra missam. Fabius Vibulanus cor-
 rora primum vallum defendit: intentos de-
 inde hostes in vallum, egressus dextra prin-
 cipali, cum triariis repente invadit: quo
 pavore injecto, cædes minor, quia pauciores
 erant; fuga non minus trepida, quam in acie
 fuit.

Dicitor triumphat. XX. OMNIBUS locis re bene gesta, dicta-
 tor senatusconsulto jussuque populi trium-
 phans in urbem rediit. Longe maximum trium-
 phi spectaculum fuit Cossus, spolia opima
 regis interfæcti gerens. In eum milites car-
 mina incondita, æquantes eum (*d*) Romulo,
 canere. Spolia in æde Jovis Feretrii prope
 Romuli spolia, quæ, prima Opima adpellata,
 sola ea tempestate erant, cum sollemni de-
 dicatione dono fixit: averteratque in se a
 curru dictatoris civium ora, & celebritatis
 ejus diei fructum prope solus tulerat. Dicta-

(d) cum Gron.

tor coronam auream libram pondo ex pu- *U. c. 318.*
blica pecunia, populi jussu, in Capitolio *a. C. 434.*
Jovi donum posuit. Omnes ante me autores
secutus, A. Cornelium Cossum tribunum
militum secunda spolia opima Jovis Fere-
trii templo intulisse, exposui. Ceterum,
præterquam quod ea rite opima spolia haben-
tur, quæ dux duci detrahit; nec ducem no-
vimus, nisi cuius auspicio bellum geritur:
titulus ipse, spoliis inscriptus, illos meque
arguit, consulem ea Cossum cepisse. Hoc
ego quum Augustum Cæfarem, templorum
omnium conditorem aut restitutorem, ingref-
sum ædem Feretrii Jovis, quam vetustate
dilapsam refecit, se ipsum in thorace linteo
scriptum legisse audissem; prope sacrilegium
ratus sum, Cocco spoliorum suorum Cæfa-
rem, ipsius templi autores, subtrahere
testem. Qui si ea in re sit error, quod tam
veteres annales, quodque magistratum libri,
quos linteos in æde repositos Monetæ Macer
Licinius citat identidem autores, nono post
demum anno cum T. Quintio Penno A.
Cornelium Cossum consulem habeant; existi-
matio communis omnibus est. Nam etiam
illud accedit, ne tam clara pugna in eum

annum transferri posset, quod inbelle triennium ferme pestilentia inopiaque frugum circa A. Cornelium consulem fuit: adeo ut quidam annales, velut funesti, nihil praeter nomina consulum subgerant. Tertius ab consulatu Cossi annus tribunum eum militum consulari potestate habet; eodem anno magistrum equitum; quo in imperio alteram insignem editit pugnam equestrem. Ea libera conjectura est. Sed (ut ego arbitror) vana versare in omnes opiniones licet: quum auctor pugnæ, recentibus spoliis in sacra sede positis, Jovem prope ipsum, cui vota erant, Romulumque intuens, haud spernendos falsi tituli testes, se (e) A. Cornelium Cossum consulem scriperit.

U. c. 319. XXI. M. CORNELIO Maluginense, L. *Pario* Crasso consulibus, exercitus in agrum
a. C. 433. Veientem ac Faliscum ducti: prædæ abactæ
M. Cornelio, L. Pario Cossi: hominum pecorumque: hostis in agris nusquam inventus, neque pugnandi copia facta:
Pestilentia urbes tamen non obpugnatæ, quia pestilentia populum invasit. Et seditiones domi quæfitæ sunt, nec motæ tamen, ab Sp. Mælio tribuno plebis; qui, favore nominis motu-

(e) *se se* Gron. Crev.

LIBER IV CAP. XXI 45

rum se aliquid ratus, & Minucio diem dixerat, & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulerat, falsis criminibus a Minucio circumventum Mælium arguens, Servilio cædem civis indemnati objiciens: quæ vaniora ad populum ipso auctore fuere. Ceterum magis vis morbi ingravescens curæ erat, terroresque ac prodigia; maxime quod crebris motibus terræ ruere in agris nunciabantur tecta. Obscuratio itaque a populo, duumviris præeunitibus, est facta. Pestilenter inde annus, C. Julio iterum & L. Virginio consulibus, tantum metum vastitatis in urbe agrisque fecit, ut non modo prædandi caussa quisquam ex agro Romano non exiret, bellive inferendi memoria Patribus aut plebi effet; sed ultro Fidenates, qui se primo aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant, populabundi descenderent in agrum Romanum. Deinde, Veientium exercitu adcito, (nam Falisci perPELLi ad instaurandum bellum, neque clade Romanorum, neque sociorum precibus, potuere) duo populi transfiere Anienem; atque haud procul Collina porta signa habuere. Trepidatum itaque, non in agris magis, quam in urbe, est. Julius con-

*U. c. 320.
a. C. 432.*

*C. Julio II.
L. Virginio
Coff.*

*Bellum
cum
Fidenati-
bus & Ve-
ientibus.*

U. C. 320. ful in aggere murisque explicat copias : a
a. C. 432. Virginio senatus in æde Quirini consulitur.
Servilius
dictator. Dictatorem dici A. (f) Servilium placet,
 cui Prisco alii, alii Structo fuisse cognomen
 tradunt. Virginius, dum collegam consule-
 ret, moratus, permittente eo, nocte dicta-
 torem dixit. Is sibi magistrum equitum Postu-
 mum Æbutium Elvam dicit.

Fidenas
obpugnat.

XXII. DICTATOR omnes luce prima extra
 portam Collinam adesse jubet. Quibuscum-
 que vires subpetebant ad arma ferenda, præsto
 fuere : signa ex ærario prompta feruntur ad
 dictatorem. Quæ quum agerentur, hostes in
 loca altiora concessere. Eo dictator agmine
 infesto subit : nec procul Nomento (g) signis
 conlatis, fudit Etruscas legiones : compulit
 inde in urbem Fidenas, valloque circumde-
 dit. Sed neque scalis capi poterat urbs alta
 & munita ; neque in obsidione vis ulla erat,
 quia frumentum non necessitati modo satis,
 sed copiæ quoque, abunde ex ante convecto
 subficiebat. Ita, expugnandi pariter cogendi-
 que ad deditonem spe amissa, dictator in
 locis, propter propinquitatem notis, ab aversa
 parte urbis maxime neglecta, quia suapte

(f) Q. Crev.

(g) Numento Gron.

LIBER IV CAP. XXIII 47

natura tutissima erat , agere in arcem cuniculum instituit. Ipse , diversissimis locis subeundo ad moenia , quadrifariam diviso exercitu , qui alii aliis succederent ad pugnam , continentis die ac nocte proelio , ab sensu operis hostes avertebat : donec , perfonso a castris monte , erecta in arcem via est ; intentisque Etruscis ad vanas a certo periculo minas , clamor supra caput hostilis captam urbem ostendit. Eo anno C. Furius Pacilus & M. Geganius Macerinus censores villam publicam in campo Martio probaverunt ; ibique primum census populi est actus.

*Cuniculo
capit.*

XXIII. EOSDEM consules in sequenti anno *U. c. 327,
a. c. 437*

*C. Jul. III.
L. Virginio
II. Coss.*
refectos , Julium tertium , Virginium iterum , apud Macrum Licinium invenio. Valerius Antias & Q. Tubero M. Manlium & Q. Sulpicium consules in eum annum edunt. Ceterum in tam discrepante (h) editione & Tubero & Macer libros linteos autores profitentur : neuter , tribunos militum eo anno fuisse , traditum a scriptoribus antiquis dissimilat. Licinio libros haud dubie sequi linteos placet , & Tubero incertus veri est ; sed inter cetera , vetustate incompta , hoc quoque in incerto

(h) *discrepanti* Gron. Crev.

*Q. c. 321.
a. C. 431.* positum. Trepidatum in Etruria est post Fidenas captas , non Veientibus solum exterritis metu similis excidii, sed etiam Faliscis memoria initi primo cum iis belli; quamquam rebellantibus non adfuerant. Igitur quum duae civitates, legatis circa duodecim populos missis, inpetrassent, ut ad Voltumnæ fanum indice-
retur omni Etruriæ concilium : velut magno inde tumultu inminente , senatus Mam. Æmi-
*Dicitor
Mamercus
Æmilius.* lium dictatorem iterum dici jussit. Ab eo A. Postumius Tubertus magister equitum est dictus; bellumque tanto majore , quam pro-
ximo , conatu adparatum est , quanto plus erat ab omni Etruria periculi, quam ab duo-
bus populis fuerat.

X X I V . EA res aliquanto exspectatione omnium tranquillior fuit. Itaque quum renun-
ciatum a mercatoribus esset , negata Veien-
tibus auxilia , jussosque suo consilio bellum initum suis viribus exsequi , nec adversarum rerum quærere socios , cum quibus spem in-
tegram communicati non sint ; tum dictator ne nequidquam creatus esset , materia quaren-
dæ bello gloriæ ademta , in pace aliquid operis edere , quod monumentum esset dicta-
turæ , cupiens , censuram minuere parat : seu nimiam

nimiam potestatem ratus , seu non tam magni- *U. c. 321^a*
 tudine honoris , quam diuturnitate obfensus. *a. C. 431^b*
 Concone itaque advocata , « Rempublicam
 » foris gerendam [ait] tutaque omnia præ-
 » standa , Deos inmortales suscepisse ; se ,
 » quod intra muros agendum esset , libertati
 » populi Romani consulturum. Maximam au-
 » tem ejus custodiam esse , si magna imperia
 » diurna non essent ; & temporis modus
 » inponeretur , quibus juris inponi non posset.
 » Alios magistratus annuos esse , quinquen-
 » nalem censuram : grave esse , iisdem per
 » tot annos magna parte vitæ obnoxios vi-
 » vere. Se legem laturum , ne plus , quam
 » annua ac semestris , censurā esset. » Con-
 sensu ingenti populi legem postero die per-
 tulit , & , « ut re ipsa [inquit] sciatis , Qui-
 » rites , quam mihi diurna non placeant im-
 » peria , dictatura me abdico . » Depósito suo
 magistratu , modo aliorum magistratui inposito ,
 fine alteri , cum gratulatione ac favore ingenti
 populi domum est reductus. Censores , ægre
 passi , Mamercum , quod magistratum populi
 Romani minuisset , tribu moverunt , octupli-
 catoque censu ærarium fecerunt. Quam rem
 ipsum ingenti animo tulisse ferunt , caussam

Tom. II.

D.

Censuræ
tempus
inminua-
tum.

potius ignominiae intuentem, quam ignominiam; primores Patrum, quamquam deminutum censuræ jus noluissent, exemplo acerbitas censoriae obfensos: quippe quum se quisque diutius ac saepius subiectum censoribus fore cerneret, quam censuram gesturum. Populi certe tanta indignatio coorta dicitur, ut vis a censoribus nullius auctoritate, praeterquam ipsius Mamerci, deterriter quiverit.

U. c. 322. a. C. 430. XXV. TRIBUNI plebis, adsiduis concioni-

M. Fabio &c. Tribb. Milit. bus prohibendo consularia comitia, quum res prope ad interregnum perducta esset, evicere tandem, ut tribuni militum consulari potestate crearentur. Victoriae præmium, quod petebatur, ut plebeius crearetur, nullum fuit: omnes patricii creati sunt, M. Fabius Vibulanus, M. Foslius (*i*), L. Sergius Fidenas.

Pestilentia Pestilentia eo anno aliarum rerum otium præbuit. Ædis (*k*) Apollini pro valetudine populi vota est. Multa duumviri ex libris, placandæ Deum iræ, avertendæque a populo pestis cauſa, fecere: magna tamen clades in urbe agrisque, promiscue hominum pecorumque pernicie, accepta. Famem cultoribus

(*i*) *Faffius Gron.* (*k*) *ædes Gron. Crev.*

LIBER IV CAP. XXV 58

agrorum timentes in Etruriam , Pomptinum-
que agrum , & Cumas , postremo in Siciliam
quoque frumenti caussa misere . Consularium
comitiorum nulla mentio habita est . Tribuni *U. c. 323*
militum consulari potestate omnes patricii *a. C. 429.*
creati sunt , L. Pinarius Mamercinus , L. Fu-
rius Medullinus , Sp. Postumius Albus . Eo
anno vis morbi levata , neque a penuria fru-
menti , quia ante provisum erat , periculum
fuit . Consilia ad movenda bella in Volisco-
rum Æquorumque conciliis , & in Etruria ad
fanum Voltumnæ , agitata . Ibi prolatæ in
annum res , decretoque cautum , ne quod
ante concilium fieret ; nequidquam Veiente
populo querente , eamdem , qua Fidenæ dele-
tæ sint , inminere Veiis fortunam . Interim
Romæ principes plebis , jam diu nequidquam
inminentes spei majoris honoris , dum foris
otium esset , cœtus indicere in domos tribu-
norum plebei (1) , ibi secreta consilia agitare :
queri , « se a plebe adeo spretos , ut , quum
» per tot annos tribuni militum consulari po-
» testate creentur , nulli umquam plebeio ad
» eum honorem aditus fuerit . Multum pro-
» vidisse suos majores , qui caverint , ne cui

*L. Pinario
&c. Tribb.
Milt.*

(1) *plebi Gron.*

U. c. 323. " patricio plebeii magistratus paterent ; aut
a. C. 429. " patricios habendos fuisse tribunos plebei.
 " Adeo se suis etiam fordere , nec a plebe
 " minus , quam a Patribus contemni." Alii
 purgare plebem , culpam in Patres vertere :
 " Eorum ambitione artibusque fieri , ut ob-
 " septum plebi sit ad honorem iter. Si plebi
 " respirare ab eorum mixtis precibus minis-
 " que liceat , memorem eam suorum inituram
 " suffragia esse , & parto auxilio imperium
 " quoque adscituram." Placet , tollendæ am-

*Lex de al-
bo in vesti-
mentum
non ad-
dendo.*

bitionis caussa tribunos legem promulgare , ne cui album in vestimentum addere petitio- nis liceret caussa (m). Parva nunc res , & vix serio agenda videri possit , quæ tunc ingenti certamine Patres ac plebem accedit . Vicere tamen tribuni , ut legem perferrent . adparebatque , irritatis animis , plebem ad suos studia inclinaturam : quæ ne libera essent , senatusconsultum factum est , ut consularia comitia haberentur.

U. c. 324. XXVI. TUMULTUS caussa fuit , quem ab
a. C. 428. Aequis & Volscis Latini atque Hernici nuncia-
T. Quince-
tio, C. Julio
Coff. rant. T. Quintius , Lucii filius , Cincinnatus (ei- dem & Penno cognomen additur) & C. Julius

(m) caussa liceret Gron. Crev.

LIBER IV CAP. XXVI 53

Mento, consules facti: nec ultra terror belli
est dilatus. Lege sacrata, quae maxima apud
eos vis cogendæ militiae erat, delectu habitu,
utrimque validi exercitus profecti in Algidum
convenere; ibique, seorsum Æqui, seorsum
Volsci, castra communivere; intentiorque,
quam umquam ante, muniendi exercendique
militem cura ducibus erat: eo plus nuncii
terroris Romam adulere. Senatui dictatorem
dici placuit: quia, et si saepe vieti populi,
majore tamen conatu, quam alias umquam,
rebellarent: & aliquantum Romanæ juven-
tutis morbo absuntum erat. Ante omnia pra-
vitas consulum, discordiaque inter ipsos, &
certamina in consiliis omnibus terrebant.
Sunt, qui male pugnatum ab his consulibus
in Algido auctores sint, eamque causam
dictatoris creandi fuisse. Illud satis constat,
ad alia discordes in uno adversus Patrum vo-
luntatem consensisse, ne dicerent dictatorem:
donec, quum alia aliis terribilia adferrentur,
nec in auctoritate senatus consules essent,
Q. Servilius Priscus, summis honoribus egre-
gie usus, « Vos [inquit] tribuni plebis,
» quoniam ad extrema ventum est, senatus
adpellat, ut in tanto discrimine reipublicæ

U. c. 324.
a. C. 428.

*Bellum
cum
Æquis
&
Volscis.*

D 3

U. c. 324. »dictatorem dicere consules pro potestate
 a. C. 428. »vestra cogatis.» Qua voce audita, occasio-
 nem oblatam rati tribuni augendæ potestatis
 secedunt, proque collegio pronunciant, «pla-
 »cere, consules senatui dicto audientes esse :
 »si adversus consensum amplissimi ordinis
 »ultra tendant, in vincula se duci eos jussu-
 »ros.» Consules ab tribunis, quam ab senatu,
 vinci maluerunt; proditum a Patribus sum-
 mi imperii jus, datumque sub jugum tribu-
 niciæ potestati consulatum memorantes, si-
 quidem cogi aliquid pro potestate ab tribuno
 consules, & (quo quid ulterius privato
 timendum fore?) in vincula etiam duci
 possent. Sors, ut dictatorem diceret, (nam
 ne id quidem inter collegas convenerat) T.
 Quintio evenit, Is A. Postumium Tubertum,
 sacerum suum, severissimi imperii virum,
 dictatorem dixit: ab eo L. Julius magister
 equitum est dictus. Simul edicitur & justi-
 tium: neque aliud tota urbe agi, quam bel-
 lum adparari: cognitio vacantium militiæ
 munere post bellum differtur. Ita dubii quo-
 que inclinant ad nomina danda. Et Hernieis
 Latinisque milites imperati: utrimque enixe
 obeditum dictatori est.

Postumius
dictator.

LIBER IV CAP. XXVII 55

XXVII. HÆC omnia celeritate ingenti acta: *U. c. 324.
a. C. 428.*
reliquoque C. Julio consule ad præsidium ur-
bis, & L. Julio magistro equitum ad subita
belli ministeria, ne qua res, qua eguisserint
in castris, moraretur, dictator, præeunte A.
Cornelio pontifice maximo, ludos magnos
tumultus caussa vovit: profectusque ab ur-
be, diviso cum Quintio consule exercitu,
ad hostes pervenit. Sicut bina castra hostium,
parvo inter se spatio distantia, viderant; ipsi
quoque mille ferme passus ab hoste, dicta-
tor Tusculo, consul Lanuvio propriorem lo-
cum castris ceperunt. Ita quatuor exercitus,
totidem munimenta, planitiem in medio,
non parvis modo excursionibus ad proelia,
sed vel ad explicandas utrimque acies satis
patentem habebant. Nec, ex quo castris
castra conlata sunt, cessatum a levibus præliis
est; facile patiente dictatore, conferendo *Nocte ob-
vires, spem universæ victoriæ, tentato paul-*
*pugnata
consulis
castra.*
latim eventu certaminum, suos præcipere.
Itaque hostes, nulla in prælio justo reliqua
spe, noctu adorti castra consulis, rem in ca-
sum ancipitis eventus committunt. Clamor
subito ortus, non consulis modo vigiles,
exercitum deinde omnem, sed dictatorem

D 4

U. c. 324. quoque ex somno excivit. Ubi præsenti ope
a. C. 428. res egebant, consul nec animo defecit (n),
 nec consilio : pars militum portarum stationes firmant : pars corona vallum cingunt. In
 alteris apud dictatorem castris, quo minus
 tumultus est, eo plus animadverfitur, quid
 opus factò sit. Missò extemps ad castra sub-
 sidio, cui Sp. Postumius Albus legatus præ-
 ficitur, ipse parte copiarum, parvo circuitu,
 locum maxime secretum ab tumultu petit,
 unde ex necopinato aversum hostem invadat.
 Q. Sulpicium legatum præficit castris : M. Fa-
 bio legato adsignat equites ; nec ante lucem
 mouere jubet manum, inter nocturnos tumul-
 tus moderatu difficilem. Omnia, quæ vel alius
 imperator prudens & impiger in tali re præcipe-
 ret, ageretque, præcipit ordine atque agit : illud
 eximium consilii animique specimen, & neuti-
 quam vulgatae laudis, quod ultro ad obpugnan-
 da castra hostium, unde majore agmine profec-
 tos exploratum fuerat, M. Geganiū cum co-
 hortibus delectis misit. Qui, postquam intentos
 homines in eventum periculi alieni, pro se
 incautos, neglectis vigiliis stationibusque, est
 adortus, prius pene cepit castra, quam ob-

(n) defecit Gron. Crev.

LIBER IV CAP. XXVIII 57

pugnari hostes fatis scirent. Inde , fumo , ut
convenerat , datum signum ubi conspectum *U. c. 324^a
a. C. 428^a*
ab dictatore est , exclamat , capta hostium *Castrorum
Æquorum
capuntur.*
castra , nunciarique passim jubet.

XXVIII. Et jam lucecebat , omniaque sub *Vincuntur
hostes.*
oculis erant : & Fabius cum equitatu impe-
tum dederat , & consul eruptionem e castris
in trepidos jam hostes fecerat. Dictator autem ,
parte altera subsidia & secundam aciem ador-
tus , circumagenti se ad diffonos clamores ac-
subitos tumultus hosti undique objecerat
victorem peditem equitemque. Circumventi
igitur jam in medio ad unum omnes poenas
rebellionis dedissent , ni Vetus Messius ex
Volscis , nobilior vir factis , quam genere ,
jam orbem volventes suos increpans clara
voce , « Hic præbituri [inquit] vos telis
» hostium estis indefensi , inulti ? Quid igitur
» arma habetis ? aut quid ultro bellum intu-
» lificis , in otio tumultuosí , in bello segnes ?
» Quid hic stantibus spei est ? an Deum ali-
» quem protecturum vos , rapturumque hinc
» putatis ? Ferro via facienda est . Hac , qua
» me prægressum videritis , agite , qui visuri
» domos , parentes , conjuges , liberos estis ,
» ite mecum . Non murus , nec vallum ; sed

U. c. 324. »armati armatis obstant. Virtute pares, ne
a. C. 428. »cessitate, quæ ultimum ac maximum telum
 »est, superiores estis.» Hæc locutum exse-
 quentemque dicta redintegrato clamore se-
 cuti, dant impressionem, qua Postumius Albus
 cohortes objecerat: & moverunt viñorem,
 donec dictator, pedem jam referentibus suis,
 advenit: eoque omne prælium versum est.
 Uni viro Messio fortuna hostium innititur.
 Multa utrimque vulnera, multa passim cædes
 est. Jam ne duces quidem Romani incruenti
 pugnant. Unus Postumius, iictus falso, per-
 fracto capite, acie excessit: non dictatorem
 humerus vulneratus, non Fabium prope ad-
 fixum equo femur, non brachium abscessum
 (o) consulem ex tam ancipiti prælio sub-
 movit.

*Castra
Volscorum
capta.* XXIX. MESSIUM inpetus per stratos cæde
 hostes cum globo fortissimorum juvenum
 extulit ad castra Volscorum, quæ nondum
 capta erant. Eodem omnis acies inclinatur.
 Consul, effusos usque ad vallum persecutus,
 ipsa castra vallumque adgreditur: eodem &
 dictator alia parte copias admovet. Non
 senior obpugnatio est, quam pugna fuerat.

(o) *abscissum* Gron, Cræv.

LIBER IV CAP. XXIX 19

Consulem signum quoque intra vallum injec- *U. c. 324.*
cisse ferunt, quo milites acrius subirent; re- *a. C. 428.*
petendoque signo primam impressionem factam.
Et dictator, proruto vallo, jam in castra
præcium intulerat. Tum abjici passim arma,
(p) ac dedi hostes coepit: castrisque & his
captis, hostes, præter senatores omnes ve-
numdati sunt. Prædæ pars sua cognoscentibus
Latinis atque Hernicis redditæ; partem sub
hasta dictator vendidit: præpositoque con-
sule castris, ipse, triumphans inventus urbem,
dictatura se abdicavit. Egregiæ dictaturæ
tristem memoriam faciunt, qui filium ab A.
Postumio, quod, occasione bene pugnandi
captus, injussu decesserit præsidio, vietorem
securi percussum tradidit. Nec libet credere; &
licet, in variis opinionibus. Et argumento
est, quod imperia Manliana, non Postumiana,
adpellata sint: quum, qui prior auctor tam
sævi exempli foret, occupatus insigne
titulum crudelitatis fuerit. Imperioso quoque
Manlio cognomen inditum: Postumius nulla
tristi nota est insignitus. C. Julius consul ædem
Apollinis, absente collega, sine forte dedi-
cavit: ægre id passus Quintius, quum,

(p) *arma passim* Gron. Crœv.

dimisso exercitu, in urbem redisset, nequidquam in senatu est conquestus. Insigni magnis rebus anno additur, nihil tum ad rem Romanam pertinere visum, quod Carthaginenses, tanti hostes futuri, tum primum per seditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum trajecere.

*U. c. 325.
a. C. 427.
L. Papirio,
L. Julio
Coff.*

XXX. AGITATUM in urbe ab tribunis plebis, ut tribuni militum consulari potestate crearentur; nec obtineri potuit. Consules sunt L. Papirius Crassus, L. Julius. Æquorum legati fœdus ab senatu cum petissent, & pro fœdere deditio ostentaretur, inducias annorum octo inpetraverunt. Volscorum res, super acceptam in Algidio cladem, pertinaci certamine inter pacis bellique auctores in jurgia & seditiones versa. Undique otium fuit Romanis. Legem de multarum aestimatione pergratam populo, quum ab tribunis parari consules unius ex collegio proditione excepissent, ipsi præoccupaverunt ferre. Consules L. Sergius Fidenas iterum, Hostus Lucretius Tricipitinus. Nihil dignum dictu auctum his consulibus. Secuti eos consules A. Cornelius Cossus, T. Quintius Pennus iterum. Veientes in agrum Romanum excursiones

*U. c. 326.
a. C. 426.*

*L. Sergio
H. Lu-
cretio Coff.*

fecerunt. Fama fuit, quosdam ex Fidenatum *U. c. 327.*
 juventute participes ejus populationis fuisse: *a. C. 425.*
 cognitioque ejus rei L. Sergio, & Q. Servilio, & Mam. Æmilio permissa. Quidam *A. Corne-*
Ilio, T.
Quintilio
II. Coss.
 Ostiam relegati, quod, cur per eos dies a
 Fidenis asuissent, parum constabat. Colonoru-
 rum additus numerus, agerque iis bello in-
 teremtorum adsignatus. Siccitatem eo anno plu-
 rimū laboratum est: nec cœlestes modo
 defuerunt aquæ, sed terra quoque, ingenito
 humore egens, vix ad perennes subfecit am-
 nes. Defectus alibi aquarum circa torridos
 fontes rivosque stragem siti pecorum morien-
 tium dedit: scabie alia absunta: vulgarisque
 (q) contactu in homines morbi: & primo in
 agrestes ingruerant servitiaque: urbs deinde
 inpletur. Nec corpora modo adfecta tabo,
 sed animos quoque multiplex religio, &
 pleraque externa, invasit, novos ritus sacri-
 ficandi (r) vaticinando inferentibus in domos,
 quibus quæstui sunt capti superstitione ani-
 mi: donec publicus jam pudor ad primores
 civitatis pervenit, cernentes in omnibus vi-
 cis facillisque peregrina atque insolita pia-

(q) *vulgarique* Gron. Crev.(r) *sacrificando* Gron.

cula pacis Deum exposcendæ. Datum inde negotium ædilibus, ut animadverterent, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more,

V. c. 328. quam patrio colerentur. Iræ adversus Veientes in insequente annum, *C. Servilium Ahala*, *L. Papirium Mugillanum* consules, *C. Servilio, L. Papirio II. Coss.* latæ sunt. Tunc quoque, ne confestim bellum indiceretur, neve exercitus mitterentur, religio obstitit. Feciales prius mittendos

Veientibus bellum indicium. ad res repetendas censuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat: induciæque inde, non pax, facta: quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant. Missi tamen feciales: nec eorum, quum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita. Controversia inde fuit, utrum populi iussu indiceretur bellum, an satis esset senatusconsultum. Pervicere tribuni, denunciando impedituros se delectum, ut consules de bello ad populum ferrent. Omnes centuriæ jussere. In eo quoque plebs superior fuit, quod tenuit, ne consules in proximum annum crearentur.

V. c. 329.
a. C. 423.

T. Quinctio &c. Tribun. Mil. XXXI. TRIBUNI militum consulari potestate quatuor creati sunt, *T. Quinctius Pennus* ex consulatu, *C. Furio*, *M. Postumius*, *A. Cor-*

nelius Cossus. Ex iis Cossus præfuit urbi : *U. c. 329^a
a. C. 423^b*
 tres, delectu habitu, profecti sunt Veios,
 documentoque fuere, quam plurium impe-
 rium bello inutile esset. Tendendo ad sua
 quisque consilia, quum aliud alii videretur,
 aperuerunt ad occasionem locum hosti. In-
 certam namque aciem, signum aliis dari re- *Romani in
fugam acli.*
 ceptui, aliis cani jubentibus, invasere ob-
 portune Veientes : castra propinqua turbata-
 tos ac terga dantes accepere. Plus itaque
 ignominiae, quam cladis, est acceptum. Mœsta
 civitas fuit (*s*), vinci insueta : odisse tribu-
 nos, poscere dictatorem, in eo verti spes
 civitatis. Et quum ibi quoque religio obsta-
 ret, ne non posset nisi ab consule dici dicta-
 tor, augures consulti eam religionem exe-
 mere. A. Cornelius dictatorem Mam. *Mamercus
Æmilius
dictator.*

(*s*) fuit del. Gron. Crev.

U. c. 329. filii societatem movissent, voluntarios undi-
a. C. 423. que ad spem prædæ adsciverunt. Uni Fide-
Fidenates natiūm populo rebellare placuit: & , tam-
rebellant. quam nisi ab scelere bellum ordiri nefas esset,
sicut legatorum antea , ita tum novorum
colonorum cæde imbutis armis , Veientibus
fese conjungunt. Consultare inde principes
duorum populorum, Veios an Fidenas sedem
belli caperent. Fidenæ visæ obportuniores.
Itaque , trajecto Tiberi , Veientes Fidenas
transflulerunt bellum. Romæ terror ingens
erat. Adcito exercitu ab Veiis , eoque ipso
ab re male gesta perculso , castra locantur
ante portam Collinam , & in muris armati
dispositi , & justitium in foro , tabernæque
clausæ : fiuntque omnia castris , quam urbi,
similiora.

Dicatoris XXXII. TUM trepidam civitatem, præco-
oratio. nibus per vicos dimisissi, dicator ad concio-
nem advocatam increpuit, « Quod animos
» ex tam levibus fortunæ momentis suspen-
» sos gererent, ut , parva jaætura accepta ,
» quæ ipsa non virtute hostium , nec igna-
» via Romani exercitus , sed discordia impe-
» ratorum , accepta sit , Veientem hostem se-
» xies viætum, pertimescant, Fidenasque prope
fæpius

LIBER IV CAP. XXXII 6°

» s̄epius captas quam obpugnatas. Eosdem & *U. c. 329^a*
» Romanos & hostes esse, qui per tot secula *a. C. 423-*
» fuerint: eosdem animos, easdem corporis
» vires, eadem arma gerere. Se quoque eum-
» dem dictatorem Mam. Æmilium esse, qui
» ante (t) Veientium Fidenatumque, adjunc-
» tis Faliscis, ad Nomentum exercitus fuderit:
» & magistrum equitum A. Cornelium eum-
» dem in acie fore, qui priore bello tribunus
» militum, Larte Tolumnio rege Veientium
» in conspectu duorum exercituum occiso,
» spolia opima Jovis Feretrii templo intulerit.
» Proin memores, secum triumphos, secum
» spolia, secum victoriam esse; cum hosti-
» bus scelus legatorum contra jus gentium
» interfectorum, cædem in pace Fidenatum
» colonorum, inducias ruptas, septimam in-
» felicem defectionem. Arma caperent. Simul
» castra castris conjunxissent, fatis confidere,
» nec sceleratissimis hostibus diuturnum ex-
» ignominia exercitus Romani gaudium fore:
» & populum Romanum intellecturum, quan-
» to melius de republica meriti sint, qui se
» dictatorem tertium dixerint; quam eos, qui
» ob eruptum censuræ regnum, labem secundæ

(t) antea Gron. Crev.

Tom. II°

H. c. 329. »dictaturæ suæ inposuerint.» Votis deinde
a. C. 423. nuncupatis profectus, mille & quingentos
passus citra Fidenas castra locat: dextra mon-
tibus, lœva Tiberi amne septus. T. Quinctium
Pennum legatum occupare montes jubet,
occultumque id jugum capere, quod ab tergo
hostibus foret. Ipse postero die, quum Etrusci
pleni animorum ab pristini diei meliore occa-
sione, quam pugna, in aciem processissent,
cunctatus parumper, dum speculatores refer-
rent, Quinctium evasisse in jugum propin-
quum arci Fidenarum, signa profert: pedi-
tumque aciem instructam pleno gradu in
hostem inducit: magistro equitum præcipit,
ne injussu pugnam incipiat: se, quum opus
sit, equestri auxilio signum daturum: tum
ut memor regiæ pugnæ, memor opimi doni,
Romulique ac Jovis Feretrii, rem gereret:
Legiones in petu ingenti configunt. Romanus
odio accensus, in piu Fidenatem, prædo-
nen Veientem, ruptores induciarum, cruen-
tos legatorum infanda cæde, respersos san-
guine colonorum suorum, perfidos socios,
inbelles hostes compellans, factis simul dic-
tisque odium explet.

XXXIII. CONCUSERAT primo statim con- *U. E. 329.*
 gressu hostem : quum repente , patefactis *a. C. 423.*
 Fidenarum portis , nova erumpit acies , in-
 audita ante id tempus invisitataque (u),
 ignibus armata ingens multitudo , facibusque
 ardentibus tota conlucens , velut fanatico
 instincta cursu , in hostem ruit : formaque
 insolite pugnæ Romanos parumper exterruit.
 Tum dictator , magistro equitum equitibus-
 que , tum ex montibus Quinctio adito ,
 præclium ciens , ipse in sinistrum cornu , quod ,
 incendio similius quam proelio , territum ces-
 ferat flammis , adcurrit : claraque voce ,
 « Fumone vieti [inquir] velut examen apum
 » loco vestro exacti , inermi cedetis hosti ?
 » Non ferro extinguetis ignes ? non faces has
 » ipsas pro se quisque , si igni , non telis ,
 » pugnandum est , ereptas ultro inferetis ?
 » Agite , nominis Romani ac virtutis patrum
 » vestræque memores , vertite incendium
 » hoc in hostium urbem : & suis flammis de-
 » lete Fidenaſ , quas vestris beneficiis placent
 » non potuistis. Legatorum hoc vos vestro-
 » rum colonorumque sanguis , vastatique fines
 » monent . » Ad imperium dictatoris motu

*Fidenates
erumpunt
facibus
armati.*

(u) *invisitataque* *Cron. Crev.*

E 2

V. c. 329. cuncta acies : faces partim emissæ excipiuntur , partim vi eripiuntur : utraque acies armatur igni. Magister equitum & ipse novat pugnam equestrem. Frenos ut detrahant equis, imperat : & ipse princeps, calcaribus subditis evectus, effreno equo in medios ignes infertur : & alii concitati equi libero cursu ferunt equitem in hostem. Pulvis elatus , mixtusque fumo , lucem ex oculis virorum equorumque aufert. Ea , quæ militem terruerat , species nihil terruit equos. Ruinæ igitur similem stragem eques, quacumque pervaferat, dedit. Clamor de nde accidit novus : qui quum utramque mirabundam in se aciem vertisset , dictator exclamat , « Quinctium legatum & » suos ab tergo hostem adortos : » ipse , redintegrato clamore , infert acrius signa. Quum duæ acies , duo diversa prælia , circumventos Etruscos & a fronte & ab tergo urgerent ; neque in castra retro , neque in montes , unde se novus hostis objecerat , iter fugæ esset ; & equitem passim liberi frenis dispulissent equi ; Veientium maxima pars Tiberim effusi petunt. Fidenatium qui superfunt , ad urbem Fidenas tendunt. Infert pavidos fuga in medium cædem : obtruncantur

*Veientes
&
Fidenates
vincuntur.*

LIBER IV CAP. XXXIV 69

in ripis : alios, in aquam compulsoſ , gurgi-
tes ferunt : etiam peritos nandi laſſitudo &
vulnera & pavor degravant ; pauci ex multis
tranant. Alterum agmen fertur per caſtra in
urbem. Eadem (x) & Romanos ſequentes
inpetus rapit , Quinctium maxime , & cum
eo degressoſ modo de montibus , recentiſſi-
mum ad laborem militem , quia ultimo prœ-
lio advenerat.

XXXIV. Hi , poſtquam mixti hostibus
portam intravere , in muros evadunt ; ſuis-
que capti oppidi ſignum ex muro tollunt.
Quod ubi diſtator inſpexit , (jam enim &
ipſe in deserta hostium caſtra penetraverat)
cupientem militem diſcurrere ad prædam ,
ſpe injeſta majoris in urbe prædæ , ad por-
tam dicit ; receptusque intra muros , in ar-
cem , quo ruere fugientium turbam videbat ,
pergit. Nec minor cædes in urbe , quam in
prælio , fuit ; donec abjectis armis , nihil
præter vitam petentes , diſtatori deduntur.
Urbs caſtraque diripiuntur. Poſtero die , ſin-
gulis capti viſis ab equite ad centurionem forte
ductis ; & , quorum eximia virtus fuerat ,
binis ; aliis ſub corona venumdatiſ ; exerci-

*U. c. 329.
a. C. 423.*

*Captiæ
Fideiæ.*

(x) eodem Gron. Crev.]

E 3

V. c. 329. tum victorem opulentumque præda trium-
a. C. 423. phans dictator Romanum reduxit : jusque
 magistro equitum abdicare se magistratu ,
 ipse deinde abdicat die sextodecimo , redditio
 in pace imperio , quod in bello trepidisque
 rebus acceperat. Clippi (*y*) quoque ad Fi-
 denas pugnatum cum Veientibus , quidam
 annales retulere : rem æque difficilem atque
 incredibilem ; nec nunc lato satis ad hoc amne ;
 & tum aliquanto , ut a veteribus accepimus ,
 artiore : nisi in trajectu forte fluminis prohi-
 bendo , aliquarum navium concursum in ma-
 jus (ut fit) celebrantes , navalis victoriæ
 vanum titulum adpetivere.

V. c. 330.

a. C. 422.

A. Sempro-
nio &c.
Tribun.
Militæ

XXXV. INSEQUENS annus tribunos mili-
 tares consulari potestate habuit , A. Sempro-
 nium Atratinum , L. Quintium Cincinna-
 tum , L. Furium Medullinum , L. Horatium
 Barbarum. Veientibus annorum viginti indu-
 ciæ datæ , & Equis triennii , quum plurimum
 annorum petiissent. Et ab seditionibus urbanis
 otium fuit. Annum insequentem , neque bello
 foris , neque domi seditione insignem ,
 ludi bello voti celebrem , & tribunorum
 militum adparatu , & finitimorum concursu

(*y*) *Clippibus* Gron, Crev.

LIBER IV CAP. XXXV 71

fecere. Tribuni consulari potestate erant *U. c. 331.*
 Ap. Claudius Crassius, Sp. Nautius Rutilus, *a. C. 421.*
 L. Sergius Fidenas, Sex. Julius Iulus. Specta-
 culum comitate etiam hospitum, ad quod
 publico consensu venerant, advenis gratius
 fuit. Post ludos conciones seditiones tribuno-
 rum plebi fuerunt, objurgantium multitudi-
 nem, "quod, admiratione eorum, quos *Queruntur*
 "odisset, stupens, in æterno se ipsa teneret *Trib. Pl.*
 "servitio: & non modo ad spem consulatus
 "in partem revocandam adspirare non aude-
 "ret, sed ne in tribunis quidem militum *quod in*
 "creandis (quæ communia essent comitia
 "Patrum ac plebis) aut sui aut suorum me-
 "minisset. Desineret ergo mirari, cur nemo
 "de commodis plebis ageret: eo inpendi
 "laborem ac periculum, unde emolumentum
 "atque honos speretur. Nihil non adgressu-
 "ros homines, si magna conatis magna præ-
 "mia proponantur. Ut quidem aliquis tribu-
 "nus plebis ruat cæcus in certamina periculo
 "ingenti, fructu nullo, ex quibus pro certo
 "habeat, Patres, adversus quos tenderet,
 "bello inexpibili se persecuturos, apud ple-
 "bem, pro qua dimicaverit, nihilo se hona-
 "ratiorem fore; neque sperandum, neque

Ap. Clau-
dio &c.
Tribun.
Milit.

tribunis
militum
creandis
plebeii
præterirent
tur.

U. c. 331. " postulandum esse. Magnos animos magnis
a. C. 421. " honoribus fieri. Neminem se plebeium con-
 temturum, ubi contemni desissent. Expe-
 riendam rem denique in uno aut altero
 esse, sitne aliquis plebeius ferendo magno
 honori : an porrento simile miraculoque sit,
 fortē ac strenuum virum aliquem exsistere
 ortum ex plebe. Summa vi expugnatum
 esse, ut tribuni militum consulari potestate
 & ex plebe crearentur. Petisse viros domi
 militiaeque spectatos : primis annis fugilla-
 tos, repulsos, risui Patribus fuisse : desisse
 postremo præbere ad contumeliam os. Nec
 se videre, cur non lex quoque abrogetur,
 qua id liceat, quod numquam futurum sit:
 minorem quippe ruborem fore in juris ini-
 quitate, quam si per indignitatem ipsorum
 prætereantur."

XXXVI. Hujus generis orationes, cum
 adsensu auditæ, incitavere quosdam ad
 petendum tribunatum militum, alium alia de
 commodis plebis laturum se in magistratu
 profitentem. Agri publici dividendi colonia-
 rumque deducendarum ostentatae spes ; &
 vestigali possessoribus agrorum inposito, in
 stipendum militum erogandi æris. Captatum

LIBER IV CAP. XXXVII 73

deinde tempus ab tribunis militum, quo per *U. c. 331.*
a. C. 421. discessum hominum ab urbe, quum Patres clandestina denunciatione revocati ad diem certam essent, senatusconsultum fieret, absentibus tribunis plebi (z) : ut, quoniam Volscos in Hernicorum agros praedatum exisse fama esset, ad rem inspiciendam tribuni militum proficerentur, consulariaque comitia haberentur. Profecti Ap. Claudium, filium decemviri, praefectum urbis relinquunt, in pigrum juvenem, & jam inde ab incunabulis inbutum odio tribunorum plebisque. Tribunis plebi nec cum absentibus iis, qui senatusconsultum fecerant, nec cum Appio, transacta re, quod contenderent fuit.

XXXVII. CREATI consules sunt (a) C. *U. c. 332.*
a. C. 420. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. *C. Sempro-*
nio, Q. *Fabio Coss.* Peregrina res, sed memoria digna, traditur eo anno facta: Vulturenum, Etruscorum urbem, quae nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye, vel (quod proprius vero est) a campestri agro adpellatam. Cepere autem, prius bello fatigatis Etruscis, in societatem urbis agro-

(z) *plebis* Gron. Crev. it. mox: *tribunis plebis.*

(a) sunt del. Gron. Crev.

U. c. 332. rumque accepti : deinde festo die graves
a. C. 420. somno epulisque incolas veteres novi coloni
 nocturna caede adorti. His rebus actis, con-
 sules ii, quos diximus, Idibus Decembribus
 magistratum occpere. Jam non solum, qui
 ad id missi erant, retulerant, imminere Volf-
Bellum
cum
Volscis.
 scum bellum; sed legati quoque ab Latinis &
 Hernicis nunciabant, « Non ante umquam
 » Volscos nec ducibus legendis, nec exerci-
 » tui scribendo, intentiores fuisse. Vulgo
 » fremere, aut in perpetuum arma bellumque
 » oblivioni danda, jugumque accipiendum;
 » aut iis, cum quibus de imperio certetur,
 » nec virtute, nec patientia, nec disciplina
 » rei militaris cedendum esse. » Haud vana
 adulere: sed nec perinde Patres moti sunt;
 & C. Sempronius, cui ea provincia sorti (b)
 evenit, tamquam constantissima re, fortuna
 fretus, quod victoris populi adversus viatos
 dux esset (c), omnia temere ac neglegenter
 egit: adeo ut disciplinæ Romanæ plus in
 Volsco exercitu, quam in Romano, esset.
 Ergo fortuna, ut saepe alias, virtutem est

(b) forte Gron. Crev.

(c) populi -- esset leg. populi exercitum adver-
sum viatos duxisset Gron. Crev.

secuta. Primo prælio , quod ab Sempronio *U. c. 332.*
 incaute inconsulteque commissum est , non *a. C. 420.*
 subsidiis firmata acie , non equite apte locato,
 concursum est. Clamor indicium primum fuit,
 quo res inclinatura esset. Excitator crebrior
 que ab hoste sublatus ; ab Romanis diffonus ,
 inpar , segnius (*d*) sæpe iteratus , incerto cla-
 more prodidit pavorem animorum. Eo ferocior *Premuntur*
Romani.
 inlatus hostis , urgere scutis , micare gladiis :
 altera ex parte nutant circumspectantibus ga-
 leæ , & incerti trepidant , adplicantque se tur-
 bæ. Signa nunc resistentia deseruntur ab ante-
 signanis , nunc inter suos manipulos recipiun-
 tur. Nondum fuga certa , nondum victoria
 erat : tegi magis Romanus , quam pugnare.
 Volscus inferre signa , urgere aciem , plus
 cædis hostium videre , quam fugæ.

XXXVIII. JAM omnibus locis ceditur ,
 nequidquam Sempronio consule objurgante
 atque hortante : nihil nec imperium , nec ma-
 jestas valebat : dataque mox terga hostibus
 forent , ni Sex. Tempanius , decurio equitum ,
 labente jam re , præsenti animo subvenisset.
 Qui quum magna voce exclamasset , « ur
 » equites , qui salvam rempublicam vellent

(*d*) *segnis.* Gron. Crev.

U. c. 332. »esse, ex equis desilirent: » omnium turma-
a. C. 420. rum equitibus, velut ad consulis imperium
Equites motis, « Nisi hæc [inquit] armata cohors
pugnam » fistat inpetum hostium, aëtum de imperio
restituunt, » est. Sequimini pro vexillo cuspidem meam.
» Ostendite Romanis Volscisque, neque equi-
» tibus vobis ullos equites, nec peditibus
» esse pedites pares. » Quum clamore com-
probata adhortatio esset, vadit alte cuspidem
gerens. Quacumque incedunt, vi viam fa-
ciunt: eo se inferunt objectis parmis, ubi
suorum plurimum laborem vident. Restitui-
tur omnibus locis pugna, in quæ eos inpetus
tulit: nec dubium erat, quin, si tam pauci
simul obire omnia possent, terga daturi hostes
fuerint.

XXXIX. Et quum jam parte nulla sustine-
rentur, dat signum Volscus (e) imperator,
ut parmati, novæ cohorti hostium, locus
detur, donec inpetu inlati ab suis excludan-
tur. Quod ubi est factum, interclusi equites:
nec perrumpere eadem, qua transierant, posse,
ibi maxime confertis hostibus, qua viam fe-
cerant: & consul legionesque Romanæ,
quum, quod tegumen modo omnis exercitus

(e) *Volscis* Gron.

LIBER IV CAP. XXXIX 77

fuerat, nusquam viderent, ne tot fortissimos
viros interclusos obprimeret hostis, tendunt
in quemcumque casum. Diversi Volsci, hinc
consulem ac legiones sustinere, altera fronte
instare Tempanio atque equitibus: qui quum
sæpe conati nequissent perrumpere ad suos,
tumulo quodam occupato, in orbem se tutab-
bantur nequaquam inulti. Nec pugnæ finis
ante noctem fuit. Consul quoque, nus-
quam remisso certamine, dum quidquam su-
perfuit lucis, hostem tenuit. Nox incertos
diremit: tantusque ab imprudentia eventus
utraque castra tenuit pavor, ut, relictis fau-
ciis & magna parte impedimentorum, ambo
pro viëtis exercitus, se in montes proximos
reciperent. Tumulus tamen circumseffus ultra
median noctem est: quo (f) quum circum-
fidentibus nunciatum esset, castra deserta
esse, viëtos rati suos, & ipsi, qua quemque
in tenebris pavor tulit, fugerunt. Tempanius
metu insidiarum suos ad lucem tenuit. Digressus
deinde ipse cum paucis speculatum, quum ab
fauciis hostibus sciscitando comperisset, castra
Volscorum deserta esse, lætus ab tumulo
suos devocat, & in castra Romana penetrat:

*U. c. 332.
a. C. 420.*

*Uterque
exercitus
castra
deserit.*

(f) quo del. Gron.

U. c. 332. ubi quum vasta desertaque omnia , atque
a. C. 420. eamdem , quam apud hostes , foeditatem in-
 venisset , priusquam Volscos cognitus error
 reduceret , quibus poterat sauciis ductis secum ,
 ignarus quam regionem consul petisset , ad
 urbem proximis itineribus pergit .

XL. JAM eo fama pugnæ adversæ castro-
 rumque desertorum perlata erat ; & ante om-
 nia deplorati erant equites , non privato ma-
 gis , quam publico , luſtu ; Fabiusque consul ,
 terrore urbi quoque injecto , stationem ante
 portas agebat : quum equites , procul viſi
 non sine terrore ab dubiis , quinam eſſent ,
 mox cogniti , tantam ex metu lætitiam fecere ,
 ut clamor urbem pervaderet gratulantium ,
 salvos viatoresque rediffe equites ; & ex
 mœſtis paulo ante domibus , quæ conclama-
 verant ſuos , procurreretur in vias : pavide-
 que matres ac conjuges , oblitæ præ gaudiœ
 decoris , obviam agminī obcurrerent , in ſuos
 quæque , ſimul corpore atque animo vix præ
 gaudio compotes , effuſae . Tribunis plebi (g) ,
 qui M. Postumio & T. Quinctio diem dixe-
 rānt , quod ad Veios eorum opera male pugna-
 tum eſſet , occasio viſa eſt , per recens odium

(g) plebis Cravæ

Sempronii consulis, renovandæ in eos invi-
diæ. Itaque, advocata concione, quum pro-
ditam Veiiis rempublicam esse ab ducibus, pro-
ditum deinde, quia illis in pune fuerit, in
Volscis ab consule exercitum, traditos ad
cædem fortissimos equites, deserta fœde castra,
vociferati essent; C. Julius, unus ex tribu-
nis, Tempanium equitem vocari jussit, co-
ramque eis. «Sexte Tempani [inquit] quæro
» de te, arbitrerisne C. Sempronium consu-
» lem aut in tempore pugnam inisse, aut fir-
» masse subsidiis aciem, aut ullo boni consulis
» functum officio? &, tune ipse, vietiis le-
» gionibus Romanis, tuo consilio equitem ad
» pedes deduxeris, restituerisque pugnam?
» excluso deinde ab acie nostra tibi atque
» equitibus num aut consul ipse subvenerit,
» aut miserit præsidium? postero denique die
» ecquid præsidii usquam habueris? an tu
» cohorsque in castra vestra virtute perru-
» peritis? ecquem in castris consulem, ecquem
» exercitum inveneritis? an deserta castra,
» relictos faucios milites? Hæc pro virtute
» tua fideque, qua una hoc bello res publica
» stetit, dicenda tibi sunt hodie. Denique,
» ubi C. Sempronius, ubi legiones nostræ

*U. c. 332.
a. C. 420.*

*Trib. Pl.
Tempa-
nium inter-
rogat de
Sempronia
Cos.*

U. c. 332. »sint? desertus sis, an deserueris consulēt
a. C. 420. » exercitumque? vieti denique simus, an
 » vicerimus?

*Respondet
Tempa-
nius.*

XL. ADVERSUS haec Tempanii oratio in-
 comta fuisse dicitur; ceterum militariter gra-
 vis, non suis vana laudibus, non criminē
 alieno læta: « Quanta prudentia rei bellicæ
 » in C. Sempronio esset, non militis de im-
 » peratore existimationem (*h*) esse, sed po-
 » puli Romani fuisse, quum eum comitiis
 » consulem legeret. Itaque ne ab se impera-
 » toria confilia, neu consulares artes exqui-
 » rerent, quæ penitanda quoque magnis ani-
 » mis atque ingeniis essent; sed, quod viderit,
 » referre posse. Vidisse autem se prius, quam
 » ab acie intercluderetur, consulem in prima
 » acie pugnantem, adhortantem, inter signa
 » Romana telaque hostium versantem. Postea
 » se (*i*) ab conspectu suorum ablatum. Ex
 » strepitu tamen & clamore sensisse, usque
 » ad noctem extraictum certamen: nec ad tu-
 » mulum, quem ipse tenuerat, præ multitu-
 » dine hostium credere perrumpi potuisse.
 » Exercitus ubi esset, se nescire: arbitrari,
 » velut ipse in re trepida loci præsidio se

(*h*) *existimationem* Gron. Crev.

(*i*) *se del.* Gron. Crev.

» suosque sit tutatus , sic consulem servandi *U. c. 332.*
 » exercitus caussa loca tutiora castris cepisse. *a. C. 420.*
 » Nec Volscorum meliores res esse credere ,
 » quam populi Romani. Fortunam (k) noctem
 » que omnia erroris mutui inplesse : » pre-
 cantemque deinde , ne se fessum labore ac
 vulneribus tenerent , cum ingenti laude , non
 virtutis magis , quam moderationis , dimissum.
 Qutim haec agerentur , jam consul via Lavi-
 cana ad sanum Quietis erat. Eo missa plaustra
 jumentaque alia ab urbe exercitum , adfectum
 proelio ac via nocturna , excepere. Paullo
 post in urbem est ingressus consul , non ab
 se magis enixe amovens culpam , quam Tem-
 panium meritis laudibus ferens. Mœstæ civi-
 tati ab re male gesta & iratæ ducibus M.
 Postumius reus objectus , qui tribunus mili-
 tum pro consule ad Veios fuerat , decem
 millibus æris gravis damnatur. T. Quinctium
 collegam ejus , quia & in Volscis consul auspi-
 cio dictatoris Postumii Tuberti , & ad Fide-
 nias legatus dictatoris alterius Mam. Æmilii ,
 res prospere gesserat , totam culpam ejus tem-
 poris in prædamnatum collegam transferen-

(k) majorem interpunkt. demum post *Fortunam*
habet *Gron.*

U. c. 332. tem, omnes tribus absolverunt. Profuisse ei
a. C. 420. Cincinnati patris memoria dicitur, venerabilis viri, & exactæ jam ætatis Capitolinus Quintilius, suppliciter orans; ne se, brevi reliquo vitæ spatio, tam tristem nuncium ferre ad Cincinnati paterentur.

XLII. PLEBS tribunos plebi (*l*) absentes, Sex. Tempanium, A. Sellium, Sex. (*m*) Antistitium, & Sp. Icilius (*n*) fecit; quos & pro centurionibus sibi præfecerant, Tempanio auctore, equites. Senatus, quum odio Sempronii, consulare nomen offendere, tribunos militum consulari potestate creari jussit.

U. c. 333. Creati sunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papirius Mugillanus. *L. Manlio &c. Trib. Mil,* Princípio statim anni L. Hortensius tribunus plebis C. Sempronio consuli anni prioris diem dixit: quem quum quatuor collegæ, inspectante populo Romano, orarent, ne imperatorem suum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi posset, vexaret; ægre Hortensius pati, tentationem eam credens esse perseverantia suæ, nec precibus tribunorum,

(*l*) *plebis* Gron. Crev.

(*m*) *L.* Gron. Crev.

(*n*) *Sex. Pompilium* Gron. Crev.

quæ in speciem modo ja&tentur, sed auxilio *U. c. 333.*
a. C. 419.
 confidere reum. Itaque modo ad eum con-
 versus, « Ubi illi patricii spiritus, ubi sub-
 » nifus & fidens innocentiae animus effet? »
 quærebat; « sub tribunicia umbra consularem
 » virum delituisse. » Modo ad collegas, « Vos
 » autem, si reum perago, quid a&turi estis?
 » an erupturi jus populo, & eversuri tribu-
 » niciam potestatem? » Quum illi, & de Sem-
 pronio & de omnibus summam populi Romani
 potestatem esse, dicerent, nec se judicium
 populi tollere aut velle, aut posse; sed, si
 preces suæ pro imperatore, qui sibi parentis
 effet loco, non valuissent, se vestem cum
 eo mutaturos: tum Hortensius, « Non vi-
 » debit [inquit] plebs Romana forditatos
 » tribunos suos. C. Sempronium nihil moror,
 » quando hoc est in imperio consecutus, ut
 » tam carus effet militibus. » Nec pietas qua-
 tuor tribunorum, quam Hortensii tam placa-
 bile ad justas preces ingenium, pariter plebi
 Patribusque gravior fuit. Non diutius fortuna
 Æquis indulxit, qui ambiguam victoriam Volf-
 corum pro sua amplexi fuerant.

*Donatur
precibus
Tempanii.*

XLIII. PROXIMO anno Numerio Fabio *U. c. 334.*
a. C. 418.
 Vibulano, T. Quintio, Capitolini filio,

*Num. Fa-
bio, T.
Quinādo
Coff.*

*Duplica-
tus quæsto-
rum nume-
rus.*

Capitolino consulibus, ductu Fabii, cui forte ea provicia evenerat, nihil dignum memoratu aetum. Quum trepidam tantum ostendiffent aciem Aequi, turpi fuga funduntur, haud magno consulis decore: itaque triumphus negatur. Ceterum ob Sempronianæ clavis levatam ignominiam, ut ovans urbem intraret, concessum est. Quemadmodum bellum minore, quam timuerant, dimicione erat perfectum; sic in urbe ex tranquillo nec opinata moles discordiarum inter plebem ac Patres exorta est, coeptra ab duplicando quæstorum numero. Quam rem, (ut, praeter duos urbanos quæstores, duo consulibus ministeria belli praefto essent) a consulibus relata, quum & Patres summa ope adprobassent, consulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæstorum (nam ad id tempus patricii erant creati) ex plebe fieret. Adversus quam actionem primo & consules & Patres summa ope adnisi sunt: concedendo deinde, ut, quemadmodum in (o) tribunis consulari potestate creandis usi sunt, adæque in quæstoribus liberum esset arbitrium populi, quum parum proficerent, totam rem de augendo,

(o) in del. Gron. Crev.

LIBER IV CAP. XLIII 85

quæstorum numero omittunt. Excipiunt omis- *U. c. 334.*
sam tribuni, aliæque subinde, inter quas & *a. C. 418.*
agrariæ legis, seditiosæ actiones existunt:
propter quos motus quum senatus consules,
quam tribunos, creari mallet, neque posset
per intercessiones tribunicias senatusconsul-
tum fieri; respublica a consulibus ad interreg-
num, neque id ipsum (nam coire patricios
tribuni prohibebant) sine certamine ingenti,
redit. Quum pars major insequentis anni per
novos tribunos plebi (*p*) & aliquot interre-
ges certaminibus extracta esset, modo prohi-
bentibus tribunis patricios coire ad prodendum
interregem, modo interregem interpellantibus,
ne senatusconsultum de comitiis consularibus
faceret; postremo L. Papirius Mugillanus, pro-
ditus interrex, castigando nunc Patres, nunc tri-
bunos plebi, «desertam omissamque ab homi-
nibus rempublicam, Deorum providentia
» curaque exceptam, » memorabat «Veientibus
» induciis & cunctatione æquorum stare.
» Unde si quid increpet terroris, sine patri-
» cio magistratu placere rempublicam obpri-
» mi? non exercitum, non ducem scribendo
» exercitui esse? an bello intestino bellum?

(*p*) *plebis* Gron. *Crev.* it. paulo post.

F 3

U. c. 334. »externum propulsaturos? Quæ si in unum
a. C. 418. »conveniant, vix Deorum opibus, quin ob-

»ruatur Romana res, resisti posse. Quin illi,
 »remittendo de summa quisque juris, mediis
 »copularent concordiam: Patres, pariendo
 »tribunos militum pro consulibus fieri; tri-

*Quæstura
promiscua
plebi ac
Patribus.* »buni plebis, non intercedendo, quo minus
 »quatuor quæstores promiscue de plebe ac
 »Patribus libero suffragio populi fierent.

U. c. 335. XLIV. TRIBUNICIA primum comitia sunt
a. C. 417. habita. Creati tribuni consulari potestate om-

*L. Quinc-
tio III. &c.
Tr. Mil,* nes patricii, L. Quintius Cincinnatus ter-
 tium, L. Furius Medullinus iterum, M. Man-
 lius, A. Sempronius Atratinus. Hoc tribuno

*Quæstores
patricii
omnes
creati.* comitia quæstorum habente, potentibusque
 inter aliquot plebeios filio Antistitii tribuni
 plebis & fratre alterius tribuni plebis Sex.
 Pompilii, nec potestas, nec suffragatio ho-
 rum valuit, quin, quorum patres avosque
 consules viderant, eos nobilitate præferrent.
 Furere omnes tribuni plebis, ante omnes
 Pompilius Antistiusque, repulsa suorum ac-
 censi, « Quidnam id rei esset? non suis be-
 »nificiis, non Patrum injuriis, non denique
 »usurandi libidine, quum liceat, quod ante
 »non licuerit, si non tribunum militarem, ne

» quæstorem quidem quemquam ex plebe fac- *U. c. 335.
a. C. 417.*
 » tum. Non valuisse patris pro filio , fratri
 » pro fratre preces , tribunorum plebis , po-
 » testatis sacrosanctæ , ad auxilium libertatis
 » creatæ. Fraudem profecto in re esse , & A.
 » Sempronium comitiis plus artis adhibuisse ,
 » quam fidei. » Ejus injuria queri suos honore
 dejectos. Itaque quum in ipsum , & innocen-
 tia tutum & magistratu , in quo tunc erat ,
 inpetus fieri non posset ; flexere iras in **C.**
 Sempronium , patruellem Atratini : eique ob
 ignominiam Volsci belli , adjutore collega
 M. Canuleio , diem dixere. Subinde ab iisdem
 tribunis mentio in senatu de agris dividendis
 inlata est , (cui actioni semper acerrime **C.**
 Sempronius restiterat) ratis , id quod erat ,
 aut deposita caussa leviorum futurum apud
 Patres reum , aut perseverantem sub judicij
 tempus plebem obsensurum. Adversæ invidiæ
 objici maluit , & suæ nocere caussæ , quam
 publicæ deesse ; stetitque in eadem sententia ,
 « Ne qua largitio , cœsura in trium gratiam
 » tribunorum , fieret. Nec tum agrum plebi ,
 » sed sibi invidiam , quæri. Se quoque subi-
 » turum eam tempestatem forti animo : nec
 » senatui tanti se civem , aut quemquam alium

*C. Sempro-
nius accu-
satus.*

U. c. 335. »debere esse, ut in parcendo uni malum pue-
a. C. 417. »blicum fiat.» Nihilo demissiore animo,

quum dies venit, causa ipse pro se dicta,
nequidquam omnia expertis Patribus, ut mi-
tigarent plebem, quindecim millibus æris
Damnatus damnatur. Eodem anno Postumia, virgo Vesta-
lis, de incestu caussam dixit, crimen inno-
xia, ob suspicionem propter cultum amœ-
niorem ingeniumque liberius, quam virginem
debet, parum abhorrens famam. Ampliatam,
deinde absolutam, pro collegii sententia pon-
tis sex maximus abstinere jocis, colique sancte
potius, quam scite, jussit. Eodem anno a Cam-
panis Cumæ, quam Græci tum urbem tene-
U. c. 336.

a. C. 416. bant, capiuntur. Insequens annus tribunos
Agr. Me- militum consulari potestate habuit, Agrippam
nenio, &c. Menenium Lanatum, P. Lucretium Trici-
Tr. Mil. tinum, Sp. Nautium Rutilus (q).

Servorum XLV. ANNUS, felicitate populi Romani,
conjuratio periculo potius ingenti, quam clade, insignis.
Servitia, urbem ut incenderent distantibus
locis, conjurarunt; populoque ad opem pa-
sim ferendam testis intento, ut arcem Capi-
toliumque armati occuparent. Avertit nefanda
consilia Jupiter: indicioque duorum compre-

(q) Sp. Nautium, C. Servilium Gron. Crev.

henſi fontes pœnas dederunt. Indicibus dena
 millia gravis æris, quæ tum divitiæ habe-
 bantur, ex ærario numerata, & libertas
 præmium fuit. Bellum inde ab Æquis repa-
 rari coeptum: & novos hostes Lavicanos
 consilia cum veteribus jungere, haud incerti
 auctoribus Romam est adlatum. Æquorum
 jam velut anniversariis armis adfuerat civi-
 tas. Lavicos legati missi quum responsa inde
 retulissent dubia, quibus, nec tum bellum
 parari, nec diuturnam pacem fore, adpareret;
 Tusculanis negotium datum, « adverterent
 » animos, ne quid novi tumultus Lavicis
 » oriretur. » Ad insequentis anni tribunos mi-
 litum consulari potestate, inito magistratu,
 legati ab Tusculo venerunt, L. Sergio Fi-
 denatem, M. Papirium Mugillanum, C. Ser-
 vilium, Prisci filium, quo dictatore Fidenæ
 captæ fuerant. Nunciabant legati, Lavicanos
 arma cepisse, & cum Æquorum exercitu de-
 populatos agrum Tusculanum castra in Algi-
 do posuisse. Tum Lavicanis bellum indictum:
 factoque senatusconsulto, ut duo ex tribunis
 ad bellum proficerentur, unus res Romæ
 curaret, certamen subito inter tribunos ex-
 ortum: se quisque belli ducem potiorem ferre,

U. c. 337.
a. C. 416.

U. c. 337.
a. C. 415.

L. Sergio
III. &c.
Tr. Mil.

Bellum
cum
Lavicanis
&
Æquis.

U. c. 337. curam urbis, ut ingratam ignobilemque, ad-
 d. C. 415. spernari. Quum parum decorum inter col-
Discordia
Tr. Mil. legas certamen mirabundi Patres conspice-
 rent, Q. Servilius, "Quando nec ordinis
 „hujus ulla [inquit] nec reipublicæ est vere-
 „cundia, patria majestas altercationem istam
 „dirimet. Filius extra sortem urbi præerit.
 „Bellum utinam, qui adpetunt, consideratius
 „concordiusque, quam cupiunt, gerant."

XLVI. DELECTUM haberi non ex toto pas-
 sim populo placuit: decem tribus sorte ductæ
 sunt; ex his scriptos juniores duo tribuni
 ad bellum duxere. Cœpta inter eos in urbe
 certamina, cupiditate eadem imperii, multo
 in pensius in castris accendi: nihil sentire
 idem: pro sententia pugnare: sua consilia
 velle, sua imperia sola rata esse: contemnere
 in vicem, & contemni: donec, castiganti-
 bus legatis, tandem ita comparatum est, ut
 alternis diebus summam imperii haberent.
 Quæ quum addata Romam essent, dicitur
 Q. Servilius, ætate & usu doctus, precatus
 ab Diis immortalibus, ne discordia tribuno-
 rum damnosior reipublicæ esset, quam ad
 Veios fuisset; &, velut haud dubia clade
 inminente, institisse filio, ut milites scribe-

ret, & arma pararet. Nec falsus vates fuit: *U. c. 337.*
 nam ductu L. Sergii, cuius dies imperii erat, *a. C. 415.*
 loco iniquo sub hostium castris, quum, quia
 simulato metu receperat se hostis ad vallum;
 spes vana expugnandi castra eo traxisset, re-
 pentino inpetu *Æ*quorum per supinam vallem
 fusi sunt, multique in ruina majore quam
 fuga obpressi obtruncatique: castraque, eo
 die ægre retenta, postero die, circumfusis
 jam magna ex parte hostibus, per aversam
 portam fuga turpi deseruntur. Duces legati-
 que, & quod circa signa roboris de exercitu
 fuit, Tusculum petiere. Palati alii per agros
 passim multis itineribus, majoris, quam ac-
 cepta erat, cladis nuncii Romam contende-
 runt. Minus trepidationis fuit, quod eventus
 timori hominum congruens fuerat; & quod
 subsidia, quæ respicerent in re trepida, præ-
 parata erant ab tribuno militum: iussuque
 ejusdem, per minores magistratus sedato in
 urbe tumultu, speculatores propere missi
 nunciavere, Tusculi duces exercitumque esse,
 hostem castra loco non movisse. Et, quod
 plurimum animorum fecit, dictator ex sena-
 tusconsulto dictus Q. Servilius Priscus, vir, *Q. Servi-*
cujus providentiam in republica quum multis *lius dicta-*
ter.

*Prælio
vincuntur.*

V. C. 337. aliis tempestatibus ante experta civitas erat,
a. C. 415. tum eventu ejus belli , quod uni certamen
 tribunorum suspectum ante rem male gestam
 fuerat , magistro equitum creato , a quo ipse
 tribuno militum dictator erat dictus , filio
 suo , ut tradidere quidam , (nam alii Ahalam
 Servilium magistrum equitum eo anno fuisse
 scribunt) novo exercitu prosectorus ad bellum ,
 adcitis qui Tusculi erant , duo millia passuum
 ab hoste locum castris cepit.

*Vincit
Æquos.*

XLVII. TRANSIERAT ex re bene gesta su-
 perbia negligentiaque ad Æquos , quæ in
 Romanis ducibus fuerat. Itaque primo statim
 prælio quum dictator equitatu inmisso ante-
 signanos hostium turbasset , legionum inde
 signa inferri propere jussit , signiferumque ex
 suis unum cunctantem occidit. Tantus ardor
 ad dimicandum fuit , ut inpetum Æqui non
 tulerint : viisque acie quum fuga effusa pe-
 tissent castra , brevior tempore & certamine
 minor castrorum obpugnatio fuit , quam præ-
 lium fuerat. Captis direptisque castris , quum
 prædam dictator militi concessisset , secutique
 fugientem ex castris hostem equites renun-
 ciassent , omnes Lavicanos viatos , magnam
 partem Æquorum Lavicos configuisse ; postero

LIBER IV CAP. XLVIII 93

die ad Lavicos ductus exercitus : oppidum-
que, corona circumdatum, scalis captum ac
direptum est. Dictator, exercitu viatore Ro-
manam reducto, die octavo, quam creatus erat,
magistratu se abdicavit ; & opportune sena-
tus, priusquam ab tribunis plebi (r) agrar-
riæ seditiones, mentione inlata de agro La-
vicanico dividendo, fierent, censuit frequens,
coloniam Lavicos deducendam. Coloni ab *Eo ductæ*
urbe mille & quingenti missi bina jugera ac-
ceperunt. Captis Lavicis, ac deinde tribunis
militum consulari potestate, Agrippa Mene-
nio Lanato, & L. Servilio Structo, & P. *U. c. 337^a*
Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, *a. C. 415^a*
& Sp. Rutilio Craffo, & insequente (s) anno *Agr. Me-*
A. Sempronio Atratino tertium, & duobus *neno II.*
iterum M. Papirio Mugillano, & Sp. Nau- *&c. Tr.*
tio Rutilo, biennium tranquillæ externæ res, *Mil.*
discordia domi ex agrariis legibus fuit.

XLVIII. TURBATORES vulgi erant Spurii
Mæcilius quartum & Metilius tertium tri-
buni plebis, ambo absentes creati. Et quum
rogationem promulgassent, ut ager ex hosti-
bus captus viritim divideretur, magnæque
partis nobilium eo plebiscito publicarentur

(r) *plebis* Crev. (s) *insequenti* Gron, Crev.

U. c. 337^a
a. C. 415^a
Lavici
capti.

U. c. 338^a
a. C. 414^a
Agr. Me-
neno II.
&c. Tr.
Mil.

U. c. 339^a
a. C. 413^a
A. Sempro-
nio III.
&c. Tr.
Mil.
Discordia
ex agrariis
legg.

*U. c. 339. fortunæ ; (nec enim ferme quidquam agri,
a. C. 413. ut in urbe alieno solo posita , non armis*

*partum erat ; nec quod venisset adsignatumve
publice esset , præterquam plebs habebat)
atrox plebi Patribusque propositum videba-
tur certamen : nec tribuni militum , nunc in
senatu , nunc in conciliis privatis principum
cogendis , viam consilii inveniebant ; quum*

Ap. Claudius , nepos ejus , qui decemvir

legibus scribendis fuerat , minimus natu ex

*Appit con-
ſilium de
parandis
interceſſo-
ribus,* Patrum concilio (t) , dicitur dixisse , “ Ve-
” tus se ac familiare consilium domo adferre ;
” proavum enim suum Ap. Claudium often-
” disse Patribus viam unam dissolvendæ tri-
” buniciae potestatis per collegarum interceſſo-
” fionem . Facile homines novos auſtoritate
” principum de ſententia deduci , ſi temporum
” interdum potius , quam majestatis , memor
” adhibeat oratio . Pro fortuna illis animos
” eſſe . Ubi videant , collegas principes agenda
” rei gratiam omnem ad plebem præoccu-
” paffe , nec locum in ea reliftum ſibi ; haud
” gravate adclinaturos ſe ad cauſam ſenatus ,
” per quam univerſo ordini cum prioribus (u)
” ſe Patrum concilient . ” Adprobantibus

(t) *consilio* Crev. (u) *primoribus* Gron. Crev.

LIBER IV CAP. XLVIII 95

cunctis, & ante omnes Q. Servilio Prisco, ^{U. c. 339.}
quod non degenerasset ab stirpe Claudia, ^{a. C. 43.}
collaudante juvenem, negotium datur, ut,
quos quisque posset ex collegio tribunorum,
ad intercessionem perlicerent. Misso senatu,
prensantur ab principibus tribuni: suadendo,
monendo, polliciendoque gratum id singulis
privatim, gratum universo senatui fore, sex
ad intercessionem comparavere. Posteroque
die quum ex composito relatum ad senatum
esset de seditione, quam Mæcilius Metilius-
que largitione pessimi exempli concirent; eæ
orationes a primoribus Patrum habitæ sunt,
ut pro se quisque jam nec consilium sibi
subpetere diceret, nec se ullam opem cernere
aliam usquam, præterquam in tribunicio au-
xilio. In ejus potestatis fidem circumventam
republicam, tamquam privatum inopem,
confugere. Præclarum ipsis potestatique esse,
non ad vexandum senatum discordiamque or-
dinum movendam plus in tribunatu virium
esse, quam ad resistendum inprobis collegis.
Fremitus deinde universi senatus ortus, quum
ex omnibus partibus curiae tribuni adpellaren-
tur: tum, silentio facto, ii, qui præparati
erant gratia principum, quam rogationem a

collegis promulgatam senatus censeat diffol-
vendæ reipublicæ esse, ei se intercessuros
ostendunt. Gratiæ intercessoribus ab senatu
actæ. Latores rogationis, concione advocata,
proditores plebis commodorum ac servos
consularium adpellantes, aliaque truci ora-
tione in collegas investi, actionem depo-
suere.

U. c. 340.

a. C. 412.

P. Cornel-

lio &c.

Tr. Mil.

*Bolani
victi.*

XLIX. DUO ad fidua bella in sequens annus
habuisset, quo P. Cornelius Cossus, C. Va-
lerius Potitus, Q. (x) Quintius Cincinnat-
us, Numerius Fabius Vibulanus, tribuni
militum consulari potestate fuerunt; ni Ve-
iens bellum religio principum distulisset,
quorum agros Tiberis, super ripas effusis,
maxime ruinis villarum vastavit. Simul Æquos
triennio ante accepta clades prohibuit Bola-
nis (y), suæ gentis populo, præsidium ferre.
Excursiones inde in confinem agrum Lavi-
canum factæ erant, novisque colonis bellum
inlatum. Quam noxam quum se consensu
omnium Æquorum defensuros sperassent,
deserti ab suis, ne memorabili quidem bello,
per obsidionem levemque unam pugnam &

(x) *Q. del. Gron. Crev.*

(y) *Volanis Gron. Crev.*

LIBER IV CAP. XLIX 97

oppidum & fines amisere. Tentatum ab L.
Sextio tribuno plebis, ut rogationem ferret,
qua Bolas (z) quoque, sicut Lavicos, coloni
mitterentur, per intercessionem collegarum,
qui nullum plebiscitum, nisi ex auctoritate sena-
tus passuros se perferriri ostenderunt, discussum
est. Bolis insequente anno receptis, æqui,
coloniaque eo deducta, novis viribus oppi-
dum firmarunt, tribunis militum Romæ con-
sulari potestate Cn. Cornelio Cossio, L. Va-
lerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum,
M. Postumio Regillensi. Huic bellum adver-
sus æquos permisum est, pravæ mentis
homini; quam tamen victoria magis, quam
bellum, ostendit. Nam, exercitu impigre
scripto ductoque ad Bolas, quum levibus
præliis æquorum animos fregisset, postre-
mo in oppidum intrupit. Deinde ab hostibus
in cives certamen vertit: &, qutum inter
obpugnationem prædam militis fore edixisset,
capto oppido, fidem mutavit. Eam magis ad-
ducor, ut credam iræ caussam exercitui fuisse,
quam quod in urbe nuper direpta coloniaque
nova minus prædicatione tribuni prædæ fue-
rit. Auxit eam iram, postquam, ab col-

U. c. 341.
a. C. 411.
Cn. Corne-
lio &c.
Tr. Mil.

(z) Volas Gron. Crev. sic semper deinceps.

U. c. 341.
 a. C. 411.
 M. Postu-
 mi vox
 stolidia &
 vecors.

legis arcessitus, propter seditiones tribunicias in urbem revertit, audita vox ejus in concione stolidia ac prope vecors: qua Sextio tribuno plebis, legem agrariam ferenti, simul Bolas quoque ut mitterentur coloni, laturum se dicenti, dignos enim esse qui armis ceperissent, eorum urbem agrumque Bolanum esse; « Malum quidem militibus meis [inquit] nisi quieverint: quod auditum non concionem magis, quam mox Patres, obfendit. Et tribunus plebis, vir acer nec infacundus, nactus inter adverfarios superbum ingenium inmodicamque linguam, quam irritando agitandoque in eas impelleret voces, quæ invidiæ, non ipi tantum, sed cauſæ atque universo ordini, effent, neminem ex collegio tribunorum militum fæpius, quam Postuum, in disceptationem trahebat. Tum vero secundum tam fævum atque inhumanum dic-

Sextius T.
 P. in eum
 invehitur.

tum, « Auditis [inquit] Quirites, ficut ser-
 » vis malum minantem militibus? tamen haec
 » bellua dignior vobis tanto honore videbi-
 » tur, quam qui vos, urbe agrisque donatos,
 » in colonias mittunt; qui sedem sene&tuti
 » vestræ prospiciunt; qui pro vestris commo-
 » dis aduersus tam crudeles superbosque ad-

» versarios depugnant. Incipite deinde mirari,
 » cur pauci jam vestram suscipiant caussam.
 » Quid ut a vobis sperent? an honores, quos
 » aduersariis vestris potius; quam populi
 » Romani propugnatoribus, datis? Ingemuitis
 » modo, voce hujus audita. Quid id refert? Jam,
 » si suffragium detur, hunc, qui malum vobis
 » minatur, iis; qui agrós sedesque ac fortua-
 » nas stabilire volunt, praeferetis.»

L. PERLATA hæc vox Postumii ad milites
 multo in castris majorem indignationem mo-
 vit. « Prædæne interceptorem fraudatoremque
 » etiam malum minari (a) militibus? »
 Itaque quum fremitus aperte esset, & quæstor
 P. Sestius eadem violentia coerceri putaret
 seditionem posse; qua mota erat; missio ad
 vociferantem quemdam militem lictore, quum
 inde clamor & jurgium oriretur; falso ieiustus
 turba excedit; insuper increpante; qui vul-
 neraverat, « habere quæstorem, quod impe-
 » rator esset militibus minatus. » Ad hunc
 tumultum aditus Postumius asperiora omnia
 fecit acerbis quæstionibus, crudelibus sup-
 pliciis. Postremo quum modum iræ nullum
 faceret, ad vociferationem eorum, quos ne-
 cari sub crate jussérat, concursu facto, ipse

(a) minitari Gron. Crev.

G 2

U. c. 341. ad interpellantes poenam vecors de tribunali
a. C. 411. decurrit. Ibi quum submoventes passim lictores centurionesque vexarent turbam, eo indignatio erupit, ut tribunus militum ab exercitu suo lapidibus cooperiretur. Quod tam

Ab exercitu lapidi- bus obrui- tur Postu- mius. atrox facinus postquam est Romam nunciatum, tribunis militum de morte collegae per senatum quæstiones decernentibus, tribuni plebis intercedebant. Sed ea contentio ex certamine alio pendebat; quod cura incesserat Patres, ne metu quæstionum plebs iraque (b) tribunos militum ex plebe crearet: tendabantque summa ope, ut consules crearentur. Quum senatusconsultum fieri tribuni plebis non paterentur, iidem intercederent consularibus comitiis, res ad interregnum rediit. Victoria deinde penes Patres fuit.

U. c. 342. LI. Q. Fabio Vibulano interrege comitia
a. C. 410. habente, consules creati sunt A. (c) Cornelius Cossus, L. Furius Medullinus. His consularibus principio anxi senatusconsultum factum est, ut de quæstione Postumianæ cædis tribuni primo quoque tempore ad plebem ferrent; plebesque præficeret quæstioni, quem

Quæstio de Postumii cæde.

(b) iraque l. irata Gron.

(c) M. Gron, Crev.

Vellet. A plebe consensu populi consulibus negotiorum mandatur ; qui, summa moderatione ac lenitate per paucorum supplicium, quos sibimet ipsos conscient mortem satis creditum est, transacta re, nequivere tamen consequi, ut non ægerrime id plebs ferret.

« Jacere tamdiu irritas sanctiones, quæ de suis commodis ferrentur : quum interim de sanguine & suppicio suo latam legem confessim exerceri, & tantam vim habere. » Aptissimum tempus erat, vindictatis seditionibus, delenimentum (*d*) animis Bolani agri divisionem objici : quo facto minuissent desiderium agrariæ legis, quæ possesto per injuriam agro publico Patres pellebat. Tunc (*e*) hæc ipsa indignitas angebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatem esse ; sed ne vacuum quidem agrum, nuper ex hostibus captum, plebi dividere ; mox paucis, ut cetera, futurum prædæ. Eodem anno adversus Volscos, populantes Hernicorum fines, legiones ductæ a Furio consule, quum hostem Farenti ibi non invenissent, Ferentinum, quo magna *num caputum*.

(d) *delinimentum* Gron. Crev.

(e) *Tum* Gron. Crev.

multitudo Volscorum se contulerat, cepere. Minus prædæ, quam speraverant, fuit: quod Volsci, postquam spes tuendi exigua erat, sublatis rebus, nocte oppidum reliquerunt. Postero die prope desertum capitur, Hernicis ipse ager dono datus.

U. c. 343. LII. ANNUM modestia tribunorum quietum
a. C. 409. exceptit tribunus plebis L. Icilius, Q. Fabio,
Q. Fabio, Ambusto, C. Furio Pacilo consulibus. Is
C. Furio quum (*f*) principio statim anni, velut pen-
Coss. sum nominis familiæque, seditiones agrariis
Pestilentia legibus promulgandis cieret; pestilentia coor-
ta, minacior tamen quam perniciosior, cogita-
tiones hominum a foro certaminibusque
publicis ad domum curamque corporum nu-
triendorum avertit: minusque eam damno-
sam fuisse, quam seditio futura fuerit, cre-
dunt. Defuncta civitate plurimorum morbis,
perpaucis funeribus, pestilentem annum ino-
Inopia fru- pia frugum, neglecto cultu agrorum, (*ut*
gum. plerumque fit) exceptit, M. Papirio Atrati-
U. c. 344. no, C. Nautio Rutilo consulibus. Jam fames,
a. C. 408. quam pestilentia, tristior erat, ni, dimissis
M. Papiri- circa omnes populos legatis, qui Etruscum
rio, C. mare, quique Tiberim adcolunt, ad frumen-
Nautio
Coss.

(*f*) tum Gron.

LIBER IV CAP. LIII 103

rum mercandum, annonæ foret subventum. *U. c. 344.*
 Superbe ab Samnitibus, qui Capuam habebant *a. C. 408.*
 Cumasque, legati prohibiti commercio sunt:
 contra ea benignæ ab Siculorum tyrannis ad-
 juti. Maximos commeatus summo Etruriæ
 studio Tiberis devexit. Solitudinem in ci-
 vitate ægra experti consules sunt: quum, in
 legationes non plus singulis senatoribus inve-
 nientes, coacti sunt binos equites adjicere.
 Præterquam ab morbo annonaque, nihil eo
 biennio intestini externive incommodi fuit.
 At ubi hæ sollicitudines discessere, omnia,
 quibus turbari solita erat civitas, domi dis-
 cordia, foris bellum exortum.

LIII. MANIO (g) Æmilio, C. Valerio Potito *U. c. 345.*
 consulibus, belluni Æqui parabant: Volscis, *a. C. 407.*
 quamquam non publico consilio, capeſſenti-
 bus arma, voluntariis mercede fecutis mili-
 tiam. Ad quorum famam hostium (jam enim
 in Latinum Hernicūmque tranſcederant ag-
 rum) delectum habentem Valerium conſu-
 lem M. Mænius tribunus plebis, legis agrariae
 lator, quum impeditret, auxilioque tri-
 buni nemo invitus sacramento diceret; re-
 pente nunciatur, arcem Carventanam ab-

(g) Manio 1. Mamercio. Gron. Crev.

G 4

*U. c. 345.
a. C. 407.* hostibus occupatam esse. Ea ignominia accepta
 quum apud Patres invidiae Mænio fuit, tum
 ceteris tribunis, jam ante præparatis inter-
 cessoribus legis agrariæ, præbuit justiorem
 cauſam resistendi collegæ. Itaque quum res
 diu ducta per altercationem esset; consulibus
 Deos hominesque testantibus, « quidquid ab
 » hostibus cladis ignominiaeque aut jam ac-
 » ceptum esset, aut immineret, culpam penes
 » Mænium fore, qui delectum impeditret; »
 Mænio contra vociferante, « si injusti do-
 » mini possessione agri publici cederent, se
 » moram delectui non facere; » decreto in-
 terposito, novem tribuni sustulerunt certa-
 men; pronunciaveruntque ex collegii senten-
 tia, « C. Valerio consuli se, damnum aliam
 » que coëreptionem, adversus intercessionem
 » collegæ, delectus cauſa detrectantibus
 » militiam inhibenti, auxilio futuros esse. »
 Hoc decreto consul armatus quum paucis,
 adpellantibus tribunum, collum torsisset,
 metu ceteri sacramento dixere. Ductus exer-
 citus ad Carventanam arcem, quamquam in-
 visus infestusque consuli erat, in pigre primo
 statim adventu, dejectis qui in præsidio erant,
 arcem recipit. Prædatores, ex præsidio per

*Recepta a
Romanis
arx Car-
ventana.*

neglegentiam dilapsi, occasionem aperuere ad invadendum. Prædæ ex adsiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum. Venditum sub hastâ consul in ærarium redigere quæstores jussit, tum prædicans participem prædæ fore exercitum, quum militiam non abnuisset. Autem inde plebis ac militum in consulem iræ. Itaque, quum ex senatusconsulto urbem ovans introiret, alternis inconditi versus militari licentia jastrati: quibus consul increpitus, Mænii celebre nomen laudibus fuit, quum ad omnem mentionem tribuni favor circumstantis populi plausuque & ad sensu cum vocibus militum certaret. Plusque ea res, quam prope sollemnis militum lascivia in consulem, curæ Patribus injecit. Et tamquam haud dubius inter tribunos militum honos Mænii, si peteret, consularibus comitiis est exclusus.

*U. c. 345.
a. C. 407.*

LIV. CRÆTI consules sunt Cn. Cornelius Cossus, L. Furius Medullinus iterum. Non alias ægrius plebs tulit, tribunicia sibi comitia non commissa. Eum dolorem quæstoriis comitiis simul ostendit, & ulta est, tunc primum plebeiis quæstoribus creatis: ita ut,

*U. c. 346.
a. C. 406.*

*Cn. Corne-
lio, L. Fu-
rio II.
Coss.
Quæstores
plebeii, in-
deque dis-
cordie.*

U. c. 346. in quatuor creandis, uni patricio Cæsoni
C. 406. Fabio Ambusto relinquetur locus, tres
 plebeii, Q. Silius, P. Ælius, P. Pupius cla-
 rissimarum familiarum juvenibus præferrentur.
 Autores fuisse tam liberi populo suffragii
 Icilios accipio, ex familia infestissima Patri-
 bus tres in eum annum tribunos plebis crea-
 tos, multarum magnarumque rerum molem
 avidissimo adeo populo ostentantes: quum
 adfirmassent, nihil se moturos, si ne quæsto-
 riis quidem comitiis, quæ sola promiscua
 plebi Patribusque reliquisset senatus, satis
 animi populo esset ad id, quod tamdiu vel-
 lent, & per leges liceret. Pro ingenti itaque
 victoria id fuit plebi: quæsturamque eam non
 honoris ipsius sine æstimabant; sed patefactus
 ad consulatum ac triumphos locus novis ho-
 minibus videbatur. Patres contra, non pro
 communicatis, sed pro amissis honoribus,
 fremere; negare, « Si ea ita sint, liberos
 » tollendos esse: qui pulsi majorum loco,
 » cernentesque alios in possessione dignitatis
 » suæ, Salii Flaminesque nusquam alio, quam
 » ad sacrificandum pro populo, sine imperiis
 » ac potestatibus relinquantur. » Inritatis
 utriusque partis animis, quum & spiritus

plebes sumisset, & tres ad popularem causam celeberrimi nominis haberet duces; Patres omnia quæstoriis comitiis, ubi utrumque plebi liceret, similia fore cernentes, tendere ad consulum comitia, quæ nondum promiscua essent. Icilii contra tribunos militum creandos dicere, & tandem aliquando inpartiendos plebi honores.

*U. c. 346.
a. C. 406.*

LV. SED nulla erat consularis actio, quam impediendo id, quod petebant, exprimerent: quum mira opportunitate, Volscos & Aequos prædatum extra fines exisse in agrum Latinum Hernicumque, adfertur. Ad quod belum ubi ex senatusconsulto consules delectum habere occipiunt; obstat tunc enixe tribuni, sibi plebique eam fortunam oblatam memorantes. Tres erant, & omnes acerripi viri, generosique jam (*h*), ut inter plebeios. Duo, singuli singulos, sibi consules adservandos ad fidua opera desumunt: uni concionibus data nunc detinenda, nunc concienda, plebs. Nec delectum consules, nec comitia, quæ petebant, tribuni expediebant. Inclinante deinde se (*i*) fortuna ad caussam plebis, nuncii veniunt, arcem Carventanam,

*Volsci &
Æqui bel-
lum infe-
runt.*

*Discordia
domestica.*

*Arx Car-
ventana
capta ab
hostibus.*

(*h*) etiam Gron. (*i*) se del.. Gron, Crev.

V. c. 346. dilapsis ad prædam militibus, qui in præsi-
a. C. 406. dio erant, *Æquos*, interfectis paucis custo-
dibus arcis, invasisse: alios recurrentes in
arcem, alios palantes in agris cæsos. Ea ad-
jecit. Nequidquam enim tentati, ut dum de-
nique desisterent inpediendo bello, postquam
non cessere nec publicæ tempestati, nec suæ
invidiæ, pervincunt, ut senatusconsultum
fiat de tribunis militum creandis: certo ta-
men pacto, ne cuius ratio haberetur, qui eo
anno tribunus plebis esset: neve quis refi-
ceretur in annum tribunus plebis; haud du-
bie Icilios denotante senatu, quos mercedem
seditionis tribunatus petere consulatum insimu-
labant. Tum delectus haberi, bellumque omni-
num ordinum consensu adparari cœptum.
Confules ambo profecti sint ad arcem Car-
ventanam: an alter ad comitia habenda sub-
stiterit, incertum diversi auctores faciunt.
Illa pro certo habenda, in quibus non
dissentiant, ab arce Carventana quum du-
nequidquam obpugnata esset, recessum: Ver-
ruginem in Volscis eodem exercitu recep-
tam; populationesque & prædas & in *Æquis*,
& in Volsco agro ingentes factas.

Verrugo
recepia a
Roma.

LVI. ROMÆ sicut plebis victoria fuit in eo, ut, quæ mallingent, comitia haberent; ita eventu comitiorum Patres vicere: namque tribuni militum consulari potestate contra spem omnium tres patricii creati sunt, C. Julius Iulus, P. Cornelius Cossus, C. Servilius Ahala. Artem adhibitam ferunt a patriciis, (cujus eos Icilius tum quoque insimulabant) quod turbam indignorum candidatorum intermiscendo dignis, tædio sordiu in quibusdam insignium, populum a plebeis avertissent. Volscos deinde & Æquos, seu Carventana arx retenta in spem, seu Verragine amissum præsidium ad iram compulisset, fama adferritur summa vi ad bellum coortos: caput rerum Antiates esse: eorum legatos utriusque gentis populos circumisse, castigantes ignaviam, quod, abditi intra muros, populabundos in agris vagari Romanos priore anno, & obprimi Verruginis præsidium, passi essent: jam non exercitus modo armatos, sed colonias etiam, in suos fines mitti: nec ipsos modo Romanos sua divisa habere, sed Ferentinum etiam de se captum Hernicis donasse. Ad hæc quum inflammarentur animi, ut ad quosque ventum erat, numerus junio-

*U. c. 347.
a. C. 405.
C. Julio
&c. Tr.
Mil.*

*Bellum
a Volscis
& Æquis
inlatum.*

V. c. 347. rum conscribebatur. Ita omnium populerum
c. C. 405. juventus Antium contracta, ibi castris positis hostem obperiebantur. Quae ubi tumultu majore etiam, quam res erat, nunciatur Romam, senatus extemplo (quod in rebus trepidis ultimum consilium erat) dictatorem dici jussit. Quam rem ægre passos Julium Corneliumque ferunt; magnoque certamine animorum rem astam: quum primores Patrum, nequidquam conquesti, non esse in auctoritate senatus tribunos militum, postremo etiam tribunos plebei (k) adpellarent, & consulibus quoque ab ea potestate vim super tali re inhibitam referrent; tribuni plebei, laeti discordia Patrum, « nihil esse in » his auxilii » dicerent, « qui non civium, » non denique hominum numero essent: si » quando promiscui honores, communicata » res publica esset, tum se animadversuros, » ne qua, superbia magistratum, irrita senatusconsulta essent; interim patricii, soluti » legum magistratumque verecundia, per se » quoque tribuniciam potestatem agerent. »

LVII. HÆC contentio minime idoneo tempore, quum tantum belli in manibus esset,

(k) plebi Gron. sic & paulo post.

LIBER IV CAP. LVII 111

occupaverat cogitationes hominum : donec , *U. c. 347.
a. C. 405.*
ubi diu alternis Julius Corneliusque , « quum
» ad id bellum ipsi fatis idonei duces essent ,
» non esse æquum , mandatum sibi a populo
» eripi honorem , » differuere ; tum Ahala Ser-
vilius tribunus militum , « Tacuisse se tamdiu
[ait] « non quia incertus sententiæ fuerit ;
» (quem enim bonum civem fecernere sua a
» publicis consilia ?) sed quia maluerit , collegas
» sua sponte cedere auctoritati senatus , quam
» tribuniciam potestatem adversus se implo-
» rari paterentur . Tum quoque , si res sine-
» ret , libenter se daturum tempus iis fuisse
» ad receptum nimis pertinacis sententiæ ;
» sed , quum belli necessitates non exspectent
» humana consilia , potiorem sibi collegarum
» gratia rempublicam fore : & , si maneat in
» sententia senatus , dictatorem nocte proxi-
» ma dicturum : ac , si quis intercedat sena-
» tusconsulto , auctoritate se fore contentum . »
Quo facto quum haud inmeritam laudem
gratiamque apud omnes tulisset , dictatore
P. Cornelio dicto , ipse ab eo magister equi-
tum creatus exemplo fuit collegas eumque
intuentibus , quam gratia atque honos oppor-
tuniora interdum non cupientibus essent . Bel-

*P. Corne-
lius dicta-
tor.*

U. c. 347. Iunii haud memorabile fuit. Uno atque eo
a. C. 405. facili pœlio cœsi ad Antium hostes. Viator

*Volsci
taet.*

exercitus depopulatus Volscum agrum. Castellum ad lacum Fucinum vi expugnatum : atque in eo tria millia hominum capta , eeteris Volscis intra moenia compulsa , nec defendantibus agros. Dictator , bello ita gesto ; ut tantum non defuisse fortunæ videretur , felicitate , quam gloria major in urbem rediit , magistratuque se abdicavit. Tribuni militum , mentione nulla comitorum consularium habita , (credo ob iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia edixerunt. Tum vero gravior cura Patribus incessit ; quippe quum prodi caussam ab suis cernerent. Itaque sicut priore anno per indignissimos ex plebeis candidatos omnium , etiam dignorum , tædium fecerant ; sic tum , primoribus Patrum splendore gratiaque ad petendum præparatis , omnia loca obtinuere , ne cui plebeio aditus esset. Quatuor creati sunt , om-

U. c. 348. nes jam funeti eo honore , L. Furius Medullinus , C. Valerius Potitus , Numerius Fabius Vibulanus , C. Servilius Ahala. Hic refectus *a. C. 404.* continuato honore , quum ob alias virtutes , fuit ob recentem favorem unica moderatio-
*C. Furio
&c. Tr.
Mil.* ne partum,

LVIII

LIBER IV CAP. LVIII 113

LVIII. Eo anno, quia tempus induciarum
cum Veienti populo exierat, per legatos fe-
cialesque res repetitæ cœptæ, quibus venien-
tibus ad finem legatio Veientium obviam fuit.
Petiere, ne prius, quam ipsi senatum Roma-
num adissent, Veios ieretur. Ab senatu impe-
tratum, quia discordia intestina laborarent
Veientes, ne res ab iis repeterentur: tantum
afuit, ut ex incommmodo alieno sua occasio
peteretur. Et in Volscis accepta clades, amissio
Verragine præsidio: ubi tantum in tempore
fuit momenti, ut, quum precatib[us] openi
militibus, qui ibi a Volscis obsidebantur,
succurri, si maturatum esset, potuisset, ad
id venerit exercitus subsidio missus, ut ab
recenti cæde palati ad prædandum hostes
obprimerentur. Tarditatis caufa in senatu
magis fuit, quam in tribunis: qui, quia
summa vi restare nunciabantur, parum cogi-
taverunt, nulla virtute superari humanarum
virium modum. Fortissimi milites non
tamen, nec vivi, nec post mortem, inulti
fuere. Insequenti anno, P. & Cn. Cornelii
Cossis, Numerio Fabio Ambusto, L. Valerio
Potito, tribunis militum consulari potestate,
Veiens bellum motum ob superbum respon-

*U. c. 348.
a. C. 404.*

*Amisso
Verragine
præsidium,*

*U. c. 349.
a. C. 403.
P. & Cn.
Cornelii,
&c. Tr.
Mil.*

Tom. II.

H

U. c. 349. sum Veientis senatus; qui legatis repetenti
a. C. 403. bus res, ni faceſſerent propere urbe finibus-

*Decretum
senatus de
indicendo
Veientibus
bello.* que, datus, quod Lars Tolumnius dediſſet, responderi jussit. Id Patres ægre paſſi decrevere, ut tribuni militum de bello in-

dicendo Veientibus primo quoque die ad populum ferrent. Quod ubi primo promulgatum est, fremere juventus, "Non debel latum cum Volscis esse: modo duo præſidia occidione occisa, & cum periculo retineri. Nullum annum esse, quo non acie dimicetur: &, tamquam pœnitentia teat laboris, novum bellum cum finitimo populo & potentissimo parari; qui omnem Etruriam fit concitaturus." Hæc sua sponte agitata. Insuper tribuni plebis accendunt: "Maximum bellum Patribus cum plebe esse dicitant: eam de industria vexandam militia trucidandamque hostibus objici: eam procul urbe haberi atque ablegari, ne domini per otium memor libertatis coloniarumque, aut agri publici, aut suffragiorum libere ferendi consilia agit: " prensantesque veteranos, ſtipendia cujusque & vulnera ac cicatrices numerabant: " quid jam integri esse in corpore loci ad nova vul-

„nera accipienda? quid super sanguinis, qui
 „dari pro republica posset; „rogitantes.

Hæc quum in sermonibus concionibusque
 interdum agitantes avertissent plebem ab sus-
 cipiendo bello, profertur tempus ferundæ
 (1) legis, quam, si subiecta invidiæ esset,
 antiquari adparebat.

*U. c. 349^a
a. C. 403^a*

LIX. INTERIM tribunos militum in Volscum
 agrum ducere exercitum placuit. Cn. Corne-
 lius unus Romæ relictus. Tres tribuni, post-
 quam nullo loco castra Volsorum esse,
 nec commissuros se prælio adparuit, tripar-
 titio ad devastandos fines discessere. Valerius
 Antium petit, Cornelius Ecetras: quacum-
 que incessere, late populati sunt tecta agros-
 que, ut distinerent Volscos. Fabius, quod
 maxime petebatur, ad Anxur obpugnandum
 sine ulla populatione acceſſit. Anxur fuit,
 quæ nunc Tarracinæ sunt, urbs prona in
 paludes: ab ea parte Fabius obpugnationem
 ostendit. Circummissæ quatuor cohortes cum
 C. Servilio Ahala, quum imminentem urbì
 collem cepissent, ex loco altiore, qua nul-
 lum erat præfidium, ingenti clamore ac tu-
 multu mœnia invasere. Ad quem tumultu

*Bellum
cum
Volscis*

*Anxur vt
captum &
direptum*

(1) ferundæ Gron. Crev.

U. c. 349. obstupefacti , qui adversus Fabium urbem ins
a. C. 403. fiam tuebantur , locum dedere scalas admoni-
 vendi : plenaque hostium cuncta erant , & ini-
 mitis (m) diu cædes pariter fugientium ac
 resistentium , armatorum atque inermium
 fuit. Cogebantur itaque vieti , quia ceden-
 tibus spei nihil erat , pugnam inire : quum
 pronunciatum repente , ne quis præter arma-
 tos violaretur , reliquam omnem multitudinem
 voluntariam exuit armis : quorum ad duo
 millia & quingenti vivi capiuntur. A ces-
 tera præda Fabius militem abstinuit , donec
 collegæ venirent : ab illis quoque exerciti-
 bus captum Anxur dictitans esse , qui cete-
 ros Volscos a prædio ejus loci avertissent.
 Qui ubi venerunt , oppidum vetere fortuna
 opulentum tres exercitus diripuere : eaque
 primum benignitas imperatorum plebem Pa-
 tribus conciliavit. Additum deinde omnium
 maxime tempestivo principum in multitudi-
 nem munere , ut ante mentionem ullam ple-
 bis tribunorumve decerneret senatus , ut
 stipendum miles de publico acciperet , quum
 ante id tempus de suo quisque functus eo
 munere esset.

*Decretum
militibus
stipendium*

(m) inmitis l. in muris Gron

LX. NIHIL acceptum umquam a plebe tanto *U. c. 349^a*
 gaudio traditur. Concursum itaque ad cu- *a. C. 403.*
 riam esse, prensatasque exequuntur manus,
 & Patres vere adpellatos; effectum esse fa-
 tentibus, ut nemo pro tam munifica patria,
 donec quidquam virium supereret, corpori
 aut sanguini suo parceret. Quum commodi-
 tas juvaret, rem familiarem saltem adquies-
 cere eo tempore, quo corpus addictum at-
 que operatum reipublicæ esset; tum, quod
 ultro sibi oblatum esset, non a tribunis ple-
 bis umquam agitatum, non suis sermonibus
 efflagitatum, id efficiebat multiplex gaudium
 cumulatioremque gratiam rei. Tribuni ple-
 bis, communis ordinum lætitiae concordiae-
 que soli expertes, negare, « Tam id lætum *Calumniæ*
 » Patribus universis nec prosperum fore, *Tribuno-*
 » quam ipsi crederent. Consilium specie pri-
 » ma melius fuisse, quam usu adparitum.
 » Unde enim eam pecuniam confici posse,
 » nisi tributo populo indicto? Ex alieno igi-
 » tur aliis largitos. Neque, id etiamsi ceteri
 » ferant, passuros eos, quibus jam emerita
 » stipendia essent; meliore conditione alios
 » militare, quam ipsi militassent; & eosdem
 » in sua stipendia impensas fecisse, & in alio-

rum plebis.

*U. c. 349.
a. C. 403.*

*Tributum
indictum.*

*Patres
conferunt
primi.*

*Plebs
sequitur.*

»rum facere.» His vocibus moverunt partem plebis. Postremo, indicto jam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio se futuros, si quis in militare stipendum tributum non contulisset. Patres bene coeptam rem perseveranter tueri: conferre ipsi primi: & quia nondum argentum signatum erat, æs grave plaustris quidam ad ærarium convenientes, speciosam etiam conlationem faciebant. Quum senatus summa fide ex censu contulisset, primores plebis, nobilium amici, ex composito conferre incipiunt. Quos quum & a Patribus conlaudari, & a militari ætate tamquam bonos cives conspici vulgus hominum vidit, repente, spreto tribunicio auxilio, certamen conferendi est ortum. Et, legæ perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte voluntarium novi tribuni militum consulari potestate Veios duxere.

*U. c. 350.
a. C. 402.*

*T. Quinc-
tio &c.
Tr. Mil.*

LXI. FUERE autem tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. (o) Quintius Cincinnatus, C. Julius Iulus iterum, A. Manlius, L. Furius Medullinus tertium (p), Manius

(o) Q. I. P. Gron. Crev.

(p) tertium I. iterum Gron. Crev.

LIBER IV CAP. LXI 119

Æmilius Mamercinus. Ab his primum circumseSSI Veii sunt ; sub cuius initium obsidionis quum Etruscorum concilium ad fanum Voltumnæ frequenter habitum esset, parum constitit, bellone publico gentis universæ tuendi Veientes essent. Ea obpugnatio segnior in sequenti anno fuit, parte tribunorum exercitusque ad Volscum avocata bellum. Tribunos militum consulari potestate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, Manium Sergium Fidenatem, P. Cornelium Maluginensem, Cn. Cornelium Coffum, Cæsonem Fabium Ambustum, Sp. Nautium Rutilum iterum. Cum Volscis inter Ferentinum atque Ecetram signis conlatis dimicatum. Romanis secunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde, Volscorum oppidum, ab tribunis obsideri coepit. Inde inter eruptionem tentatam, compulso in urbem hoste, occasio data est Romanis intrupendi, præterque arcem cetera capta. In arcem munitam natura globus armatorum concessit. Infra arcem cæsi captique multi mortales. Arx deinde obsidebatur : nec aut vi capi poterat, quia pro spatio loci satis præsidii habebat ; aut spem dabat deditonis, omni publico frumento, priusquam urbs cape-

*ObseSSI
Veii.*

*U. c. 351.
a. c. 401.
C. Valerio
III. &c.
Tr. Mil.*

*Vici
Volsci.*

*Artena
capta.*

*V. t. 351.
a. C. 401.* retur, in arcem convesto. Tædioque receſſum inde foret, ni servus arcem Romanis prodiſſet: ab eo milites per locum arduum accepti cepere. A quibus quum custodes trucidarentur, cetera multitudo, repentinæ pavore obpreſſa, in deditioñem venit. Diruta & arce & urbe Artena, reduc̄tæ legiones ex Volscis; omnisque vis Romana Veios converſa est. Proditori, præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data. Sérvius Romanus vocitatus. Sunt, qui Artenam Veientium, non Volscorum, fuisse credant. Præbet errorem, quod ejusdem nominis urbs inter Cære atque Veios fuit: sed eam reges Romani delevere, Cæretumque, non Veientium, fuerat. Altera hæc nomine eodem in Volfco agro fuit, cuius excidium est dictum.

E P I T O M E

LIBRI QUINTI LIVIANI

IN obsidione Veiorum hibernacula militibus facta sunt. Ea res quum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem militiae requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, de hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obcessos Veios cepit: simulacrum Junonis Romanam transtulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum, quum Faliscos ob sideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimque ditione facta, Faliscorum victoriam justitia consecutus est. Quum alter ex censoribus C. Julius decessisset, in locum ejus M. Cornelius subiectus est. Nec id postea

factum est : quoniam eo lustro a Gallis
Roma capta est. Furius Camillus, quum
ei dies a L. Apuleio tribuno plebis dicta
esset, in exsiliū abiit. Quum Senones
Galli Clusium obfiderent, & legati, a
senatu missi ad componendam inter eos
& Clusinos pacem, pugnantes contra
Gallos in acie Clusinorum stetissent; hoc
facto eorum concitati Senones urbem in-
festo exercitu petierunt, fusisque ad Alliam
flumen Romanis, cepere urbem præter
Capitolium, in quod se juventus contu-
lerat : majores natu, cum insignibus ho-
norum, quos quisque gesserat, in vesti-
bulis ædium sedentes, occiderunt. Et quum
per aversam partem Capitolii jam in-
sumnum evassissent, prodiit clangore an-
serum, M. Manlii præcipue opera dejecti
sunt. Coactis deinde propter famem Ro-
manis descendere, ut mille pondo auri
darent, & hoc pretio finem obfisionis

emerent, Furius Camillus, dictator absens
creatus, inter pendendum aurum cum exer-
citu venit, & Gallos post sextum men-
sem urbe expulit, ceciditque. Ædes Aio
Loquutio facta, quo loco ante urbem
captam vox audita erat, adventare Gal-
los. Dictum est, ad Veios migrandum
esse propter incensam & dirutam urbem,
quod consilium Camillo auctore discussum
est. Movit populum vocis quoque omen
ex centurione auditæ, qui, quum in fo-
rum venisset, manipulariis suis dixerat,
Sta miles : hic optime manebimus.

LIBER V

I.

V. c. 352.
a. C. 400.
*M. Aemilius Lio II. &c.
Tr. Mil.*
Velientes regem creant.
PACE alibi parta, Romani Veiique in
armis erant tanta ira odioque, ut victis finem
adesse adpareret. Comitia utriusque populi
longe diversa ratione facta sunt. Romani au-
xere tribunorum militiam consulari potestate
numerum. Octo, quod numquam antea, crea-
ti, Man. Aemilius Mamercinus iterum, L.
Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Cras-
sus, M. Quintilius Varus, L. Julius Iulus,
M. Postumius, M. Furius Camillus, M. Postu-
mius Albinus. Veientes contra tædio annuæ
ambitionis, quæ interdum discordiarum cauſa
erat, regem creavere. Obfendit ea res popu-
lorum Etruriæ animos, non majore odio regi-
ni, quam ipsius regis. Gravis jam is antea
genti fuerat opibus superbiaque, quia folle-
nia ludorum, quos intermitte nefas est, vio-
lenter diremisset: quum ob iram repulsæ,
quod suffragio duodecim populorum alias
sacerdos ei prælatus esset, artifices, quorum
magna pars ipsius servi erant, ex medio lu-
dicro repente abduxit. Gens itaque, ante

Omnis alias eo magis dedita religionibus, *U. c. 352.*
 quod excelleret arte colendi eas , auxi- *a. C. 400.*
 lum Veientibus negandum , donec sub rege
 essent, decrevit. Cujus decreti subpressa fa-
 ma est (a) Veiis propter metum regis; qui,
 a quo tale quid dictum referretur , pro sedi-
 tions eum principi , non vani sermonis auto-
 rem (b) , habebat. Romanis et si quietae res
 ex Etruria nunciabantur , tamen , quia omni-
 bus conciliis eam rem agitari adferebatur ,
 ita muniebant , ut ancipitia munimenta essent:
 alia in urbem & contra oppidorum eruptio-
 nes versa : aliis frons in Etruriam spectans
 auxiliis , si qua forte inde venirent , obstrue-
 batur.

II. QUUM spes major imperatoribus Ro-
 manis in obsidione , quam in obpugnatione ,
 esset ; hibernacula etiam , res nova militi Ro-
 mano , ædificari coepit : consiliumque erat ,
 hiemando continuare bellum. Quod postquam
 tribunis plebis , jam diu nullam novandi res
 caussam invenientibus , Romam est adlatum ,
 in concionem profiliunt , sollicitant plebis
 animos , " Hoc illud esse dicitantes , quod
 æra militibus sint constituta : nec se fefel-

*Hiberna-
cula ad
Vetus.*

*Tribuno-
rum pl.
querelæ de
hibernacu-
lis.*

(a) est del. Gron, (b) auctore Grev.

U. c. 352. „ lisse, id donum inimicorum veneno inlitum
a. C. 400. „ fore. Venisse libertatem plebis : remotam
 in perpetuum , & ablegatam ab urbe & ab
 „ republica juventutem , jam ne hiemi quidem
 „ aut tempori anni cedere , ac domos &
 „ res invisere suas. Quam putarent conti-
 „ nuatæ militiæ cauſam esse? nullam profecto
 „ aliam inventuros , quam ne quid per fre-
 „ quentiam juventum eorum , in quibus vi-
 „ res omnes plebis effent , agi de commodis
 „ eorum posset. Vexari præterea & subigi
 „ multo acrius , quam Veientes ; quippe illos
 „ hiemem sub tectis suis agere , egregiis
 „ muris situque naturali urbem tutantes :
 „ militem Romanum in opere ac labore ,
 „ nivibus pruinisque obrutum , sub pellibus
 „ durare , ne hiemis quidem spatio , quæ om-
 „ nium bellorum terra marique sit quies ,
 „ arma deponentem. Hoc neque reges , ne-
 „ que ante tribuniciam potestatem creatam
 „ superbos illos consules , neque triste dicta-
 „ toris imperium , néque importunos decem-
 „ viros injunxisse servitutis , ut perennem
 „ militiam facerent , quod tribuni militum in
 „ plebe Romana regnum exercerent. Quid-
 „ nam illi consules dictatoresve facturi essent ,

„ qui proconsularem imaginem tam s̄avam *U. c. 352.*
 „ ac trucem fecerint? Sed id accidere haud *a. C. 400.*
 „ inmerito. Non fuisse ne in octo qui-
 „ dem tribunis militum locum ulli plebeio.
 „ Antea tria loca cum contentione summa
 „ patricios explere solitos. Nunc jam octo-
 „ juges ad imperia obtainenda ire ; & ne in
 „ turba quidem hærere plebeium quemquam,
 „ qui , si nihil aliud , admoneat collegas :
 „ liberos , & cives eorum , non servos , mi-
 „ litare , quos hieme saltem in domos ac tecta
 „ reduci oporteat , & aliquo tempore anni
 „ parentes liberosque ac conjuges invisere ,
 „ & usurpare libertatem , & creare magistra-
 „ tus. „ Hæc taliaque vociferantes adversa-
 rum haud inparem nahti sunt Ap. Claudium ,
 relictum a collegis ad tribunicias seditiones
 comprimendas , virum inbutum jam ab ju-
 venta certaminibus plebeiis : quem aucto-
 rem aliquot annis ante fuisse memoratum
 est , per collegarum intercessionem , tribuni-
 ciæ potestatis dissolvendæ .

III. Is tum jam , non promitus ingenio tan-
 tum , sed usu etiam exercitatus , talem ora-
 tionem habuit : “ Si umquam dubitatum est , *Respondet*
 „ Quirites , utrum tribuni plebis vestra , an *Ap. Clau-*
 „ *dius.*

U. c. 352. „ sua cauſſa ſeditionum ſemper auctores fue-
 n. C. 400. „ rint; id ego hoc anno deſiſte dubitari cer-
 „ tum habeo. Et quin laetor; tandem longi
 „ erroris vobis finem factum eſte; tum, quod
 „ ſecundis potiſſimum vestrī rebus hic error
 „ eſt ſublatuſ, & vobis, & propter vos rei-
 „ publicae gratulor. An eſt quiſquam, qui
 „ dubitet, nullis injuriis vestrī, ſi quæ forte
 „ aliquando fuerūt, umquam æque, quam
 „ munere Patrum in plebem, quum æra mi-
 „ litantibus conſtituta fuſt, tribunos plebiſ
 „ obfenſos ac concitatos eſſe? Quid illos
 „ aliud aut tum timuiſſe creditis, aut hodie
 „ turbare velle, niſi concordiam ordinum,
 „ quam diſſolvendæ maxime tribuniciæ po-
 „ tef-
 „ tis rentur eſſe? Sic, hercule, tamquam
 „ artifices inprobi, opus quærunt: qui &
 „ ſemper ægri aliiquid eſſe in republica volunt,
 „ ut fit, ad cujuſ curationem a vobis adhi-
 „ beantur. Utrum enim defenditis, an inpu-
 „ natis plebem? utrum militantium adver-
 „ ſarii eftis, an cauſſam agitis? Niſi forte
 „ hoc dicitis, Quidquid Patres faciunt, diſ-
 „ plicet, five illud pro plebe, five contra
 „ plebem eft. Et, quemadmodum ſervis ſuis
 „ vetant domini quidquam rei cum alienis
 „ homiſ

„ hominibus esse , pariterque in iis beneficio *U. c. 352^a*
 „ ac maleficio abstineri aequum censem : sic *a. C. 400^b*
 „ vos interdicitis Patribus commercio plebis ;
 „ ne nos comitate ac munificentia nostra
 „ provocemus plebem , nec plebs nobis dicto
 „ audiens atque obediens sit . Quanto tan-
 „ dem , si quidquam in vobis , non dieo ci-
 „ vilis , sed humani esset , favere vos magis ,
 „ & , quantum in vobis esset , indulgere po-
 „ tius comitati Patrum atque obsequio plebis
 „ oportuit ? quae si perpetua concordia sit ,
 „ quis non spondere ausit , maximum hoc im-
 „ perium inter finitos brevi futurum esse ?

IV. „ ATQUE ego , quam hoc consilium
 „ collegarum meorum , quo abducere infecta
 „ re a Veiis exercitum noluerunt , non utile
 „ solum , sed etiam necessarium fuerit , postea
 „ differam (c) : nunc de ipsa conditione di-
 „ cere militantium libet . Quam orationem ,
 „ non apud vos solum , sed etiam in castris ,
 „ si habeatur , ipso exercitu disceptante ,
 „ aequam arbitror videri posse : in qua si
 „ mihi ipsi nihil , quod dicerem , in mentem
 „ venire posset , aduersariorum certe oratio-
 „ nibus contentus essem . Negabant nuper ,
 (c) edifferam Gron. Crev.

Tom. II.

I

U. c. 352. „ danda esse æra militibus , quia numquam
a. C. 400. „ data essent. Quonam modo igitur nunc
 „ indignari possunt, quibus aliquid novi ad-
 „ jectum commodi sit, eis laborem etiam
 „ novum pro portione injungi ? Nusquam nec
 „ opera sine emolumento, nec emolumentum
 „ ferme sine inpenfa opera est. Labor vo-
 „ luptasque , dissimillima natura , societate
 „ quadam inter se naturali sunt juncta. Mo-
 „ leste antea ferebat miles , se suo sumptu
 „ operam reipublicæ præbere : gaudebat
 „ idem , partem anni se agrum suum colere ;
 „ quærere , unde domi militiaeque se ac suos
 „ tueri posset. Gaudet nunc , fructui sibi
 „ rempublicam esse , & lætus stipendium
 „ accipit. Æquo igitur animo patiatur , se
 „ ab domo , ab re familiari , cui gravis in-
 „ pensa non est , paullo diutius abesse. An,
 „ si ad calculos eum respublica vocet , non
 „ merito dicat ? Annua æra habes , annuam
 „ operam ede. An tu æquum censes , mili-
 „ tia (d) semestri solidum te stipendium ac-
 „ cipere ? Invitus in hac parte orationis ,
 „ Quirites , moror ; sic enim agere debent ,
 „ qui mercenario milite utuntur : at nos

(d) *militiae Cron.*

„ tamquam cum civibus agere volumus ; agi- *U. c. 352.*
 „ que tamquam cum patria nobiscum æquum *a. C. 400.*
 „ censemus. Aut non suscipi bellum oportuit ;
 „ aut geri pro dignitate populi Romani , &
 „ perfici quam primum oportet. Perficietur
 „ autem , si urgemus obsecros : si non ante
 „ abscedimus , quam spei nostræ finem captis
 „ Veiiis in posuerimus. Si , Hercules (e) , nulla
 „ alia caussa , ipsa indignitas perseverantiam
 „ inponere debuit. Decem quondam annos
 „ urbs ob pugnata est ob unam mulierem ab
 „ univerfa Græcia : quam procul ab domo ?
 „ quot terras , quot maria distans ? Nos in-
 „ tra vicesimum lapidem , in conspectu prope
 „ urbis nostræ , annuam ob pugnationem per-
 „ ferre piget : scilicet , quia levis caussa belli
 „ est , nec satis quidquam iusti doloris est ,
 „ quod nos ad perseverandum stimulet. Sep-
 „ ties rebellarunt : in pace numquam fida (f)
 „ fuerunt : agros nostros millies depopulati
 „ sunt : Fidenates deficere a nobis coäge-
 „ runt : colonos nostros ibi interfecerunt :
 „ auctores fuere contra jus gentium cædis
 „ inpiæ legatorum nostrorum : Etruriam om-
 „ nem adversus nos concitare voluerunt ,

(e) *Hercule Gron. Crev.* (f) *fidi Gron. Crev.*

U. c. 352. „ hodieque id moliuntur : res repetentes le-
a. C. 400. „ gatos nostros hand procul afuit (g), quin
 „ violarent.

V. „ CUM his molliter & per dilatones
 „ bellum geri oportet ? Si nos tam justum
 „ odium nihil movet , ne illa quidem , oro
 „ vos , movent ? Operibus ingentibus septa
 „ urbs est , quibus intra muros coërcetur
 „ hostis. Agrum non coluit , & culta evastata
 „ sunt bello. Si reducimus exercitum , quis
 „ est , qui dubitet , illos , non a cupiditate
 „ solum ulciscendi , sed etiam necessitate in-
 „ posita ex alieno prædandi , quum sua ami-
 „ serint , agrum nostrum invasuros ? Non dif-
 „ ferimus igitur bellum isto consilio , sed in-
 „ tra fines nostros accipimus. Quid ?
 „ illud , quod proprie ad milites pertinet ,
 „ quibus boni tribuni plebis , quum stipendum
 „ extorquere voluerint , nunc consultum re-
 „ pente volunt , quale est ? Vallum fossam-
 „ que , ingentis utramque rem operis , per
 „ tantum spatii duxerunt : castella primo pau-
 „ ca , postea , exercitu aucto , creberrima fe-
 „ cerunt : munitiones non in urbem modo ,
 „ sed in Etruriam etiam spectantes , si qua-

(g) abfuit Gron. Crev.

„ inde auxilia veniant , obposuere . Quid tur- *U. c. 352.*
 „ res , quid vineas testudinesque & alium
 „ obpugnandarum urbium adparatum loquar ?
 „ Quum tantum laboris exhaustum sit , & ad
 „ finem jam operis tandem perventum ; relin-
 „ quendane hæc censem , ut ad æstatem rur-
 „ sus novus de integro his instituendis exsu-
 „ detur labor ? Quanto est minus opera tueri
 „ facta , & instare , & perseverare , defungi-
 „ que cura ? Brevis enim profecto res est , si
 „ uno tenore peragitur ; nec ipsi per inter-
 „ missiones has intervallaque lentiorem spem
 „ nostram facimus : loquor de opere , & de
 „ temporis jaætura . Quid ? periculi , quod
 „ differendo bello adimus , num obliuisci nos
 „ hæc tam crebra Etruriæ concilia de mitten-
 „ dis Veios auxiliis patiuntur ? Ut nunc res
 „ se habet , irati sunt , oderunt , negant mis-
 „ furos : quantum in illis est , capere Veios
 „ licet . Quis est , qui spondeat , eundem , si
 „ differtur bellum , animum postea fore ?
 „ quum , si laxamentum dederis , major fre-
 „ quentiorque legatio itura sit : quum id ,
 „ quod nunc obfendit Etrucos , rex creatus
 „ Veiis , spatio interposito mutari (h) possit ,

(h) spatio mutari interposito Gron. Crev.

U. c. 352. „ vel consensu civitatis , ut eo reconcilient
 a. C. 400. „ Etruriæ animos , vel ipsius voluntate regis ,
 „ qui obstatre regnum suum saluti civium
 „ nolit . Videte , quot res , quam inutiles , se-
 „ quantur illam viam consilii : jaētura operum
 „ tanto labore factorum , vaſtatio inminens
 „ finium nostrorum , Etruscum bellum pro-
 „ Veiente concitatum . Hæc sunt , tribuni ,
 „ consilia vestra , non , hercule , dissimilia ,
 „ ac si quis ægro , qui , curari se fortiter
 „ passus , extemulo convalescere possit , cibi
 „ gratia præsentis aut potionis longinquum &
 „ forsitan insanabilem morbum efficiat .

VI. „ Si , me Dius Fidius , ad hoc bellum
 „ nihil pertineret ; ad disciplinam certe mili-
 „ tiae plurimum intererat , infuescere militem
 „ nostrum , non solum parata (i) victoria frui ;
 „ sed , si res etiam lentior sit , pati tedium ,
 „ & quamvis seræ spei exitum exspectare ;
 „ &c , si non sit æstate perfectum bellum ,
 „ hiemem operiri (k) ; nec , sicut æstivas
 „ aves , statim autumno tecta ac recessum
 „ circumspicere . Obsecro vos , venandi stu-
 „ dium ac voluptas homines per nives ac prui-

(i) *parta* Gron. Crev.

(k) *opperiri* Gron. Crev.

» nas in montes silvasque rapit : belli necef. *U. c. 352.*
 » sitatibus eam patientiam non adhibebimus, *a. C. 400.*
 » quam vel lusus ac voluptas elicere solet?
 » Adeone effeminata corpora militum nostrorum esse putamus, adeo molles animos,
 » ut hiemem unam durare in castris, abesse
 » ab domo non possint? ut, tamquam navale
 » bellum, tempestatisbus captandis & obser-
 » vando tempore anni, gerant, non æstus,
 » non frigora pati possint? Erubescant pro-
 » fecto, si quis eis hæc objiciat; contendant-
 » que, & animis & corporibus suis virilem
 » patientiam inesse, & se juxta hieme atque
 » æstate bella gerere posse; nec se patroci-
 » nium mollitiæ inertiaeque mandasse tribunis;
 » & meminisse, hanc ipsam potestatem non in
 » umbra nec in tectis majores suos creasse. Hæc
 » virtute militum vestrorum, hæc Romano no-
 » mine sunt digna, non Veios tantum, nec hoc
 » bellum intueri, quod instat; sed famam &
 » ad alia bella & ad ceteros populos in poste-
 » rum quærere. An mediocre discrimen opi-
 » nionis secuturum ex hac re putatis? Utrum
 » tandem finitimi populum (*l*) Romanum cum
 » esse putent, cuius si qua urbs primum illum

(1) *populi* Gron. Crev.

V. c. 352. „ brevissimi temporis sustinuerit inpetum, ni-
c. C. 400. „ hil deinde timeat? an hic sit terror nomi-
 „ nis nostri , ut exercitum Romanum non
 „ tedium longinquæ obpugnationis , non vis
 „ hiemis ab urbe circumfessa semel amovere
 „ possit ; nec finem ullum alium belli , quam
 „ victoriam , neverit ; nec inpetu potius bella,
 „ quam perseverantia , gerat ? quæ in omni
 „ quidem genere militiae , maxime tamen in
 „ obsidens urbibus , necessaria est ; quarum
 „ plerasque , munitionibus ac naturali situ in-
 „ expugnabiles , fame fitique tempus ipsum
 „ vincit atque expugnat : sicut Veios expug-
 „ nabit ; nisi auxilio hostibus tribuni plebis
 „ fuerint , & Romæ invenerint præsidia Ve-
 „ ientes , quæ nequidquam in Etruria quæ-
 „ runt. An est quidquam , quod Veientibus
 „ optatum æque contingere possit , quam ut
 „ seditionibus primum urbs Romana , deinde
 „ velut ex contagione castra inpleantur? At,
 „ hercule , apud hostes tanta modestia est , ut
 „ nosa obsidionis tædio , non denique regni ,
 „ quidquam apud eos novatum sit ; non ne-
 „ gata auxilia ab Etruscis irritaverint animos.
 „ Morietur enim extemplo , quicumque erit
 „ seditionis auctor ; nec cuiquam dicere ea

» licebit , quæ apud vos impune dicuntur. *U. c. 352.
a. C. 400.*
 » Fustuarium meretur , qui signa relinquit ,
 » aut præsidio decedit. Autores signa relin-
 » quendi , & deserendi castra , non uni aut
 » alteri militi , sed universis exercitibus , pa-
 » lam in concione audiuntur. Adeo quidquid
 » tribunus plebi (*m*) loquitur , et si prodendæ
 » patriæ dissolvendæque reipublicæ est , ad-
 » fuitis æqui audire ; & , dulcedine potestatis
 » ejus capti , quælibet sub ea scelera latere
 » finitis. Reliquum est , ut , quæ hic vocife-
 » rantur , eadem in castris & apud milites
 » agant , & exercitus conrumpant , ducibus-
 » que parere non patientur : quoniam ea
 » demum Romæ libertas est , non senatum ,
 » non magistratus , non leges , non mores
 » majorum , non instituta patrum , non disci-
 » plinam vereri militiæ. »

VII. PAR jam etiam in concionibus erat
 Appius tribunis plebis ; quum subito , unde
 minime quis crederet , accepta calamitas apud
 Veios & superiorem Appium in caussa , &
 concordiam ordinum majorem , ardoremque
 ad obsidendas pertinacius Veios fecit. Nam
 quum agger promotus ad urbem , vineæque

*Opera
Rom. ad
Veios
hanc
incendio.*

(*m*) *plebei* Crev.

U. c. 352. tantum non jam injunctæ mœnibus essent;
a. c. 400. dum opera interdiu fiunt intentius, quam

nocte custodiuntur, patefacta repente porta, ingens multitudo, facibus maxime armata, ignes conjectit: horæque momento simul aggrem ac vineas, tam longi temporis opus, incendium hausit: multique ibi mortales nequidquam opem ferentes, ferro ignique absunti sunt. Quod ubi Romam est nunciatum, mœstitudinem omnibus, senatui curam metumque injecit, ne tum vero sustineri nec in urbe seditio, nec in castris posset, & tribuni plebis velut ab se viætæ reipublicæ insultarent: quum repente, quibus census equester erat, equi publici non erant adsignati, consilio prius inter se habito, senatum adeunt; factaque dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt. Quibus quum amplissimis verbis gratiae ab senatu actæ essent, famaque ea forum atque urbem pervasisseret, subito ad curiam concursus fit plebis. « Pe-

*Equites
equis suis
merentes.*

*Plebs pe-
destrem
militiam
extra ordi-
nem profi-
ctetur.*

» destris ordinis se [aiunt] nunc esse, ope-
» ramque reipublicæ extra ordinem polliceri,
» seu Veios, seu quo alio ducere velint. Si
» Veios ducti sint, » negant, « se inde prius,
» quam capta urbe hostium, reddituros esse. »

Tum vero jam superfundenti se lætitiae vix *U. c. 352.
a. C. 400.*
 temperatum est. Non enim , sicut equites ,
 dato magistratibus negotio , laudari jussi ;
 neque aut in curiam vocati , quibus respon-
 sum daretur , aut limine curiæ continebatur
 senatus : sed pro se quisque ex superiore loco
 ad multitudinem , in comitio stantem , voce
 manibusque significare publicam lætitiam .
 Beatam urbem Romanam , & invictam ,
 & æternam illa concordia dicere : laudare
 equites , laudare plebem , diem ipsum
 laudibus ferre : viçtam esse fateri comitatem
 benignitatemque senatus. Certatim Patribus
 plebique manare gaudio lacrimæ ; donec ,
 revocatis in curiam Patribus , senatusconsul-
 tum factum est , « Ut tribuni militares , con-
 » cione advocata , peditibus equitibusque
 » gratias agerent : memorem pietatis eorum
 » erga patriam dicerent senatum fore. Placere
 » autem , omnibus his voluntariam extra or-
 » dinem professis militiam æra procedere . »
 Et equiti certus numerus æris est adsignatus. *Stipen-*
 Tum primum equis merere equites cœperunt. *dium equi-*
 Voluntarius ductus exercitus Veios non *ti adsigna-*
 amissa modo restituit opera , sed nova etiam
 instituit. Ab urbe commeatus intentiore , *tum.*

quam antea, subvehi cura; ne quid tam bene
merito exercitui ad usum deesset.

U. c. 353.

a. C. 399.

C. Servilio

III. &c.

Tr. Mil.

VIII. INSEQUENS annus tribunos militum consulari potestate habuit C. Servilium Ahalam tertium, Q. Servilium, L. Virginium, Q. Sulpicium, A. Manlium iterum, Manium Sergium iterum. His tribunis, dum cura omnium in Veiens bellum intenta est, neglectum Anxuri præsidium vacationibus militum, & Volscos mercatores vulgo receptando, proditis repente portarum custodibus, obpressum est. Minus militum periit, quia præter ægros lixarum in modum omnes per agros vicinasque urbes negotiabantur. Nec Veiis melius gesta res, quod tum caput omnium curarum publicarum erat. Nam & duces Romani plus inter se irarum, quam adversus hostes animi, habuerunt: & austum est bellum adventu repentina Capenatium atque Faliscorum. Hi duo Etruriæ populi, quia proximi regione erant, devictis Veiis, bello quoque Romano se proximos fore credentes; Falisci propria etiam caussa infesti, quod Fidenati bello se jam antea inmiscuerant, per legatos ultro citroque missos jurejurando inter se obligati, cum exercitibus necopinato ad Veios acce-

sere. Forte ea regione, qua Manius Sergius
 tribunus militum præerat, castra adorti sunt,
 ingentemque terrorem intulere; quia Etru-
 riā omnem excitam sedibus magna mole
 adesse Romani crediderant. Eadem opinio
 Veientes in urbe concitavit. Ita ancipiti
 prælio castra Romana (n) obpugnabantur;
 concursantesque, quim huc atque illuc signa
 transferrent, nec Veientem satis cohibere
 intra munitiones, nec suis munimentis arcere
 vim, ac tueri se ab exteriore poterant hoste.
 Una spes erat, si ex majoribus castris sub-
 veniretur, ut diversæ legiones, aliæ adver-
 sus Capenatem ac Faliscum, aliæ contra
 eruptionem oppidanorum pugnarent. Sed ca-
 stris præerat Virginius, privatim Sergio invi-
 fus infestusque. Is, quum pleraque castella
 obpugnata, superatas munitiones, utrimque
 invehī hostem nunciaretur, in armis milites
 tenuit: si opus foret auxilio, collegam dicti-
 tens ad se missurum. Hujus adrogantiam per-
 tinacia alterius æquabat; qui, ne quam opem
 ab inimico videretur petisse, vinci ab hoste,
 quam vincere per civem, maluit. Diu in
 medio cæsi milites; postremo, desertis muni-

*U. c. 3532
a. C. 399.*

(n) *Romanæ del. Gron. Cray.*

U. c. 353. tionibus, perpauci in majora castra, pars
a. C. 399. maxima atque ipse Sergius Romam perten-
 derunt: ubi quum omnem culpam in colle-
 gam inclinaret, adcirci Virginium ex castris,
 interea præesse legatos placuit. Acta deinde
 in senatu res est, certatumque inter collegas
 maledictis. Pauci reipublicæ, huic atque illi,
 ut quosque studium privatim aut gratia occu-
 paverunt, adsunt.

*Tr. Mil.
 ante tem-
 pus abdi-
 care co-
 guntur.*

IX. PRIMORES Patrum, sive culpa sive infelicitate imperatorum tam ignominiosa clades accepta esset, censuere, « Non exspec-» tandem justum tempus comitiorum, sed ex-» templo novos tribunos militum creandos » esse, qui Kalendis Octobribus (o) magistra-» tum occiperent. » In quam sententiam quum pedibus iretur, ceteri tribuni militum nihil contradicere. At enimvero Sergius Virginiusque, propter quos pœnitere magistratum ejus anni senatum adparebat, primo depre- cari ignominiam, deinde intercedere senatus- consulto: negare, se ante Idus Decembres, sollemnem ineundis magistratibus diem, honore abituros esse. Inter hæc tribuni plebis, quum in concordia hominum secundisque

(o) Octobris Crev.

rebus civitatis invitii silentium tenuissent, *U. c. 353.*
 feroceſ repente minari tribunis militum, niſi *a. C. 399.*
 in auctoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula
 eos duci iuſſuros eſſe. Tum C. Servilius
 Ahala tribunus militum: « Quod ad vos ad-
 » tinet, tribuni plebis, minasque veſtras,
 » næ ego libenter experirer, quam non plus
 » in his juris, quam in vobis animi, eſſet.
 » Sed nefas eſt tendere adverſus auctoritatē
 » ſenatus. Proinde & vos deſinita inter noſtra
 » certamina locum injuriæ quārere: & col-
 » legæ aut facient, quod censet ſenatus, aut,
 » ſi pertinacius tendent, diſtatorem extem-
 » plo dicam, qui eos abire magistratū cogat. »
 Quum omnium adſenſu comprobata oratio
 eſſet, gauderentque Patres, fine tribuniciæ
 potestatis terriculis inventam eſſe aliam vim
 majorem ad coercendos magistratus; vieti
 conſenſu omnium comitia tribunorum mili-
 tum habuere, qui Kalendis Octobribus (*p*)
 magistratum occiperent: ſequē ante eam (*q*)
 diem magistratu abdicavere.

X. L. VALERIO Potito quartum, M. Furio
 Camillo iterum (*r*), Manio Æmilio Mamer-

U. c. 354.
a. C. 398.

L. Valer.
IV. &c.
Tr. Mil.

(*p*) *Octobris Crev.*

(*q*) *eam ante Gron. Crev.*

(*r*) *iterum del. Gron.*

U. c. 354. cino tertium, Cn. Cornelio Cocco iterum
a. C. 398. Cæfone Fabio Ambusto, L. Julio Iulo, tri-

tribunis militum consulari potestate, multa
 domi militiaeque gesta. Nam & bellum mul-
 tiplex fuit eodem tempore, ad (s) Veios,
 & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volscis,
 ut Anxur ab hostibus recuperaretur: &
 Romæ simul delectu, simul tributo conferen-
 do, laboratum est: & de tribunis plebei
 (t) cooptandis contentio fuit: & haud par-
 vum motum duo judicia eorum, qui paulo
 ante consulari potestate fuerant, excivere.
 Omnium primum tribunis militum fuit, de-
 lectum haberi; nec juniores modo conscripti,
 sed seniores etiam coacti nomina dare, ut
 urbis custodiam agerent. Quantum autem
 augebatur militum numerus, tanto majore

*Tributum ægre con-
 latum.* pecunia in stipendum opus erat: eaque tri-
 buto conferebatur; invitatis conferentibus, qui
 domi remanebant, quia tuentibus urbem opera
 quoque militari laborandum, serviendumque
 reipublicæ erat. Hæc per se gravia, indig-
 niora ut viderentur, tribuni plebis seditiosis
 concionibus faciebant; « ideo æra militibus
 » constituta esse arguendo, ut plebis partem

(s) & ad Gron. (t) plebi Gron.

» militia , partem tributo conficerent . Unum *U. c. 354.*
 » bellum annum jam tertium trahi , & con- *a. C. 308.*
 » fulto male geri , ut diutius gerant . In qua-
 » tuor deinde bella uno delectu exercitus
 » scriptos , & pueros quoque ac senes ex-
 » tractos . Jam non æstatis ac hiemis discri-
 » men esse , ne ulla quies umquam miseræ
 » plebi sit ; quæ nunc etiam vestigalis ad
 » ultimum facta sit , ut , quum confecta la-
 » bore , vulneribus , postremo ætate corpora
 » retulerint , incultaque omnia diutino domi-
 » norum desiderio domi invenerint ; tributum
 » ex adfecta re familiari pendant , æraque
 » militaria , velut scenore accepta , multipli-
 » cia reipublicæ reddant . » Inter delectum
 » tributumque , & occupatos animos majorum
 » rerum curis , comitiis tribunorum plebis nu-
 » merus expleri nequit (u) . Pugnatum inde ,
 » in loca vacua ut patricii cooptarentur . Post-
 » quam obtineri non poterat , tamen labefac-
 » tandæ legis Treboniæ caussa effectum est ,
 » ut cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius &
 » M. Acutius , haud dubie patriciorum opibus .

XI. FORS ita tulit , ut eo anno tribunus
plebis Cn. (x) Trebonius esset , qui nomini

(u) nequivit Gron. Crev. (x) C. Gron. Crev.
Tom. II. K

*U. c. 354. ac familiæ debitum præstare videretur Tre-
a. C. 398.* boniæ legis patrocinium. Is, « quod petissent
» Patres quidam , primo incepto repulsi , ta-
» men tribunos militum expugnasse , » voca-
ferans, « legem Treboniam sublatam , & coop-
» tatos tribunos plebis non suffragiis populi,
» sed imperio patriciorum : & eo revolvi (y)
» rem , ut aut patricii , aut patriciorum adse-
» clæ habendi tribuni plebis sint : eripi fa-
» cratas leges , extorqueri tribuniciam potesta-
» tem : id fraude patriciorum , scelere ac
» proditione collegarum factum » arguere.
Quum arderent invidia , non Patres modo ,
sed etiam tribuni plebis , cooptati pariter ,
& qui cooptaverant ; tum ex collegio tres ,
P. Curiatius (z) M. Metilius , & M. Minu-
cius , trepidi rerum suarum , in Sergium Vir-
giniumque , prioris anni tribunos militares ,

*Duo Tr.
Mil. anni
superioris
accusati.* incurrunt : in eos ab se iram plebis invidiam-
que , die dicta , avertunt. « Quibus delectus ,
» quibus tributum , quibus diutina militia
» longinquitasque belli sit gravis , qui clade
» accepta ad Veios doleant , qui amissis liberis ,
» fratribus , propinquis , ad finibus , lugubres

(y) dévolvi Gron. Crev.

(z) Curiatius Gron. Crev.

„ domos habeant ; iis publici privatique do- *U. c. 354.*
 „ loris exsequendi jus potestateque ex duo- *a. C. 398.*
 „ bus noxiis capitibus datam ab se , „ memo-
 rant . „ Omnia namque malorum in Sergio
 „ Virginioque caussas esse : nec id accusa-
 „ torem magis arguere , quam fateri reos :
 „ qui , noxii ambo , alter in alterum caussam
 „ conferant , fugam Sergii Virginius , Sergius
 „ proditionem increpans Virginii . Quorum
 „ adeo incredibilem amentiam fuisse , ut multo
 „ verisimilius sit , compacto eam rem & com-
 „ muni fraude patriciorum aetam . Ab his &
 „ prius datum locum Veientibus ad incen-
 „ denda opera , belli trahendi caussa ; & nunc
 „ proditum exercitum , tradita Faliscis Roma-
 „ na castra . Omnia fieri , ut consenescat ad
 „ Veios juventus ; nec de agris , nec de aliis
 „ commodis plebis ferre ad populum tribuni
 „ frequentiaque urbana celebrare actiones ,
 „ & resistere conspirationi patriciorum pos-
 „ sint . Praejudicium jam de reis & ab senatu ,
 „ & ab (a) populo Romano , & ab ipsorum col-
 „ legis factum esse : nam & senatusconsulto
 „ eos ab republica remotos esse ; & recu-
 „ fantes abdicare se magistratu , dictatoris

(a) a Gron. Crev.

K 2

U. c. 354. „ metu ab collegis coercitos esse ; & popu-
 l. c. 398. „ lum Romanum tribunos creasse , qui non
 „ Idibus Decembribus die sollemini , sed ex-
 „ templo Kalendis Octobribus magistratum
 „ occiperent , quia stare diutius respublica ,
 „ his manentibus in magistratu , non posset.
 „ Et tamen eos , tot judiciis confosso præ-
 „ damnatosque , venire ad populi judicium :
 „ & existimare , defunctos se esse , satisque
 „ poenarum dedisse , quod duobus mensibus
 „ citius privati facti sint : neque intelligere ,
 „ nocendi sibi diutius tum potestatem erep-
 „ tam esse , non poenam inrogatam ; quippe
 „ & collegis abrogatum imperium , qui certe
 „ nihil deliquerint . Illos repeterent animos
 „ Quirites , quos recenti clade accepta ha-
 „ buissent , quum fuga trepidum , plenum
 „ vulnerum ac pavore incidentem portis exer-
 „ citum viderint , non fortunam aut quem-
 „ quam Deorum , sed hos duces accusantem .
 „ Pro certo se habere , neminem in concione
 „ stare , qui illo die non caput , domum ,
 „ fortunasque L. Virginii ac M'. Sergii sit
 „ execratus detestatusque . Minime conve-
 „ nire , quibus iratos quisque Deos precatus
 „ sit , in iis sua potestate , quum liceat &

„oporteat, non uti. Numquam Deos ipsos *U. c. 354.*
 „admoveare nocentibus manus : satis esse, *a. C. 398.*
 „si occasione ulciscendi læsos arment. „

XII. His orationibus incitata plebs denis *Damnati.*
 millibus æris gravis reos condemnat, nequid-
 quam Sergio Martem communem belli for-
 tunamque accusante; Virginio deprecante, ne
 infeliciar domi, quam militiæ, effet. In hos
 versa ira populi cooptationis tribunorum
 fraudisque, contra legem Treboniam factæ,
 memoriam obscuram fecit. Victores tribuni,
 ut præsentem mercedem judicii plebes habe-
 ret, legem agrariam promulgant, tributum-
 que conferri prohibent: quum tot exerciti-
 bus stipendio opus effet, resque militiæ ita
 prospere gererentur, ut nullo bello venire-
 tur ad exitum spei. Namque Veiis castra,
 quæ amissa erant, recuperata castellis præfi-
 diisque firmantur. Prærant tribuni militum
 M'. Æmilius & Cæso Fabius. M. (b) Furio
 in Faliscis, & Cn. Cornelio in Capenate agro
 hostes nulli extra mœnia inventi: prædæ
 actæ, incendiisque villarum ac frugum vastati
 fines: oppida (c) obpugnata, nec obfessa

*Bellum
multiplex.*

(b) *A M. Gron. Crev.*

(c) *infer. nec Gron. Crev.*

U. c. 354. sunt. At in Volscis , depopulato agro, Anxur
a. C. 358. nequidquam obpugnatum , loco alto situm;

& , postquam vis irrita erat , vallo fossaque
 obsideri coepit. Valerio Potito Volsci pro-
 vincia evenerat. Hoc statu militarium rerum,
 sedition intestina majore mole coorta , quam
 bella tractabantur. Et , quum tributum con-
 ferri per tribunos non posset , nec stipendium
 imperatoribus mitteretur , æraque militaria
 flagitaret miles ; haud procul erat , quin castra
 quoque urbanæ seditionis contagione turba-
 rentur. Inter has iras plebis in Patres , quum
 tribuni plebis nunc illud tempus esse dice-
 rent stabiliendæ libertatis , & ab Sergiis Vir-
 giniisque ad plebeios viros fortes ac strenuos
 transferendi summi honoris ; non tamen ultra
 processum est , quam ut unus ex plebe , usur-
 pandi juris causa , P. Licinius Calvus tribunus

U. c. 355. militum consulari potestate crearetur : ceteri
a. C. 357.

P. Licinio
Calvo &c. patricii creati P. Mænius , L. Titinius , P.
Tr. Mil. Mælius , L. Furius Medullinus , L. Publilius
 Volscus. Ipsa plebes mirabatur , se tantam
 rem obtinuisse ; non is modo , qui creatus
 erat , vir nullis ante honoribus usus , vetus
 tantum senator , & aetate jam gravis. Nec
 satis constat , cur primus ac potissimum ad

novum delibandum honorem sit habitus. *U. c. 355.*
a. C. 327.
 Alii Cn. Cornelii fratribus, qui tribunus militum priore anno fuerat, triplexque stipendium equitibus dederat, gratia extraictum ad tantum honorem credunt: alii orationem ipsum tempestivam de concordia ordinum, Patribus plebique gratam, habuisse. Hac vitoria comitiorum exsultantes tribuni plebis, quod maxime rempublicam impeditiebat, de tributo remiserunt: conlatum obedienter, missumque ad exercitum est.

XIII. ANXUR in Volscis brevi receptum est, neglectis die festo custodiis urbis. Insignis annus hieme gelida ac nivosa fuit, adeo ut viæ clausæ, Tiberis innavigabilis fuerit. Annona ex anteconvecta copia nihil mutavit. Et quia P. Licinius, ut ceperat haud tumultuose magistratum, majore gaudio plebis, quam indignatione Patrum, ita etiam gessit; dulcedo invasit proximis comitiis tribunorum militum plebeios creandi. Unus M. *U. c. 356.*
a. C. 306.
 Veturius ex patriciis candidatis locum tenuit: *M. Veturio &c.* plebeios alios tribunos militum consulari potestate omnes fere centuriæ dixere, *Tr. Mil.* M. Pomponium, C. Duilium, Voleronem Publum, Cn. Genuciūm, L. Atilium. Tristem

U. c. 356. hiemem , sive ex intemperie cœli , raptim
a. C. 396. mutatione in contrarium facta , sive alia qua

Pestilen-
tia.

de caussa , gravis pestilensque omnibus animalibus æstas exceptit : cuius insanibili pernicie quando nec caussa nec finis inveniebatur , libri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt. Duumviri sacris faciundis , lectisternio tunc primum in urbe Romana facto , per dies octo Apollinem , Latonamque & Dianam , Herculem , Mercurium atque Neptunum tribus , quam amplissime tum adparari poterat , stratis lectis placavere. Privatum quoque id sacrum celebratum est. Tota urbe patentibus januis , promiscuoque usu rerum omnium in propatulo posito , noros ignotosque paſſim advenas in hospitium ductos ferunt ; & cum inimicis quoque benigne ac comiter sermones habitos , jurgiis ac litibus temperatum ; vincitis quoque demta in eos dies vincula ; religioni deinde fuisse , quibus eam opem Dii tulissent , vinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit , tribus in unum bellis conlatis : namque eodem , quo antea , modo circa munimenta , quum repente Capenates Falisciique subsidio venissent , adversus tres exercitus ancipiti prælio pugnatum est. Ante

Prælium
ad Veios.

omnia adjuvit memoria damnationis Sergii ac
 Virginii. Itaque majoribus castris, unde antea ^{U. c. 356.}
a. C. 396.
 cessatum fuerat, brevi spatio circumductæ
 copiæ Capenates, in vallum Romanum ver-
 sos, ab tergo adgrediuntur. Inde pugna cœpta
 & Faliscis intulit terrorem, trepidantesque
 eruptio ex castris obportune facta avertit.
 Repulsos deinde infecuti viatores ingentem
 ediderunt cædem. Nec ita multo post jam
 palantes, veluti forte oblati, populatores
 Capenatis agri reliquias pugnæ absumfere :
 & Veientium refugientes in urbem multi ante
 portas cæsi, dum præ metu, ne simul Ro-
 manus intrumperet, objectis foribus extremos
 suorum exclusere.

*Vincunt
Romani.*

XIV. HÆC eo anno acta. Et jam comitia
 tribunorum militum aderant, quorum prope
 major Patribus, quam belli, cura erat; quippe
 non communicatum modo cum plebe, sed
 prope amissum, cernentibus summum impe-
 riūm. Itaque clarissimis viris ex composito
 præparatis ad petendum, quos prætereundi
 verecundiam crederent fore, nihilominus ipsi,
 perinde ac si omnes candidati essent, cuncta
 experientes, non homines modo, sed Deos
 etiam, excipiebant; in religionem vertentes

U. c. 356. comitia biennio habita : priore anno intole-
a. C. 396. randam hiemem prodigiisque divinis similem
 coortam : proximo non prodigia , sed jam
 eventus , pestilentiam agris urbique inlatam
 haud dubia ira Deum : quos pestis ejus
 arcendæ cauffa placandos esse , in libris fata-
 libus inventum sit. Comitiis , auspicio quæ
 fierent , indignum Diis visum honores vul-
 gari , discriminaque gentium confundi. Præ-
 terquam majestate potentium , religione etiam
 adtoniti homines patricios omnes , partem
 magnam honoratissimum quemque , tribunos

U. c. 357. militum consulari potestate creare , L. Va-
a. C. 375. lerium Potitum quintum , M. Valerium Ma-
L. Vale-
rio V. &c. ximum , M. Furium Camillum tertium (*d*) ,
Tr. Mil. L. Furium Medullinum tertium , Q. Servi-
 lium Fidenatem iterum , Q. Sulpicium Ca-
 merinum iterum. His tribunis ad Veios nihil
 admodum memorabile actum est : tota vis
 in populationibus fuit. Duo summi imperato-
 res , Potitus a Faleriis , Camillus a Capena ,
 prædas ingentes egere , nulla incolumi relicta
 re , cui ferro aut igni noceri posset.

Prodigia. XV. PRODIGIA interim multa nunciari ;
 quorum pleraque , & quia singuli auctores erant ,

(d) *iterum* Gron.

parum credita spretaque, & quia, hostibus *U. c. 357.
a. C. 395.*
Etruscis, per quos ea procurarent, aruspices
non erant. In unum omnium curæ verfæ
funt, quod lacus in Albano nemore sine ullis
cœlestibus aquis, caussave qua alia, quæ
rem miraculo eximeret, in altitudinem info-
litam crevit. Quidnam eo Dii portenderent
prodigio, missi sciscitatum oratores ad Del-
phicum oraculum: sed propior interpres fatis
oblatus senior quidam Veiens, qui, inter
cavillantes in stationibus ac custodiis milites
Romanos Etruscosque, vaticinantis in modum
cecinit, « Priusquam ex lacu Albano aqua
» emissa foret, numquam potiturum Veiis
» Romanum. » Quod primo, velut temere
jactum, sperni, agitari deinde sermonibus
cœptum est: donec unus ex statione Romana
percunctatus proximum oppidanorum, (jam
per longinquitatem belli commercio sermo-
num facto) quisnam is esset, qui per amba-
ges de lacu Albano jaceret, postquam audivit
aruspicem esse, vir haud intacti religione
animi, caussatus de privati portenti procura-
tione, si operæ illi esset, consulere velle,
ad conloquium vatem elicuit. Quimque pro-
gressi ambo a suis longius essent inermes,

*Albanus
lacus in
altitudi-
nem in soli-
tam cres-
cit.*

*Aruspex
Etruscus.*

U. c. 357. sine ullo metu; prævalens juvenis Romanus
a. C. 395. senem infirmum, in conspectu omnium rap-

tum, nequidquam tumultuantibus Etruscis,
 ad suos transtulit. Qui quum perductus ad
 imperatorem, inde Romam ad senatum mis-
 sus esset, sciscitantibus, quidnam id esset,

quod de lacu Albano docuisset, respondit:

*Ejus
responsum
de lacu
Albano.*

» Profecto iratos Deos Veienti populo illo
 » fuisse die, quo sibi eam mentem objecis-
 » sent, ut excidium patriæ fatale proderet.
 » Itaque, quæ tum cecinerit divino spiritu
 » instinctus, ea se nec, ut indicta sint, revo-
 » care posse; & tacendo forsitan, quæ Dii
 » inmortales vulgari velint, haud minus,
 » quam celanda effando, nefas contrahi. Sic
 » igitur libris fatalibus, sic disciplina Etrusca
 » traditum esse, ut quando aqua Albana abun-
 » dasset, tum, si eam Romanus rite emisisset,
 » victoriam de Veientibus dari: antequam
 » id fiat, Deos mœnia Veientium deserturos
 » non esse. » Exsequebatur inde, quæ sol-
 lemnis derivatio esset. Sed auctorem levem,
 nec satis fidum super tanta re Patres rati,
 decrevere, legatos fortisque oraculi Pythici
 exspectandas.

XVI. PRIUSQUAM a Delphis oratores redi- *U. c. 358.*
 rent, Albanive prodigii piacula invenirentur; *a. C. 394.*
 novi tribuni militum consulari potestate, L. *L. Julio*
 Julius Iulus, L. Furius Medullinus quartum, *Iulo II. &c.*
 L. Sergius Fidenas, A. Postumius Regillensis,
 P. Cornelius Maluginensis, A. Manlius, ma-
 gistratum inierunt. Eo anno Tarquinenses *Tarqui-*
 novi hostes exorti. Quia simul multis (*e*) *nienfes*
novi hostes
exorti.
 bellis, Volscorum ad Anxur, ubi præsidium
 obsidebatur, Æquorum ad Lavicos, qui Ro-
 manam ibi coloniam obpugnabant, ad hoc
 Veienti quoque & Falisco & Capenati bello
 occupatos videbant Romanos, nec intra mu-
 ros quietiora negotia esse certaminibus Pa-
 trum ac plebis; inter hæc locum injuriaæ rati
 esse, prædatum in agrum Romanum cohortes
 expeditas mittunt. Aut enim passuros inultam
 eam injuriam Romanos, ne novo bello se
 onerarent: aut exiguo, eoque parum valido,
 exercitu persecuturos. Romanis indignitas
 major, quam cura, populationis Tarquinien-
 sium fuit. Eo nec magno conatu suscepta;
 nec in longum dilata res est. A. Postumius
 & L. Julius non justo delectu, (etenim ab
 tribunis plebis impediebantur (sed prope vo-

(e) multis simul Gron. Crev.

U. c. 358. luntariorum, quos adhortando incitaverant,
a. C. 394. coacta manu, per agrum Cæretem obliquis

tramitibus egressi, redeuntes a populationibus gravesque præda Tarquinienenses obpres-
 sere: multos mortales obtruncant, omnes exuunt impedimentis; &, receptis agrorum
 fuorum spoliis, Romam revertuntur. Biduum
 ad recognoscendas res datum dominis: terrio
 incognita (erant autem ea pleraque hostium
 ipsorum) sub hasta veniere; quodque inde
 redactum, militibus est divisum. Cetera bella,
 maximeque Veiens, incerti exitus erant. Jam-
 que Romani, desperata ope humana, fata &
 Deos spectabant, quum legati ab Delphis
 venerunt, sortem oraculi adferentes, con-
 gruentem responso captivi vatis.

«Romane,
 » aquam Albanam cave lacu contineri, cave
 » in mare manare suo flumine finas: emissam
 » per agros rigabis, dissipataque rivis ex-
 » flingues. Tum tu insiste audax hostium mu-
 » ris; memor, quam per tot annos obsides-
 » urbem, ex ea tibi his, quæ nunc pandun-
 » tur, fatis victoriam datam. Bello perfecto,
 » donum amplum viator ad mea templa por-
 » tato: sacraque patria, quorum omissa cura
 » est, instaurata, ut adsolet, facito.

*Apollinis
 Delphici
 responsum
 de lucu
 Albano.*

XVII. INGENS inde haberi captivus vates *U. c. 358.*
cceptus, eumque adhibere tribuni militum *a. C. 374.*
 Cornelius Postumiusque ad prodigii Albani
 procreationem ac Deos rite placandos cœpere.
 Inventumque tandem est, ubi neglectas cere-
 monias intermissumve folleme Dii arguerent,
 nihil profecto aliud esse, quam magistratus
 vitio creatos, Latinas sacrumque in Albano
 monte non rite concepisse. Unam expiatio-
 nem eorum esse, ut tribuni militum abdica-
 rent se magistratu, auspicia de integro repe-
 terentur, & interregnum iniretur. Ea ita
 facta sunt ex senatusconsulto. Interreges tres
 deinceps fuere, L. Valerius, Q. Servilius
 Fidenas, M. Furius Camillus. Numquam de-
 situm interim turbari, comitia interpellantibus
 tribunis plebis, donec convenisset prius, « ut
 » major pars tribunorum militum ex plebe
 » crearetur. » Quæ dum aguntur, concilia
 Etruriæ ad fanum Voltumnæ habita, postu-
 lantibusque Capenatibus ac Faliscis, ut Veios
 communi animo consilioque omnes Etruriæ
 populi ex obsidione eriperent, responsum est:
 « antea se id Veientibus negasse, quia, unde
 » consilium non petissent super tanta re, au-
 » xilium petere non deberent: nunc jam pro

U. c. 358. » se fortunam suam illis negare; maxime in
a. c. 394. » ea parte Etruriæ. Gentem invisitatem (*f*),
 » novos adcolas Gallos esse, cum quibus nec
 » pax satis fida, nec bellum pro certo sit:
 » sanguini tamen nominique & præsentibus
 » periculis consanguineorum id dari, ut, si
 » qui juventutis suæ voluntate ad id bellum
 » eant, non impediant. » Eum magnum adve-
 nisse hostium numerum, fama Romæ erat:
 eoque mitescere discordiæ intestinæ metu
 communi, ut sit, cœptæ.

*P. Licinio
obfertur
tribunatus
milit.*

XVIII. HAUD invitis Patribus P. Licinium Calvum prærogativa tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ in priore magistratu virum, ceterum jam tum exæstæ ætatis: omnesque deinceps ex collegio ejusdem anni refici adparebat, L. Titinius, P. Mænium, P. Mælium, Cn. Genucius, L. Atilium: qui priusquam renunciaruntur, jure vocatis tribubus permisso interregis P. Licinius Calvus ita verba fecit:

« Omen concordiæ, Quirites, rei maxime
 » in hoc tempus utili, memoria nostri magistra-
 » tus vos his comitiis petere in insequentem
 » annum video. Si collegas eosdem reficitis,

etiam

(*f*) *invitatam* Gron Grev.

LIBER V CAP. XVIII 161

» etiam usū meliores factos, me jam non eum- *U. c. 358.*
» dem, sed umbram nomenque P. Licinii *a. C. 394.*
» relictum videtis : vires corporis adfectæ,
» sensus oculorum atque aurium hebetes, me-
» moria labat, vigor animi obtusus. En vo-
» bis [inquit] juvenem, » filium tenens *Ejus filio,*
» effigiem atque imaginem ejus, quem *petente* vos *patre,*
» antea tribunum militum ex plebe primum *mandatur.*
» fecistis. Hunc ego, institutum disciplina
» mea, vicarium pro me Reipublicæ do dico-
» que. Vosque quæso, Quirites, delatum
» mihi ultro honorem huic petenti, meisque
» pro eo adjectis precibus, mandetis. » Da-
tum id petenti patri; filiusque ejus P. Licinius
tribunus militum consulari potestate cum iis,
quos supra scripsimus, declaratus. Titinius
Geniciusque tribuni militum, profecti ad-
versus Faliscos Capenatesque, dum bellum
majore animo gerunt, quam consilio, præ-
cipitavere in infidias. Genicius, morte ho-
nesta temeritatem luens, ante signa inter
primores cecidit. Titinius, in editum tumu-
lum ex multa trepidatione militibus conlec-
tis, aciem restituit; nec se tamen æquo loco
hosti commisit. Plus ignominiae erat, quam
cladis, acceptum, quæ prope in cladem ingen-

Tom. II.

L

U. c. 359.
a. C. 393.
P. Licinio,
&c. Tr.
Mil.

Apud Fa-
llicos ma-
leres gesta

U. c. 359. tem vertit : tantum inde terroris non Romæ
a. c. 394. modo , quo multiplex fama pervenerat, sed
 in castris quoque fuit ad Veios. Ægre ibi miles
 retentus a fuga est , quum pervalet castra
 rumor , ducibus exercituque cæso , viætorem
 Capenatem ac Faliscum Etruriaæque omnem
 juventutem haud procul inde abesse. His tu-
 multuosiora Romæ , jam castra ad Veios ob-
 pugnari , jam partem hostium tendere ad ur-
 bem agmine infesto , crediderant : concursum-
 que in muros est , & matronarum , quas ex
 domo conciverat publicus pavor , obsecratio-
 nes in templis factæ : precibusque ab Diis
 petitum , ut exitium ab urbis teftis templis-
 que ac mœnibus Romanis (g) arcerent ,
 Veiosque eum averterent terrorem , si sacra
 renovata rite , si procurata prodigia essent.

XIX. JAM ludi Latinæque instauratæ erant:
 jam ex lacu Albano aqua emissa in agros,
 Veiosque fata adpetebant. Igitur , fatalis dux
 ad excidium illius urbis servandæque patriæ,
 M. Furius Camillus dictator dictus magistrum
 equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Om-
 nia repente mutaverat imperator mutatus.
 Alia spes , alias animus hominum , fortuna

(g) *Romanis mœnibus Gron. Crev.*

*Camillus
dictator.*

quoque alia urbis videri. Omnia primum ^{U. c. 359.}
^{a. C. 393.} in eos, qui a Veiiis in illo pavore fugerant, more militari animadvertit, effecitque, ne hostis maxime timendus militi esset. Deinde, indicto delectu in diem certam, ipse interim Veios ad confirmandos militum animos intercurrit: inde Roman ad scribendum novum exercitum redit, nullo detrectante militiam. Peregrina etiam juventus, Latini Hernicique, operam suam pollicentes ad id bellum, veneri: quibus quum gratias in senatu egisset dictator, satis jam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex senatusconsulto votit Veiiis captis se facturum; aedemque Matutae matris refectam dedicaturum, jam ante ab rege Ser. Tullio dedicatam. Profectus cum exercitu ab urbe exspectatione hominum maiore, quam spe, in agro primum Nepesino cum Faliscis & Capenatibus signa confert. Omnia ibi summa ratione consilioque acta fortuna etiam, ut fit, secuta est. Non proelio tantum fudit hostes, sed castris quoque exuit, ingentique praeda est potitus; cuius pars maxima ad quæstorem redacta est: haud ita multum militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus, densioraque castella facta: & a

U. e. 359. procurationibus, quæ multæ temere inter
a. C. 303. murum ac vallum fiebant, edicto, ne quis
 injussu pugnaret, ad opus milites traduci.

*Cuniculum
in arcem
victorum
egit.* Operum fuit omnium longe maximum ac
 laboriosissimum, cuniculus in arcem hostium
 agi coepitus: quod ne intermitteretur opus,
 neu sub terra continuus labor eosdem confi-
 ceret, in partes sex munitorum numerum
 divisit: senæ horæ in orbem operi attributæ
 sunt: nocte ac die numquam ante omissum,
 quam in arcem viam facerent.

XX. DICTATOR, quum jam in manibus
 videret victoriam esse, urbem opulentissimam
 capi, tantumque prædæ fore, quantum non
 omnibus in unum conlatis ante bellis fuisset;
 ne quam inde aut militum iram ex maligni-
 tate prædæ partitæ, aut invidiam apud Patres
 ex prodiga largitione caperet, literas ad se-
 natum misit: « Deum immortalium benigni-
 » tate, suis consiliis, patientia militum, Ve-
 » ios jam fore in potestate populi Romani.

*Delibera-
tio de præ-
da Veio-
rum.* « Quid de præda faciendum censerent? »
 Duæ senatum distinebant sententiæ: senis
 P. Licinii, quem primum dixisse a filio in-
 terrogatum ferunt, « edici palam placere
 » populo, ut qui particeps esse prædæ

» vellet , in castra Veios iret : » altera Ap. *U. C. 359.*
 Claudii , qui , largitionem novam , prodigam , *a. C. 313.*
 inæqualem , inconsultam arguens , si semel
 nefas ducerent , captam ex hostibus in ærario
 exhausto bellis pecuniam esse , auëtor erat
 stipendii ex ea pecunia militi numerandi , ut
 eo minus tributi plebes conferret : « Ejus
 » enim doni societatem sensuras æqualiter
 » omnium domos : non avidas in direptiones
 » manus otiosorum urbanorum prærepturas
 » fortium bellatorum præmia esse ; quum ita
 » ferme eveniat , ut segnior sit prædator , ut
 » quisque laboris periculique præcipuam pe-
 » tere partem soleat . » Licinius contra ,
 « suspectam & invisam semper eam pecuniam
 » fore aiebat ; cauſasque criminum ad ple-
 » bem , seditionum inde ac legum novarum ,
 » præbituram . Satius igitur esse , reconciliari
 » eo dono plebis animos : exhaustis atque exina-
 » nitis tributo tot annorum subcurri : & sen-
 » tire prædæ fructum ex eo bello , in quo
 » prope consenserint . Gratius id fore lætius-
 » que , quod quisque sua manu ex hoste cap-
 » tum domum retulerit , quam si multiplex
 » alterius arbitrio accipiat . Ipsum dictatorem
 » fugere invidiam ex eo criminaque . Eo dele-

U. c. 359. » gafse ad senatum. Senatum quoque debere
a. C. 3^o3.

» reje^ctam rem ad se permittere plebi , ac
 » pati habere, quod cuique fors belli dederit.»
 Hæc tutior visa sententia est , quæ popularem
 senatum faceret. Edictum itaque est , ad præ-
 dam Veientem , quibus videretur , in castra
 ad dictatorem proficiscerentur.

*Veiorum
excidium.*

XXI. INGENS profecta multitudo replevit
 castra. Tum dictator , auspicato egressus ,
 quum edixisset , ut arma milites caperent ,
 «Tuo du^ctu [inquit] Pythice Apollo , tuo-
 » que numine instin^ctus pergo ad delendam
 » urbem Veios : tibique hinc decumam (h)
 » partem prædæ voveo. Te simul , Juno Re-
 » gina , quæ nunc Veios colis , precor , ut
 » nos victores in nostram , tuamque mox fu-
 » turam , urbem sequare : ubi te dignum ampli-
 » tudine tua templum accipiat.» Hæc precatus ,
 superante multitudine , ab omnibus locis urbem
 adgreditur , quo minor ab cuniculo ingruentis
 periculi sensus esset. Veientes , ignari se jam ab
 suis vatibus , jam ab externis oraculis proditos ,
 jam in partem prædæ suæ vocatos Deos , alias ,
 votis ex urbe sua evocatos , hostium templa
 novasque sedes spectare , seque ultimum illum

(h) decimam Gron. Crev.

diem agere; nihil minus timentes, quam *U. c. 350.*
a. C. 393.
 subratis cuniculo mœnibus arcem jam plenam
 hostium esse, in muros pro se quisque ar-
 mati discurrunt, mirantes quidnam id esset,
 quod, quum tot per dies nemo se ab statio-
 nibus Romanis movisset, tum, velut repen-
 tino iicti furore, improvidi currerent ad mu-
 ros. Inferitur huic loco fabula: inmolante
 rege Veientium, vocem aruspis dicentis,
 « qui ejus hostiæ exta prosecuisset, ei victo-
 riam dari, » exauditam in cuniculo, mo-
 visse Romanos milites, ut, adaperto cuni-
 culo, exta raperent, & ad dictatorem fer-
 rent. Sed in rebus tam antiquis, si, quæ si-
 milia veri sint, pro veris accipientur, satis
 habeam. Hæc, ad ostentationem scenæ, gau-
 dentis miraculis, aptiora, quam ad fidem,
 neque adfirmare, neque refellere est operæ
 pretium (*i*). Cuniculus, delectis militibus
 eo tempore plenus, in æde Junonis, quæ in
 Veientana arce erat, armatos repente edidit.
 Et pars aversos in muris invadunt hostes:
 pars claustra portarum revellunt: pars, quum
 ex tectis saxa tegulæque a mulieribus ac fer-
 viis jacerentur, inferunt ignes. Clamor

(i) *opera pretium eft* Gron. Crev.

U. c. 359. omnia variis terrentium ac paventium vocibus, mixto mulierum ac puerorum ploratu, complet. Momento temporis dejectis ex muro undique armatis, patefactisque portis, quum alii agmine inruerent, alii desertos scandarent muros, urbs hostibus inpletur, omnibus locis pugnatur. Deinde, multa jam edita cæde, senescit pugna: & dictator præcones edicere jubet, ut ab inermi abstineatur. Is finis sanguinis fuit. Dedi inde inermes cœpti: & ad prædam miles permisso dictatoris discurrit. Quæ quum ante oculos ejus aliquantum spe atque opinione major, majorisque pretii rerum ferretur, dicitur manus ad cœlum tollens precatus esse: «ut, si cui Deorum ho-
 » minumque nimia sua fortuna populique Ro-
 » mani videretur, ut eam invidiam lenire,
 » quam minimo suo privato incommodo pu-
 » blicoque, populo Romano liceret (k). »
 Convertentem se inter hanc venerationem, traditur memoriae, prolapsum cecidisse: id que omen pertinuisse postea eventu rem conjectantibus visum ad damnationem ipsius Camilli, captæ deinde urbis Romanæ, quod

(k) *lenire suo privato incommodo, quam minimo publico populi Romani liceret Gron. Crev.*

post paucos accidit annos , cladem. Atque ^{U. c. 359.}
 ille dies cæde hostium ac direptione urbis ^{a. C. 373.}
 opulentissimæ est consumptus.

XXII. POSTERO die libera corpora dictator
 sub corona vendidit. Ea sola pecunia in pu-
 blicum redigitur , haud sine ira plebis : &
 quod retulere secum prædæ , nec duci , qui
 ad senatum , maligniratis auctores quærendo ,
 rem arbitrii sui rejecisset ; nec senatui , sed
 Liciniæ familiæ , ex qua filius ad senatum re-
 tulisset , pater tam popularis sententiæ auctor
 fuisset , acceptum referebant. Quum jam
 humanæ opes egestæ a Veiiis essent , amoliri
 tum Deum dona ipfosque Deos , sed colen- *Dii Veiiis*
 tium magis , quam rapientium modo , cœpere ; *ablati.*
 namque delecti ex omni exercitu juvenes ,
 pure lautis (*l*) corporibus , candida veste ,
 quibus deportanda Romam Regina Juno ad-
 signata erat , venerabundi templum inire ,
 primo religiose admoventes manus ; quod id
 signum more Etrusco , nisi certæ gentis fa-
 cerdos , adtrectare non esset solitus. Dein
 quum quidam , seu spiritu divino tactus , seu
 juvenali (*m*) joco , « Visne Romam ire Juno? »

(*l*) *lotis* Gron. Crev.

(*m*) *juvenili* Gron. Crev.

U. c. 359. dixisset, adnuisse ceteri Deam conclamave-
a. C. 393. runt : inde fabulæ adjectum est , vocem quo-
 que dicentis , « Velle , » auditam . Motam
 certe sede sua parvi molimenti adminiculis,
 sequentis modo accepimus levem ac facilem
 translatu fuisse : integrumque in Aventinum,
 æternam sedem suam , quo vota Romani dicta-
 toris vocaverant , perlatam , ubi templum
 ei postea idem , qui voverat , Camillus de-
 dicavit . Hic Veiorum occasus fuit , urbis
 opulentissimæ Etrusci nominis , magnitudinem
 suam vel ultima clade indicantis ; quod de-
 cem æstates hiemesque continuas circumfessa ,
 quum plus aliquanto cladium intulisset , quam
 accepisset , postremo , jam fato tum denique
 urgente , operibus tamen , non vi , expug-
 nata est .

XXIII. ROMAM ut nunciatum est , Veios
 captos , quamquam & prodigia procurata fue-
 rant , & vatuum responsa , & Pythicæ fortes
 notæ ; & , quantum humanis adjuvari con-
 siliis potuerat res , ducem M. Furium , ma-
 ximum imperatorum omnium , legerant ; ta-
 men , quia tot annis varie ibi bellatum erat ,
 multæque clades acceptæ , velut ex insperato
 immensum gaudium fuit : & , priusquam

senatus decerneret, plena omnia tempa Ro- *U. c. 352.*
 manarum matrum, grates Diis agentium, *a. C. 303.*
 erant. Senatus in quatriduum, quot dierum
 nullo ante bello, supplicationes decernit.

Adventus quoque dictatoris, omnibus ordi- *Dictator*
 nibus obviam effusis, celebratior, quam ul-
 lius umquam antea fuit : triumphusque om-
 nem consuetum honorandi diei illius (*n*) mo-
 dum aliquantum exceffit. Maxime conspectus
 ipse est, curru equis albis juncto urbem
 inveftus : parumque id non civile modo, sed
 humanum etiam, vifum. Jovis Solisque equis
 æquiparari dictatorem, in religionem etiam
 trahebant : triumphusque ob eam unam ma-
 xime rem clarior, quam gratior, fuit. Tum
 Junoni Reginæ templum in Aventino loca-
 vit, dedicavitque Matutæ matri (*o*). Atque,
 his divinis humanisque rebus gestis, dicta-
 tura fe abdicavit. Agi deinde de Apollinis
 dono cœptum : cui fe decumam (*p*) voviffe
 prædæ partem quum diceret Camillus, pon-
 tifices solvendum religione populum censem-
 rent; haud facile inibatur ratio jubendi referre

*Decuma
prædæ
pars
Apollini
data.*

(*n*) *illius diei* Gron. Crev.

(*o*) *matris* Crev.

(*p*) *decimam sic semper* Gron. Crev.

U. c. 359. prædam populum, ut ex ea pars debita in
a. C. 393. facrum fecerteretur. Tandem eo', quod le-
 vissimum videbatur, decursum est, ut, qui
 se domumque religione *exsolve*re vellet, quum
 sibimet ipse prædam æstimasset suam, decu-
 mæ pretium partis in publicum deferret; ut
 ex eo donum aureum, dignum amplitudine
 templi ac numine Dei, ex dignitate populi
 Romani fieret. Ea quoque conlatio plebis
 animos a Camillo alienavit. Inter hæc paci-
 ficatum legati a Volscis & Æquis vene-
 runt: inpetrataque pax, magis ut fessa tam
 diutino bello adquiesceret civitas, quam quod
 digni peterent.

U. c. 360.
a. C. 392.

*P. Corne-
 lio Cocco
 &c. Tr.
 Mil.*

*Varia
 bella.*

XXIV. VEIS captis, sex tribunos militum
 consulari potestate insequens annus habuit,
 duos P. Cornelios, Coffum & Scipionem,
 M. Valerium Maximum iterum, Cæsonem
 Fabium Ambustum tertium, L. Furium Me-
 dullinum quintum, Q. Servilium tertium.
 Cornelii Faliscum bellum, Valerio ac Ser-
 vilio Capenas forte evenit. Ab iis non ur-
 bes vi aut operibus tentatæ, sed ager est
 depopulatus, prædæque rerum agrestium
 actæ: nulla felix arbor, nihil frugiferum in
 agro relictum. Ea clades Capenatem populum

subegit. Pax potentibus data. In Faliscis bellum restabat. Romæ interim multiplex sedatio erat : cuius leniendæ caufa coloniam in Volscos, quo tria millia civium Romanorum scriberentur, deducendam censuerant : triumvirique ad id creati terna jugera & septunes viritim diviserant. Ea largitio sperni cœpta ; quia spei majoris avertendæ solatium objecutum censemabant. Cur enim relegari plebem in Volscos, quum pulcherrima urbs Veii agerque Veientanus in conspectu sit, uberior ampliorque Romano agro ? Urbem quoque urbi Romæ, vel situ, vel magnificencia publicorum privatorumque tectorum ac locorum, præponebant. Quin illa quoque actio movebatur, quæ post captam utique Romam a Gallis celebratior fuit, transmigrandi Veios. Ceterum, partim plebi, partim senatui destinabant habitandos Veios ; duasque urbes communis reipublicæ incoli a populo Romano posse. Adversus quæ quum optimates ita tenderent, ut « morituros se » citius » dicerent « in conspectu populi Romanî, quam quidquam earum rerum roga- » retur : quippe nunc in una urbe tantum » diffensionum esse, quid in duabus fore ?

U. c. 360.

a. C. 392.

Seditio domi.

*Veios
transmi-
grare plebs
Romana
cupit.*

*Olfistunc
optimates,*

U. c. 360. » Vitamne ut quisquam vietri patriæ præ-
a. C. 302. — » ferret ? finaretque , majorem fortunam
 » captis esse Veiiis , quam incolumibus fuerit ?
 » Postremo , se relinqu a civibus in patria
 » posse : ut relinquant patriam atque cives ,
 » nullam vim umquam subacturam ; & T. Si-
 » cinium „ (is enim ex tribunis plebis ro-
 » gationis ejus lator erat) « conditorem Veios
 » sequantur , reliq Deo Romulo , Dei filio ,
 » parente & auctore urbis Romæ . »

XXV. HÆC quum fœdis certaminibus age-
 rentur , (nam partem tribunorum plebis Patres
 in suam sententiam traxerant) nulla res alia
 manibus temperare plebem cogebat , quam
 quod , ubi rixæ committendæ caussa clamor
 ortus esset , principes senatus , primi turbæ
 obferentes se , peti , feriri , atque occidi ju-
 bebant. Ab horum æstatibus dignitatibusque
 & honoribus violandis dum abstinebatur , &
 ad reliquos similes conatus verecundia iræ
 obstabat ; Camillus idemtidem omnibus locis

*Religio in-
 jecta a Ca-
 millo de
 decuma
 præde Ve-
 ientanae.* » Haud mirum id quidem
 » esse , furere civitatem , quæ , damnata
 » voti , omnium rerum potiorem (q) curam ,
 » quam religione se exsolvendi , habeat. Nihil

(q) priorem Cron. Crev.

» de conlatione dicere , stipis verius , quam *U. c. 360.*
 » decumæ ; quando ea se quisque privatim *a. C. 392.*
 » obligaverit , liberatus sit populus . Enim
 » vero , illud se tacere , suam conscientiam
 » non pati : quod ex ea tantum præda , quæ
 » rerum moventium sit , decuma designetur :
 » urbis atque agri capti , quæ & ipsa voto
 » contineatur , (r) mentionem nullam fieri .
 Quum ea disceptatio , anceps senatui visa ,
 delegata ad pontifices esset ; adhibito Camillo ,
 visum collegio , quod ejus ante conceptum
 votum Veientium fuisset , & post votum in
 potestatem populi Romani venisset , ejus *Donum
Apollini
decreatum.*
 partem decumam Apollini sacram esse . Ita in
 æstimationem urbs agerque venit . Pecunia
 ex ærario promta , & tribunis militum con-
 fularibus , ut aurum ex ea coëmerent , ne-
 gotium datum : cuius quum copia non esset ,
 matronæ , cœtibus ad eam rem consultandam
 habitis , & communi decreto pollicitæ tri-
 bunis militum aurum & omnia ornamenta
 sua , in ærarium detulerunt . Grata ea res ,
 ut quæ maxime senatui umquam , fuit : ho-
 noremque ob eam munificentiam ferunt ma-
 tronis habitum , ut pilento ad sacra ludosque ,

(r) *contineantur* Crev.

*Ad id ma-
tronæ au-
rum suum
conferunt.*

U. c. 360. carpentis festo profestoque uterentur. Pon-
a. C. 392. dere ab singulis auri accepto æstimatoque,
 ut pecuniaæ solverentur, crateram auream
 fieri placuit, quæ donum Apollini Delphos
 portaretur. Simul ab religione animos remi-
 serunt, integrant seditionem tribuni plebis:
 incitatur multitudo in omnes principes: ante
 alias in Camillum: "eum prædam Veienta-
 , nam publicando sacrandoque ad nihilum ré-
 degisse. , Absentes ferociter increpant:
 præsentium, quum se ultro iratis obferrent,
 verecundiam habent. Simul extrahi rem ex
 (s) eo anno viderunt, tribunos plebis lato-
 res legis in annum eosdem reficiunt: & Pa-
 tres hoc idem de intercessoribus legis admisi:
 ita tribuni plebis magna ex parte iidem re-
 feñti.

U. c. 361.
a. C. 391.

*M. Furio
Camillo
IV. &c.
Tr. Mil.*

XVI. COMITIS tribunorum militum
 Patres summa ope evicerunt, ut M. Furius
 Camillus crearetur. Propter bella simulabant
 parari ducem; sed largitioni tribuniciae adver-
 sarius quærebatur. Cum Camillo creati tri-
 buni militum consulari potestate, L. Furius
 Medullinus sextum, C. Æmilius, L. Valerius
 Publicola, Sp. Postumius, P. Cornelius iterum.
 Principio anni tribuni plebis nihil moverunt,
 (s) ex del. Gron. Crev. donec

LIBER V CAP. XXVI 177

donec M. Furius Camillus in Faliscos, cui *U. C. 361.*
a. C. 391. id bellum mandatum erat, proficisceretur.
 Differendo deinde elanguit res: & Camillo,
 quem adversarium maxime metuebant, (t)
 gloria in Faliscis crevit. Nam, quum primo
 mœnibus se hostes tenerent, tutissimum id
 rati, populatione agrorum atque incendiis
 villarum coëgit eos egredi urbe; sed timor
 longius progrederi prohibuit. Mille fere pa-
 suum ab oppido castrâ locant; nulla re alia
 fidentes ea satis tuta esse, quam difficultate
 aditus, asperis confragosisque circa, & par-
 tim artis, partim arduis viis. Ceterum Ca-
 millus, captivum indicem ex agris fecutus
 ducem, castris multa nocte motis; prima
 luce aliquanto superioribus locis se ostendit.
 Trifariam Romani muniebant: alius exerci-
 tus prælio intentus stabat. Ibi impeditre opus
 conatos hostes fundit fugatque: tantumque
 inde pavoris Faliscis injectum est, ut, effusa
 fuga castra sua, quæ propiora erant, præ-
 lati, urbem peterent. Multi cæsi vulnerati-
 que, priusquam paventes portis incidenterent.
 Castra capta: præda ad quæstores redacta
 cum magna militum ira; sed, severitate im-

*Bellum
Faliscum,*

*Castræ Fa-
liscorum
capiuntur.*

(t) metuerant Gron, Crev.

Tom. II.

M

U. c. 361. perii victi , eaindem virtutem & oderant,
p. C. 391. & mirabantur. Obsidio inde urbis , & munici-
Urbs
obsidetur. tiones , & interdum per occasionem inpetus
 oppidanorum in Romanas stationes , prælia-
 que parva fieri : & teri tempus , neutro in-
 clinata spe ; quum frumentum copiæque aliæ
 ex anteconveæto largius obseßis , quam ob-
 sidentibus , subpeterent. Videbaturque æque
 diutinus futurus labor , ac Veis fuisset ;
 ni fortuna imperatori Romano simul & cogni-
 tæ rebus bellicis virtutis specimen & (u)
 maturam victoriam dedisset.

*Magistri
 Faliscæ
 juventutis
 scelus &
 pæna.*

XXVII. Mos erat Faliscis , eodem magistro
 liberorum & comite uti : simulque plures
 pueri , quod hodie quoque in Græcia manet ,
 unius curæ demandabantur. Principum libe-
 ros , sicut fere fit , qui scientia videbatur
 præcellere , erudiebat. Is quum in pace in-
 stituisset pueros ante urbem lusus exercendi-
 que cauſa producere ; nihil eo more per
 bellum tempus intermisso , tum , modo bre-
 vioribus , modo longioribus spatiis , trahendo
 eos a porta , lusu sermonibusque variatis ,
 longius solito , ubi res dedit , progressus ,
 inter stationes eos hostium castraque inde

(u) & del. Crey.

Romana in prætorium ad Camillum perdu-
xit. Ibi scelesto facinori scelestiorem sermo-
nem addidit . « Falerios se in manus Roma-
nis tradidisse ; quando eos pueros , quorum
parentes capita ibi rerum sint , in potesta-
tem dediderit . » Quæ ubi Camillus audi-
vit , « Non ad similem [inquit] tui nec po-
pulum , nec imperatorem , scelestus ipse
cum scelesto munere venisti. Nobis cum
Faliscis , quæ paſto fit humano , societas
non est : quam ingeneravit natura , utris
que est , eritque. Sunt & belli , sicut pacis ,
jura : justeque ea , non minus quam for-
titer , didicimus gerere. Arma habemus ,
non adversus eam ætatem , cui etiam cap-
tis urbibus parcitur ; sed adversus armatos ,
& ipsos , qui , nec læsi , nec laceſſiti a no-
bis , caſtra Romana ad Veios obpugnarunt.
Eos tu , quantum in te fuit , novo ſcelere
viciſti : ego Romanis artibus , virtute ,
opere , armis , sicut Veios , vincam . » De-
nudatum deinde eum , manibus post tergum
inligatis , reducendum Falerios pueris tradi-
dit : virgasque eis , quibus proditorem age-
rent in urbem verberantes , dedit. Ad quod
ſpectaculum concorſu populi primum facto ,

U. c. 361. deinde a magistratibus de re nova vocato
a. C. 371. senatu, tanta mutatio animis est injecta, ut,
 qui modo, efferati odio iraque, Veientium extin-
 tum pene, quam Capenatum pacem, mallent,
 apud eos pacem universa posceret civitas.
 Fides Romana, justitia imperatoris, in foro
 & curia celebrantur: consensuque omnium
 legati ad Camillum in castra, atque inde per-
 missu Camilli Romam ad senatum, qui de-
 derent Falerios, profiscuntur. Introduci-

Falisci dedunt sc Romanis. ad senatum ita locuti traduntur: « Patres
 „conscripti, victoria, cui nec Deus, nec
 „homo quisquam invideat, vieti a vobis &
 „imperatore vestro, dedimus nos vobis;
 „rati, quo nihil victori pulchrius est, melius
 „nos sub imperio vestro, quam legibus
 „nostris, victuros. Eventu hujus belli duo
 „salutaria exempla prodita humano generi
 „sunt. Vos fidem in bello, quam praesentem
 „victoriam, maluistis: nos, fide provocati,
 „victoriam ultro detulimus. Sub ditione vestra
 „sumus. Mittite, qui arma, qui obsides,
 „qui urbem patentibus portis accipient. Nec
 „vos fidei nostrae, nec nos imperii vestri
 „penitebit,» Camillo & ab hostibus & a
 civibus gratiae aetae. Faliscis in stipendum

militum ejus anni , ut populus Romanus *U. c. 36r.*
 tributo vacaret , pecunia imperata. Pace data, *a. C. 37r.*
 exercitus Romam reductus.

XXVIII. CAMILLUS meliore multo laude,
 quam quum triumphantem albi per urbem
 vixerant equi , insignis justitia fideque , hosti-
 bus viatis , quum in urbem redisset , tacite
 ejus verecundiam non tulit senatus , quin
 fine mora voti liberaretur : crateramque au-
 ream donum Apollini Delphos legati qui *Missi Del-*
 ferrent, L. Valerius , L. Sergius , A. Man- *phos legati*
cum dono.
 lius , missi longa una nave , haud procul freto
 Siculo a piratis Liparensum excepti , deve-
 huntur Liparas. Mos erat civitatis , velut
 publico latrocinio partam prædam dividere.
 Forte eo anno in summo magistratu erat
 Timasitheus quidam , Romanis vir simillior , *Timasithei*
 quam suis. Qui , legatorum nomen , donum-
 que , & Deum , cui mitteretur , & doni
 caussam veritus ipse , multitudinem quoque ,
 quæ semper ferme regenti est similis , reli-
 gionis justæ inplevit : adductosque in publi-
 cum hospitium legatos , cum præsidio etiam
 navium Delphos prosecutus , Romam inde
 hospites restituit. Hospitium cum eo senatus-
 consulto est factum , donaque publice data.

U. c. 361. Eodem anno in Aequis varie bellatum: adeo
 a. C. 371.
 Bellum
 cum
 Aequis.
 ut in incerto fuerit, & apud ipsos exercitus, & Romæ, viciūt, viētūt essent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Aemilius, Sp. Postumius. Primo rem communiter gesserunt: fūtis inde acie hostibus, Aemiliūm præsidio Verruginem obtinere placuit, Postumium fines vastare. Ibi eum, in composito agmine neglegentius ab re bene gesta euntem, adorti Aequi, terrore injecto, in proximos compulere tumulos: pavorque inde Verruginem etiam ad præsidium alterum est perlatus. Postumius, suis in tutum receptis, quum concione advocata terrorem increparerat ac fugam, fūtos esse ab ignavissimo & fugacissimo hoste; conclamat universus exercitus, merito se ea audire, & fateri admissum flagitium: sed eosdem conrecturos esse, neque diuturnum id gaudium hostibus fore. Poscentes, ut confestim inde ad castra hostium duceret, (in conspectu erant posita in plano) nihil pœnæ recusabant, ni ea ante noctem expugnascent. Conlaudatos corpora curare, paratosque esse quartæ vigilia jubet. Et hostes, nocturnam fugam ex tumulo Romanorum ut ab ea via, quæ ferebat Verru-

ginem, excluderent, fuere obvii : prælium- *U. c. 361.*
 que ante lucem (sed luna pernox erat) com- *a. C. 371.*
 missum est : & haud incertius diurno præ-
 lio fuit. Sed clamor Verruginem perlatus,
 quum castra Romana credereat obpugnari,
 tantum injecit pavoris, ut, nequidquam re-
 tinente atque obsecrante Æmilio, Tusculum
 palati fugerent. Inde fama Romam perlata
 est, Postumium exercitumque occisum. Qui,
 ubi prima lux metum infidiarum effuse sequen-
 tibus sustulit, quum perequitasset aciem, pro-
 missa repetens, tantum injecit ardoris ut non
 ultra sustinuerint inpetum Æqui. Cædes
 inde fugientium, qualis ubi ira magis, quam
 virtute, res geritur, ad perniciem hostium
 facta est ; tristemque ab Tusculo nuncium,
 nequidquam exterrita civitate, literæ a Postu-
 mio laureatæ sequuntur : victoriam populi
 Romani esse ; Æquorum exercitum deletum.

XXIX. TRIBUNORUM plebis actiones quia-
 nondum invenerant finem, & plebs conti-
 nuare latoribus legis tribunatum, & Patres
 reficere intercessores legis adnisi sunt : sed
 plus suis comitiis plebs valuit. Quem dolo-
 rem ulti Patres sunt, senatusconsulto facto,
 ut consules, invitus plebi magistratus, crea-

*U. c. 362.**a. C. 370.*

L. Lucre-
tio, Ser.
Sulpicio
Coff.

Duo Tr.
Pl. accu-
sati &
damnati.

rentur. Annum post quintum decimum creati
 consules L. Lucretius Flavus, Ser. Sulpicius
 Camerinus. Principio hujus anni, ferociter,
 quia nemo ex collegio intercessurus erat,
 coortis ad perferendam legem tribunis ple-
 bis, nec segnus ob id ipsum consulibus re-
 fistentibus, omniq[ue] civitate in unam eam
 curam conversa, Vitelliam coloniam Roma-
 nam in suo agro Æqui expugnant. Colono-
 rum pars maxima incolmis, quia nocte pro-
 ditione oppidum captum liberam per averfa-
 urbis fugam dederat, Romam perfugere. L.
 Lucretio consuli ea provincia evenit. Is-
 cum exercitu profectus, acie hostes vicit;
 victorque Romam ad majus aliquanto certa-
 men redit (x). Dies dicta erat tribunis plebis
 biennii superioris A. Virginio & Q. Pompo-
 nio: quos defendi Patrum consensu ad fidem
 senatus pertinebat; neque enim eos aut vitæ
 ullo crimine alio aut gesti magistratus qui-
 quam arguebat, præterquam quod, gratifi-
 cantes Patribus, rogationi tribuniciae inter-
 cessissent. Vicit tamen gratiam senatus plebi
 ira; & pessimo exemplo innoxii denis milli-
 bus gravis æris condemnati sunt. Id ægre

(x) rediit Gron. Crev.

passi Patres. Camillus palam sceleris plebem
 arguere : « quæ , jam in suos versa , non in-
 » telligeret , se pravo judicio de tribunis in-
 » tercessionem sustulisse ; intercessione subla-
 » ta , tribuniciam potestatem evertisse . Nam ,
 » quod illi sperarent , effrenatam licentiam
 » ejus magistratus Patres laturos , falli eos .
 » Si tribunicia vis tribunicio auxilio repelli
 » nequeat , aliud telum Patres inventuros
 » esse . » Consulesque increpabat , quod fide
 publica decipi tribunos eos taciti tulissent ,
 qui senatus auctoritatem secuti essent . Hæc
 propalam concionabundus in dies magis au-
 gebat iras hominum .

U. c. 362.

a. C. 390.

*Camillus**invehitur**in plebem**Rom.*

XXX. SENATUM vero incitare adversus le-
 gem haud desistebat : « ne aliter descende-
 » rent in forum , quum dies ferendæ legis
 » venisset , quam ut qui meminissent , sibi pro
 » aris focusque & Deum templis ac solo , in
 » quo nati essent , dimicandum fore . Nam
 » quod ad se privatim adtineat , si suæ glo-
 » riæ sibi inter dimicationem patriæ memi-
 » nisse sit fas , sibi amplum quoque esse , ur-
 » bem ab se captam frequentari , quotidie se
 » frui monumento gloriæ suæ , & ante ocu-
 » los habere urbem latam in triumpho suo .

Senatum
incitat
adversus
legem de
migrando
Vicos.

U. c. 362. »insistere omnes vestigiis laudum suarum.

a. C. 370.

»Sed nefas ducere, desertam ac reliquitam ab
 »Diis immortalibus incoli urbem; & in cap-
 »tivo solo habitare populum Romanum, &
 »victrice patria victam mutari.» His adhorta-
 tionibus principis concitati Patres, senes
 juvonesque, quum ferretur lex, agmine facto
 in forum venerunt: dissipatique per tribus,
 suos quisque tribules prensantes, orare cum
 lacrimis coepere, «Ne eam patriam, pro qua
 »fortissime felicissimeque ipsi ac patres eo-
 »rum dimicassent, desererent, »Capitolium,
 ædem Vestæ, cetera circa templa Deorum
 ostentantes. « Ne exsulem, extorrem popu-
 »lum Romanum ab solo patrio ac Diis pena-
 »tibus in hostium urbem agerent; eoque rem
 »adducerent, ut melius fuerit, non capi
 »Veios, ne Roma desereretur.» Quia non
 vi agebant, sed precibus, & inter preces
 multa Deorum mentio erat, religiosum parti
 maximæ fuit: & legem una plures tribus
 antiquarunt, quam iusserunt. Adeoque ea
 victoria læta Patribus fuit, ut postero die,
 referentibus consulibus, senatusconsultum
 fieret, ut agri Veientani septena jugera plebi
 dividerentur; nec patribus familiæ tantum,

*Antiqua-
tur Lex.*

sed ut omnium in domo liberorum capitum
ratio haberetur; vellentque in eam spem libe-
ros tollere.

XXXI. Eo munere delenita plebe, nihil
certatum est, quo minus consularia comitia
haberentur. Creati consules L. Valerius Poti-
tus, M. Manlius, cui Capitolino postea
etiam (*y*) fuit cognomen. Hi consules magnos
Iudos fecere, quos M. Furius dictator vove-
rat Veienti bello. Eodem anno ædes Junonis
Reginæ, ab eodem dictatore eodemque bello
vota, dedicatur: celebratamque dedicatio-
nem ingenti matronarum studio tradunt. Bel-
lum haud memorabile in Alrido cum Aquis
gestum est, fusis hostibus prius pene, quam
manus consererent. Valerio, quod perseve-
rantior cædendis in fuga fuit, triumphus;
Manlio, ut ovans ingrederetur urbem, de-
cretum est. Eodem anno novum bellum cum
Volfiniensibus exortum: quo propter famem
pestilentiamque in agro Romano, ex siccitate
caloribusque nimiis ortam, exercitus duci
nequivit: ob quæ Volfinenses, Salpinatibus
adjunctis superbia elati, ultro agros Roma-
nos incursavere. Bellum inde duobus populis

(*y*) etiam del. Cren.

*U. c. 363.
a' C. 389.*

*L. Valerio
Potito,
M. Man-
lio Coss.*

*Bellum
Volfinien-
se.*

M. Cornelius censor subiectus. indictum. C. Julius censor decepsit : in ejus locum M. Cornelius subiectus : quæ res postea religioni fuit ; quia eo iustro Roma est capta. Nec deinde umquam in demortui locum censor subicitur. Consulibusque morbo implicitis, placuit per interregnum renovari auspicia. Itaque, quum ex senatusconsulto consules magistratu se abdicassent, interrex creatur M. Furius Camillus ; qui P. Cornelium Scipionem, is deinde L. Valerium Potitum interregem prodidit. Ab eo creati sex tribuni militum consulari potestate, ut etiam si cui eorum incommoda valetudo fuisset, copia magistratum reipublicæ esset.

*U. c. 363.
& 364.*

*a. C. 389.
& 388.*

*L. Lucretio &c.
Tr. Mil.*

Volsinienses vieti.

XXXII. KALENDIS Quinctilibus magistratum occepere L. Lucretius, Ser. Sulpicius, M. Æmilius, L. Furius Medullinus septimum, Agrippa Furius, C. Æmilius iterum. Ex his L. Lucretio & C. Æmilio Volsiniensis (z) provincia evenit : Salpinates Agrippæ Furio & Ser. Sulpicio. Prius cum Volsiniensibus pugnatum est. Bellum numero hostium ingens, certamine haud sane asperum fuit. Fusa concursu primo acies in fugam : millia octo armatorum ab equitibus interclusa, po-

(z) *Volsinienses Gron. Crev.*

sitis armis, in ditionem venerunt. Ejus *U. c. 364.*
a. C. 388.

belli fama effecit, ne se pugnæ committerent.

Salpinates: mœnibus armati se tutabantur.

Romani prædas passim & ex Salpinati agro,
& ex Volsiniensi, nullo eam vim arcente,
egerunt: donec Volsiniensibus fessis bello ea
conditione, ut res populo Romano redde-
rent, stipendiumque ejus anni exercitui
præstarent, in viginti annos induciæ datæ.

Eodem anno M. Cædicius de plebe nuncia-
vit tribunis, se in nova via, ubi nunc fa-
cellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis
silentio audisse clariorem humana, quæ ma-
gistratibus dici juberet, Gallos adventare. Id,
ut sit, propter auctoris humilitatem spre-
tum, & quod longinqua, eoque ignotior,
gens erat. Neque Deorum modo monita, in-
gruente fato, spreta; sed humanam quoque
opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe
amovere: qui, die dicta ab L. Apuleio
tribuno plebis propter prædam Veientanam,
filio quoque adolescente per idem tempus
orbatus, quum, ad citis domum tribulibus
clientibusque (a), (magna pars plebis erat)
percunctatus animos eorum, responsum tu-

*Vox divi-
nitus missa
de adventu
Gallorum.*

(a) & clientibus quæ magna Gron. Crev.

V. c. 364. lisset, « se conlaturos, quanti damnatus esset,
a. C. 388. » absolvere eum non posse, » in exsilium
Camillus abiit; precatus ab Diis immortalibus, » si
accusatus in exilium abiit.
in exilium » innoxio sibi ea injuria fieret, primo quo-
abit. » que tempore desiderium sui civitati ingra-
» tæ facerent. » Absens quindecim millibus
gravis æris damnatur.

Legati
Clusini au-
xilium pe-
tunt ad-
versus
Gallos.

XXXIII. EXPULSO cive, quo manente, si quidquam humanorum certi est, capi Roma non potuerat; adventante fatali urbi clade, legati ab Clusinis veniunt, auxilium adversus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama, dulcedine frugum maximeque vini, nova tum voluptate, captam, Alpes transisse, agrosque ab Etruscis ante cultos possedisse: & invexisse in Galliam vinum inliendæ gentis caussa Aruntem Clusinum, ira corruptæ uxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat ipse, præpotente juvene, & a quo expeti pœnæ, nisi externa vis quæsita esset, nequirent: hunc transeuntibus Alpes ducem, auftoremque Clusium obpugnandi fuisse. Equidem haud abnuerim, Clusium Gallos ab Arunte, seu quo alio Clusino, adductos; sed eos, qui obpugnaverint Clusium, non fuisse, qui primi Alpes transferint, satis constat:

ducentis quippe annis ante, quam Clusium *U. c. 364.*
 obpugnarent, urbemque Romam caperent, *a. C. 388.*
 in Italiam Galli transcederunt; nec cum
 his primum Etruscorum, sed multo ante
 cum iis, qui inter Apenninum Alpesque in-
 colebant, saepe exercitus Gallici pugnavere.

Tuscorum *Tuscorum*
 ante Romanum imperium late *antiquæ*
 terra marique opes patuere. Mari supero *opus.*
 inferoque, quibus Italia insulæ modo cingi-
 tur, quantum potuerint, nomina sunt argu-
 mento, quod alterum Tuscum communi vo-
 cabulo gentis, alterum Hadriaticum mare,
 ab Hadria Tuscorum colonia, vocavere Ita-
 licæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum atque
 Hadriaticum vocant. Ii in utrumque mare
 vergentes incoluere urbibus duodenis terras:
 prius cis Apenninum ad inferum mare, postea
 trans Apenninum, totidem, quot capita ori-
 ginis erant, coloniis missis: quæ trans Padum
 omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui
 sinum circumcolunt maris, usque ad Alpes
 tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud
 dubie origo est, maxime Rætis: quos loca
 ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo, præter
 sonum linguæ, nec eum inconruptum, reti-
 nerent.

U. c. 364. XXXIV. De transitu in Italiam Gallorum
 a. C. 388. hæc accepimus. Prisco Tarquinio Romæ reg-
Transitus nante, Celtarum, quæ pars Galliæ tertia
Gallorum in *Italiam*. est, penes Bituriges summa imperii fuit: ii
 regem Celto dabant. Ambigatus is fuit,
 virtute fortunaque cum sua, tum publica,
 præpollens, quod imperio ejus Gallia adeo
 frugum hominumque fertilis fuit, ut abun-
 dans multitudo vix regi videretur posse.
 Hic magno natu ipse jam, exonerare præ-
 gravante turba regnum cupiens, Bellovesum
 ac Sigovesum, fororis filios, impigros juve-
 nes, missurum se esse, in quas Dii dedissent
 auguriis sedes, ostendit. Quantum ipsi vel-
 lent numerum hominum, excirent, ne qua
 gens arcere advenientes posset. Tum Sigov-
 eso fortibus dati Hercynii (*b*) saltus: Bel-
 loveso haud paullo lætiorem in Italiam viam
 Dii dabant. Is, quod ejus (*c*) ex populis
 abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones,
 Æquos, Ambarros, Carnutes, Aulercos,
 excivit. Profectus ingentibus peditum equi-
 tumque copiis, in Tricastinos venit. Alpes
 inde obpositæ erant; quas inexsuperabiles

(*b*) Hercinii Gron. Crev.

vifas

(*c*) cis Gron. Crev.

visas haud equestris miror, nulla dum via *U. c. 364^a*
 (quod quidem continens memoria sit, nisi *a. C. 388^a*
 de Hercule fabulis credere libet) superatas.
 Ibi quum velut septos montium altitudo te-
 neret Gallos, circumspetarentque, quanam
 per juncta cœlo juga in alium orbem terra-
 rum transirent, religio etiam tenuit, quod
 adlatum est, advenias quærentes agrum ab
 Salyum gente obpugnari. Massilienter erant
 hi, navibus a Phocæa profecti. Id Galli for-
 tunæ suæ omen rati adjuvare, ut, quem
 primum in terram egressi occupaverant, lo-
 cum patentibus silvis communirent. Ipsi per
 Taurinos saltusque invicis Alpes (*d*) transcen-
 derunt: fuisse acie Tuscis haud procul
 Ticino flumine, quum, in quo confederant,
 agrum Insubrium adpellari audissent, cogno-
 mine Insubribus pago Æduorum (*e*), ibi
 omen sequentes loci, condidere urbem:
 Mediolanum adpellarunt.

XXXV. ALIA subinde marius Cenomano-
 rum, Elitovio duce vestigia priorum fecuta,
 eodem saltu, favente Belloveso, quum trans-

(*d*) *ipse Taurino Saltu invias Alpes trans-
 Gron. Crev.*

(*e*) *Heduorum Gron.*

Tom. II.

N

U. c. 364. cendisset Alpes , ubi nunc Brixia ac Verona
a. C. 388. urbes sunt , (locos tenuere Libui) confidunt :

post hos Salluvii , prope antiquam gentem
 Lævos Ligures , incolentes circa Ticinum
 amnem . Penino deinde Boii Lingonesque trans-
 gressi , quum jam inter Padum atque Alpes
 omnia tenerentur , Pado ratibus traje sto , non
 Etruscos modo , sed etiam Umbros , agro-
 pellunt : intra Apenninum tamen fese tenuer-
 re . Tum Senones , recentissimi advenarum ,
 ab Utente flumine usque ad Aesim fines ha-
 buere . Hanc gentem Clusium , Romanique
 inde , venisse comperio : id parum certum
 est , solamne , an ab omnibus Cisalpinorum

*Clusini
 a Gallis
 obpugnati.* Gallorum populis adjutam . Clusini , novo-
 bello exterriti , quum multitudinem , quum
 formas hominum invisitatas (f) cornerent ,
 & genus armorum , audirentque , saepe ab iis ,
 cis Padum ultraque , legiones Etruscorum
 fusas , quamquam adversus Romanos nullum
 eis jus societatis amicitiae erat , nisi quod
 Veientes consanguineos adversus populum
 Romanum non defendissent , Legatos Romam ,
 qui auxilium ab senatu peterent , misere . De
 auxilio nihil inpetratum : legati tres M. Fabii

(f) *invisitatas* Gron. Crev.

LIBER V CAP. XXXVI 195

Ambusti filii missi, qui senatus populique
Romani nomine agerent cum Gallis, ne, a
quibus nullam injuriam accepissent, socios
populi Romani atque amicos obpugnarent.
Romanis eos bello quoque, si res cogat,
tuendos esse: sed melius visum, bellum
ipsum amoveri, si posset; & Gallos, novam
gentem, pace potius cognosci, quam armis.

*U. c. 364^a
a. C. 388^b*

*Legatos a
Romanis
ad Gallos
inpetranta*

XXXVI. Mitis legatio, ni præferoces legatos, Gallisque magis quam Romanis similes, habuisset. Quibus, postquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur responsum: « Etsi novum nomen audiant Romanorum, tamen credere viros fortes esse, quorum auxilium a Clusinis in re trepidat sit imploratum. Et, quoniam legatione adversus se maluerint, quam armis, tueri socios, ne se quidem pacem, quam illi adferant, adsperrnari, si Gallis, e gentibus agro, quem latius possideant, quam colant Clusini, partem finium concedant: aliter pacem impetrari non posse. Et responsum coram Romanis accipere (g) velle: &, si negetur ager, coram iisdem Romanis dimicatueros, ut nunciare domum possent, quantum Galli

(g) se accipere Gron. Creva.

N 2

V. c. 364. » virtute ceteros mortales præstant. Quod
a. C. 388. » nam id jus esset, agrum a possessoribus

» petere, aut minari arma, » Romanis quærentibus, &c, « quid in Etruria rei Gallis
 » esset, » quum illi « se in armis jus ferre,
 » & omnia fortium virorum esse, » ferociter dicerent, accensis utrimque animis ad
 arma discurritur, & proelium conseritur. Ibi,
 jam urgentibus Romanam urbem fatis, legati
 contra jus gentium arma capiunt: nec id
 clam esse potuit, quum ante signa Etruscorum
 tres nobilissimi fortissimique Romanæ
 juventutis pugnarent: tantum eminebat peregrina virtus. Quin etiam Q. Fabius, enectus
 extra aciem equo, ducem Gallorum, ferociter in ipsa signa Etruscorum incursantem,
 per (γ) latus transfixum hasta, occidit: spoliaque ejus legentem Galli agnovere, perque
 totam aciem, Romanum legatum esse, signum
 datum est. Omissa inde in Clusinoś ira, receptui canunt, mirantes Romanis. Erant, qui
 extemplo Romanam eundum censerent. Vicere
 seniores, ut legati prius mitterentur questum
 injurias postulatumque, ut pro jure gentium
 violato Fabii dederentur. Legati Gallorum

*Legati
contra
Gallos
arma
capiunt.*

(z) per del. Gran.

LIBER V CAP. XXXVII 197

quum ea , sicut erant mandata , expōsuissent ,
 senatui nec factum placebat Fabiorum , & jus
 postulare barbari videbantur ; sed, ne id , quod
 placebat , decerneret (*i*) in tantæ nobilitatis
 viris, ambitio obstabat. Itaque, ne penes ipsos
 culpa esset cladis forte Gallico bello acceptæ ,
 cognitionem de postulatis Gallorum ad po-
 pulum rejiciunt : ubi tanto plus gratia atque
 opes valuere, ut , quorum de pœna ageba-
 tur , tribuni militum consulari potestate in-
 insequentem annum crearentur. Quo facto ,
 haud secus quam dignum erat , infensi Galli
 bellum propalam minantes , ad suos redeunt.
 Tribuni militum cum tribus Fabiis creati
 Q. Sulpicius Longus , Q. Servilius quartum ,
 Ser. Cornelius Maluginensis.

*U. c. 364.
a. C. 388.*

*Galli pos-
tulant ut
legati
Rom. sibi
dedantur.*

*Eluditur
eorum pos-
tulatio.*

*U. c. 365.
a. C. 387.*

*Tribus
Fabiis &c.
Tr. Mil.*

XXXVII. QUUM tanta moles mali inflaret ,
 (adeo obcæcat animos fortuna , ubi vim
 suam ingruentem refringi non vult) civitas ,
 quæ adversus Fidenatem ac (*k*) Veientem
 hostem aliosque finitimos populos , ultima
 experiens auxilia , dictatorem multis tempesta-
 tibus dixisset ; ea tunc , invisitato (*l*) atque
 inaudito hoste ab Oceano terrarumqueulti-

(*i*) *decernerent* Crev.

(*k*) & Gron. Crev.

(*l*) *invisitato* Gron. Crev.

*U. c. 365. mis oris bellum ciente , nihil extraordinari
a. C. 387.*

*Negligentia
terparatur
bellum in
Gallos.*

*Romanam
Galli con-
tendunt.*

imperii aut auxilii quæsivit. Tribuni , quo-
rum temeritate bellum contractum erat , sum-
mæ rerum præerant : delectumque nihilo
adcuratiorem , quam ad media bella haberri
solitus erat , (extenuantes etiam famam belli)
habebant. Interim Galli , postquam accepere ,
ultra honorem habitum violatoribus juris
humani , elusamque legationem suam (m) esse ,
flagrantes ira , cuius inpotens est gens , con-
festim signis convulsis , citato agmine iter
ingrediuntur. Ad quorum prætereuntium rap-
tim tumultum quum exterritæ urbes ad arma
concurrenter , fugaque agrestium fierer , Ro-
manam se ire , magno clamore significabant ;
quacumque ibant , equis virisque longe ac
late fuso agmine immensum obtinentes loci.
Sed , antecedente fama nunciisque Clusino-
rum , deinceps inde aliorum populorum ,
plurimum terroris Romanam celeritas hostium
tulit : quippe quibus , velut tumultario exer-
citū raptim ducto , ægre ad undecimum lapi-
dem obcursum est , qua flumen Allia , Crustu-
minis montibus præalto defluens alveo , haud
multum infra viam Tiberino amni miscetur.

(m) suam legationem Gron.Crev.

LIBER V CAP. XXXVIII 199

Jam omnia contra circaque hostium plena *U. e. 365.*
erant, & nata in vanos tumultus gens, truci *a. C. 387.*
cantu clamoribusque variis, horrendo cuncta
compleverant fono.

XXXVIII. IBI tribuni militum, non loco *Vincunt
castris ante capto, non præmunito vallo,* *Romanos
quo receptus esset, non Deorum saltem, si
non hominum, memores, nec auspicato, nec
litato, instruunt aciem deducunt (e) in cor-
tina, ne circumveniri multitudine hostium
possent. Nec tamen æquari frontes poterant,
quam extenuando infirmam & vix cohæren-
tem medium aciem haberent. Paullum erat
ab dextera editi loci, quem subsidiariis re-
pleri placuit; eaque res, ut initium pavoris
ac fugæ, sic una salus fugientibus fuit. Nam
Brennus, regulus Gallorum, in paucitate
hostium artem maxime timens, ratus ad id
captum superiorem locum, ut, ubi Galli
cum acie legionum recta fronte concurren-
sent (f), subsidia in aversos transversosque
inpetum darent, ad subsidiarios signa conver-
tit; si eos loco depulisset, haud dubius, faci-
tem in æquo campi tantum superanti multitu-*

(n) *diductam* Gron. Crev.

(o) *concurrissent* Gron. Crev.

V. c. 365. dini (*p*) vi^toriam fore : adeo non fortuna
a. C. 387. modo, sed ratio etiam, cum barbaris stabant,

Turpis Ro- In altera acie nihil simile Romanis, non apud
manorum duces, non apud milites, erat. Pavor fuga,
fuga. que occupaverat animos, & tanta hominum

oblivio, ut multo major pars Veios, in hos-
 tium urbem, quum Tiberis arceret, quam
 recto itinere Romam ad conjuges ac liberos
 fugerent. Parumper subsidiarios tutatus est
 locus : in reliqua acie simul est clamor pro-
 ximis ab latere, ultimis ab tergo auditus,
 ignotum hostem prius pene quam viderent,
 non modo non tentato certamine, sed ne
 clamore quidem reddito, integri intactique
 fugerunt. Nec ulla cædes pugnantium fuit :
 terga cæsa suomet ipsorum certamine in tur-
 ba impeditum fugam. Circa ripam Tiberis,
 quo armis abjectis totum sinistrum cornu
 defugit, magna strages facta est ; multosque,
 imperitos nandi aut invalidos, graves loriciis
 aliisque tegminibus haufere gurgites : maxi-
 ma tamen pars incolumis Veios perfugit ;
 unde non modo præsidii quidquam, sed ne
 nuncius quidem clavis, Romam est missus.
 Ab dextro cornu, quod procul a flumine &

(*p*) multitudine Gron. Cray.

LIBER V CAP. XXXIX 201

magis sub monte steterat, Romam omnes
petiere, &c., ne clausis quidem portis urbis,
in arcem confugerunt.

XXXIX. GALLOS quoque velut obstupefactos miraculum victoriae tam repentinæ temerarii. Et ipsi pavore defixi primum steterunt, *Galli spoliis letis Romanis eunt.* velut ignari, quid accidisset: deinde insidias vereri: postremo cæsorum spolia legere, armorumque cumulos, ut mos eis est, coatervare. Tum demum, postquam nihil usquam hostile cernebatur, viam ingressi, haud multo ante solis occasum ad urbem Romam pervenient. Ubi quum prægressi equites, non portas clausas, non stationem pro portis excubare, non armatos esse in muris, retulissent; aliud priori simile miraculum eos sustinuit; noctemque veriti & ignotæ situm urbis, inter Romam atque Anienem confedere, exploratoribus missis circa mœnia aliasque portas, quænam hostibus in perdita re consilia essent. Romani, quum pars major ex acie Veios petisset (q), nemo superesse quemquam præter eos, qui Romam refugerant, crederet, complorati omnes, patriter vivi mortuique, totam prope urbem

Romanorum pavor.

(q) petiisset Gron. Crev.

V. e. 365. lamentis impleverunt. Privatos deinde luctus
a. C. 387. stupefecit publicus pavor, postquam hostes

adesse nunciaturum est. Mox ululatus cantusque diffonos, vagantibus circa moenia turmatim barbaris, audiebant. Omne inde tempus suspensos ita tenuit animos usque ad lucem alteram, ut idemtide jam in urbem futurus videretur inpetus primo adventu, quo accesserant ad urbem: mansuros enim ad Alliam fuisse, nisi hoc consilii foret. Deinde sub occasum solis, quia haud multum diei supererat, ante noctem rati se invasuros. Tum in noctem dilatum consilium esse, quo plus pavoris inferrent. Postremo lux adpropinquans examinare: timorique perpetuo ipsum malum continens fuit, quum signa infesta portis sunt intata. Nequaquam tamen ea nocte, neque in sequenti die similis illi, quae ad Alliam tam pavide fugerat, civitas fuit. Nam quum defendi urbem posse, tam parva relicta manu, spes nulla esset; placuit, cum conjugibus ac liberis juventutem militarem senatusque robur in arcem Capitoliumque concedere (r): armisque & frumento contentatis, ex loco inde munito Deos, hominesque,

*Capito-
lium mil-
taris ju-
ventus oc-
cupat.*

(r) *concedere* Gron. Crev.

& Romanum nomen defendere. Flaminem, ^{U. c. 365.}
a. C. 387. facerdotesque Vestales, sacra publica a cæde,
 ab incendiis procul auferre : nec ante deserit
 cultum eorum, quam non superessent, qui
 colerent. Si arx Capitoliumque, sedes Deo-
 rum, si senatus, caput publici consilii, si
 militaris juventus superfuerit imminentि rui-
 næ urbis, facilem jaēturam esse seniorum,
 relictæ in urbe utique perituræ turbæ. Et,
 quo id æquiore animo de plebe multitudo
 ferret, senes triumphales consularesque simul
 se cum illis palam dicere obituros ; nec his
 corporibus, quibus non arma ferre, non
 tueri patriam possent, oneraturos inopiam
 armatorum.

XL. HÆC inter seniores morti destinatos
 jaētata solatia. Versæ inde adhortationes ad
 agmen juvenum, quos in Capitolium atque
 in arcem prosequebantur, commendantes vir-
 tuti eorum juventæque urbis per trecentos
 sexaginta annos omnibus bellis vicitricis,
 quæcumque reliqua esset, fortunam. Digre-
 dientibus, qui spem omnem atque opem se-
 cum ferebant, ab iis, qui captæ urbis non
 superesse statuerant exitio ; quum ipsa res
 speciesque miserabilis erat, tum muliebris

U. c. 365. fletus & concursatio incerta, nunc hos nunc
a. C. 387. illos sequentium, rogitantiumque viros na-
 tosque, cui se fato darent, nihil, quod hu-
 manis supereffet malis, relinquebant. Magna
 pars tamen earum in arcem suos prosecutæ
 sunt, nec prohibente ullo, nec vocante: quia,
 quod utile obsefis ad minuendam inbellem
 multitudinem, id parum humanum erat. Alia
 maxime plebis turba, quam nec capere tam
 exiguis collis, nec alere in tanta inopia fru-
 menti poterat, ex urbe effusa velut agmine
 jam uno petiit Janiculum. Inde pars per
 agros dilapsi, pars urbes petunt finitimas,
 sine ullo duce aut consensu, suam quisque
 spem, sua consilia, communibus deploratis
 exsequentes. Flamen interim Quirinalis vir-
 ginesque Vestales, omissa rerum fuarum cura,
 quæ sacrorum secum ferenda, quæ (quia vires
 ad omnia ferenda deerant) relinquenda essent,
 consultantes, quisve ea locus fideli adserva-
 turus custodia esset; optimum ducunt, con-
 dita in doliolis facello proximo ædibus fla-
 minis Quirinalis, ubi nunc despui religio
 est, desodore: cetera inter se onere parrito-
 ferunt via, quæ sublico ponte dicit ad Jani-
 culum. In eo clivo eas quum L. Albinius,

de plebe Romana homo , conspexisset , plaustro
 conjugem ac liberos vehens inter ceteram
 turbam , quæ inutilis bello urbe excēdebat ;
 salvo etiam tum discrimine divinarum huma-
 narumque rerum , inreligiosum ratus , sacer-
 dotes publicos sacraque populi Romani pedi-
 bus ire , ferrique , se ac suos in vehiculo
 conspici ; descendere uxorem ac pueros jussit ,
 virgines sacraque in plaustrum inposuit : &
 Cære , quo iter sacerdotibus erat , pervexit .

*U. c. 365.**a. C. 387.**Albinus
pietas.*

XLI. ROMÆ interim , satis jam omnibus ,
 ut in tali re , ad tuendam arcem compositis ,
 turba seniorum , domos regressa , adventum
 hostium obstinato ad mortem animo exspec-
 tabat . Qui eorum curules gesserant magistra-
 tus , ut in fortunæ pristinæ honorumque aut
 virturis insignibus morerentur , quæ augustissi-
 ma vestis est tensas ducentibus triumphan-
 tibusve , ea vestiti medio ædium eburneis
 sellis sedere . Sunt , qui , M. Fabio pontifice
 maximo præfante carmen , devovisse eos se
 pro patria Quiritibusque Romanis , tradant .
 Galli , & quia interposita nocte a contentione
 pugnæ remiserant animos , & quod nec in
 acie ancipiti usquam certaverant prælio , nec
 tum inpetu aut vi capiebant urbem , sine ira ,

*Senes mor-
tem exspec-
tant domi-*

U. c. 365. sine ardore animorum ingressi postero die
 a. C. 387. urbem patente Collina porta, in forum per-
Galli
diripiunt
urbem. veniunt, circumferentes oculos ad templum
 Deum arcamque, solam belli speciem tenen-
 tem. Inde, modico reliquo praesidio, ne quis
 in dissipatos ex arce aut Capitolio inpetus
 fieret, dilapsi ad praedam vacuis obcursu ho-
 minum viis, pars in proxima quaque tecto-
 rum agmine ruunt; pars ultima, velut ea
 demum intacta & referta praeda, petunt. In-
 de rursus ipsa solitudine absterriti, ne qua
 fraus hostilis vagos exciperet, in forum ac
 propinqua foro loca conglobati redibant: ubi
 eos, plebis aedificiis obseratis, patentibus
 atriis principum, major prope cunctatio tene-
 bat aperta, quam clausa invadendi: adeo
 haud secus quam venerabundi intuebantur in
 aedium vestibulis sedentes viros, praeter or-
 natum habitumque humano augustiorem, ma-
 jestate etiam, quam vultus gravitasque oris
 prae se ferebat, simillimos Diis. Ad eos velut
 simulacra versi quum starent, M. Papirius unus
 ex his dicitur Gallo, barbam suam, ut tum
 omnibus promissa erat, permulcenti, scipione
 eburneo in caput incusso iram movisse; at-
 que ab eo initium cædis ortum, ceteros in

sedibus suis trucidatos. Post principum cædem nulli deinde mortalium parcí , diripi tecta , exhaustis injici ignes.

XLII. CETERUM , seu non omnibus delenda urbis libido erat , seu ita placuerat principibus Gallorum , & ostentari quædam iræcindia terroris caufa , si compelli ad dedicationem caritate sedium suarum obfessi posseñt ; & non omnia concremari tecta , ut , quodcumque supereffet urbis , id pignus ad fletendos hostium animos haberent ; nequaquam perinde atque in capta urbe prima die aut passim aut late vagatus est ignis. Romani , ex arce plenam hostium urbem cernentes , vagosque per vias omnes cursus , quum alia atque alia parte nova aliqua clades oriatur , non mentibus solum confipere , sed ne auribus quidem atque oculis fatis constare poterant. Quocumque clamor hostium , mulierum puerorumque ploratus , sonitus flammæ , & fragor ruentium tectorum avertisset , paventes ad omnia , animos oraue & oculos fletabant , velut ad spectaculum a fortuna positi occidentis patriæ , nec ullius rerum suarum reliqui , præterquam corporum , vindices tanto ante alios miserandi magis , qui umquam

*Sors
miseranda
Romanorum.*

U. c. 365. obfessi sunt, quod interclusi a patria obside-
a. C. 387. bantur, omnia sua cernentes in hostium po-
 testate. Nec tranquillior nox diem tam foede-
 actum except: lux deinde noctem inquietam
 infecuta est: nec ullum erat tempus, quod
 a novae semper cladis alicujus spectaculo
 cessaret. Nihil tamen, tot onerati atque ob-
 ruti malis, flexerunt animos, qui; et si om-
 nia flammis ac ruinis æquata vidissent, quam-
 vis inopem parvumque, quem tenebant, col-
 lem, libertati relictum, virtute defenderent.
 Et jam, quum eadem quotidie acciderent,
 velut adsueti malis, abalienaverant ab sensu
 rerum suarum animos; arma tantum ferrum-
 que in dextris, velut solas reliquias spei suæ,
 intuentes.

XLIII. GALLI quoque, per aliquot dies in-
 tecta modo urbis nequidquam bello gesto,
 quum inter incendia ac ruinas captæ urbis
 nihil superesse, præter armatos hostes, vide-
 rent, nequidquam tot cladibus territos, nec
 flexuros ad ditionem animos, ni vis adhi-
 beretur; experiri ultima, & inpetum facere
 in arcem statuunt. Prima luce, signo dato
 multitudo omnis in foro instruitur: inde,
 clamore sublato ac testudine facta, subeunt.

Adver-

*Galli ar-
 cem frustra
 oppugnant*

Adversus quos Romani nihil temere nec tre- *U. c. 365^a*
 pide , ad omnes aditus stationibus firmatis , *a. c. 387.*
 quā signa ferri videbant , ea robore virorum
 obposito scandere hostem sinunt ; quo succel-
 ferit magis in arduum , eo pelli posse per
 proclive facilius rati. Medio fere clivo resti-
 tere : atque inde ex loco superiore , qui
 prope sua sponte in hostem inferebat , impetu
 factō , strage ac ruina fudere Gallos : ut num-
 quam postea nec pars , nec universi tenta-
 verint tale pugnæ genus. Omissa itaque spe
 per vim atque arma subeundi , obsidionem
 parant : cuius ad id tempus inmemores , & ;
 quod in urbe fuerat , frumentum incendiis
 urbis absumperant , & ex agris per ipsos dies
 raptum omne Veios erat. Igitur , exercitu
 diviso , partim per finitimos populos prædari
 placuit ; partim obsideri arcein ; ut obsiden-
 tibus frumentum populatores agrorum præ-
 berent. Proficiscentes Gallos ab urbe ad Ro-
 manam experiendam virtutem fortuna ipsa *Populatio-*
res Galli
in Ardeā-
tium agre.
 Ardeam , ubi Camillus exfulabat , duxit : qui
 moestior ibi fortuna publica , quam sua ,
 quem Diis hominibusque accusandis senesce-
 ret , indignando mirandoque ubi illi viri
 essent ; qui secum Veios Faleriosque cepi-

Tom. II.

O

U. c. 365. fent, qui alia bella fortius semper, quam fe-
a. C. 387. licius, gefiſſent; repente audit, Gallorum exercitum aduentare, atque de eo pavidos Ardeates confultare. Nec fecus quam divino spiritu tactus, quum ſe in medium concionem intuliffet, abſtinere fuetus ante talibus conciliis;

*Ad eos ob-
primendos
Camillus
Ardeates
incitat.*

XLIV. « ARDEATES [inquit] veteres amici,
 » novi etiam cives mei, quando & vestrum
 » beneficium ita tulit, & fortuna hoc egit
 » mea, nemo vestrum conditionis meae obli-
 » tum me huc proceſſiffe putet: ſed res ac
 » periculum commune cogit, quod quisque
 » poſſit in re trepidā præſidii, in medium
 » conſerre. Et quando ego vobis pro tantis
 » vestrīs in me meritis gratiam referam, fi
 » nunc ceſſavero? aut ubi uſus erit mei vo-
 » bis, ſi in bello non fuerit? Hac arte in
 » patria ſteti; &, invictus bello, in pace ab
 » ingratis civibus pulſus ſum. Vobis autem,
 » Ardeates, fortuna oblata eſt, & pro tan-
 » tis priſtinis populi Romani beneficiis, quan-
 » ta ipsi meminifteſtis, (nec enim exprobranda
 » apud memores ſunt) gratiae referenda, &
 » huic urbi decus ingens belli ex hoste com-
 » muni pariendi. Quæ effuſo agmine adven-

»tat, gens est, cui natura corpora animos- *U. c. 365.*
 »que magna magis, quam firma, dederit: eo *a. C. 387.*
 »in certamen omne plus terroris, quam vi-
 »rium, ferunt. Argumento sit clades Roma-
 »na. Patentem cepere urbem: ex arce Capi-
 »tolioque his exigua resistitur manu. Jam
 »obsidionis tædio vieti abscedunt, vagique
 »per agros palantur, cibo vinoque raptim
 »hausto repleti. Ubi nox adpetit, prope ri-
 »vos aquarum, sine munimento, sine statio-
 »nibus ac custodiis, passim ferarum ritu ster-
 »nuntur, nunc ab secundis rebus magis etiam
 »solito incauti. Si vobis in animo est tueri
 »mœnia vestra, nec pati hæc omnia Galliani
 »fieri, prima vigilia capite arma frequentes:
 »me sequimini ad cædem, non ad pugnam.
 »Nisi viñtos somno, velut (*s*) pecudes,
 »trucidandos tradidero, non recuso eumdem
 »Ardeæ rerum mearum exitum, quem Ro-
 »mæ habui.»

XLV. AEQUIS iniquisque persuasum erat;
 tantum bello virum neminem usquam ea tem-
 pestate esse. Concione dimissa, corpora cu-
 rant, intenti, quam mox signum daretur:

(*s*) nisi viñtos somno veluti &c. Gron. Crev.

U. c. 365. quo dato, primæ silentio noctis (*t*) ad portas
a. C. 387. Camillo præsto fuere. Egressi, haud procul
 Galli
 ab
 Ardeati-
 bus cæsi.
*Tuscorum
 strages in
 agro Ve-
 ienti.*
 quo dato, primæ silentio noctis (*t*) ad portas
 Camillo præsto fuere. Egressi, haud procul
 urbe, sicut (*u*) prædictum erat, castra Gal-
 lorum, intuta neglectaque ab omni parte
 naeti, clamore invadunt. Nusquam prælium,
 omnibus locis cædes est: nuda corpora &
 soluta somno trucidantur. Extremos tamen
 pavor cubilibus suis excitos, quæ aut unde
 vis esset, ignaros, in fugam, & quosdam in
 hostem ipsum improvidos tulit. Magna pars
 in agrum Antiatem delati, incursione ab op-
 pidanis in palatos facta, circumveniuntur.
 Similis in agro Veienti Tuscorum facta stra-
 ges est: qui urbis, jam quadringentesimum
 annum vicinæ, obpressæ ab hoste invisitato
 (*x*) inauditoque, adeo nihil miseriti (*y*)
 sunt, ut in agrum Romanum eo tempore in-
 cursiones facerent, plenique prædæ Veios
 etiam, præsidiumque & spem ultimam Ro-
 mani nominis, in animo habuerint oppugnare.
 Viderant eos milites Romani, vagantes per
 agros & congregatos agmine, prædam præ-

(*t*) *noctis silentio* Gron. Crev.

(*u*) *sicuti* Gron. Crev.

(*x*) *invitato* Gron. Crev.

(*y*) *miseri* Gron. Crev.

se agentes, & castra cernebant haud procul
 U. c. 369.
 Veiis posita. Inde primum miseratio sui, a. C. 387.
 deinde indignitas, atque ex ea ira animos
 cepit, « Etruscisne etiam, a quibus bellum
 » Gallicum in se avertissent, Iudibrio esse
 » clades suas? » Vix temperavere animis,
 quin extemplo impetum facerent: compressi-
 que a Cædicio centurione, quem fibimeti
 ipsi præfecerant, rem in noctem sustinuere.
 Tantum par Camillo defuit auctor, cetera
 eodem ordine eodemque fortunæ eventu gesta.
 Quin etiam, ducibus captivis, qui cædi-
 nocturnæ superfuerant, ad aliam manum
 Tuscorum ad Salinas profecti, nocte infe-
 quenti ex improviso majorem cædem edide-
 re, duplice victoria ovantes Veios redeunt.

XLVI. ROMÆ interim plerumque obsidio
 segnis & utrimque silentium esse, ad id
 tantum intentis Gallis, ne quis hostium eva-
 dere inter stationes posset: quum repente
 juvenis Romanus admiratione in se cives
 hostesque convertit. Sacrificium erat statum
 in Quirinali colle genti Fabiae. Ad id facien-
 dum C. Fabius Dorso, Gabino cinctu, sacra
 manibus gerens, quum de Capitolio descen-
 distet, per medias hostium stationes egressus,

*Fabius
Dorso*

U. c. 365. nihil ad vocem cuiusquam terroremve mo-

a. C. 387.

tus, in Quirinalem collem pervenit : ibique omnibus sollemniter peractis, eadem rever- tens similiter constanti vultu graduque, satis sperans propitos esse Deos, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset, in Capitolium ad suos rediit, seu adtonitis Gallis miraculo audaciæ, seu religione etiam motis, cuius haudquaquam neglegens est

Veiis con-
veniunt
palantes
Romani,

gens. Veiis interim non animi tantum in dies, sed etiam vires, crescebant : nec Romanis solum eo convenientibus ex agris, qui a (z) prœlio adverso aut clade captæ urbis palati fuerant, sed etiam ex Latio voluntariis confluentibus, ut in parte prædæ essent. Matu- rum jam videbatur, repeti patriam eripique ex hostium manibus : sed corpori valido caput deerat. Locus ipse admonebat Camilli, & magna pars militum erat, qui ductu auspi- cione ejus res prospere gesserant : & Cæ- dicius negare, se commissurum, cur sibi aut Deorum aut hominum quisquam imperium finiret potius, quam ipse memor ordinis sui posceret imperatorem. Consensu omnium placuit, ab Ardea Camillum adcirci; sed antea

Arcescunt
Camillum.

(z) aut Grop. Crev.

consulto senatu, qui Romæ esset: adeo re- *U. c. 365.*
 gebat omnia pudor, discriminaque rerum *a. C. 387.*
 prope perditis rebus servabant. Ingenti peri-
 culo transeundum per hostium custodias erat.
 Ad eam rem Pontius Cominius, impiger ju-
 venis, operam pollicitus, incubans cortici,
 secundo Tiberi ad urbem defertur. Inde, qua
 proximum fuit a ripa, per præruptum eoque
 neglectum hostium custodiæ saxum, in Ca-
 pitolium evadit: &, ad magistratus ductus,
 mandata exercitus edit. Accepto inde senatus
 decreto, ut &, comitiis curiatis revocatus
 de exilio, jussu populi Camillus dictator
 extemplo diceretur, militesque haberent im-
 peratorem, quem vellent, eadem degressus
 nuncius Veios contendit: missique Ardeam
 legati ad Camillum, Veios eum perduxere:
 seu (quod magis credere libet, non prius
 profectum ab Ardea, quam comperit legem
 latam; quod nec injussu populi mutari fini-
 bus posset, nec, nisi dictator dictus, auspicia
 in exercitu habere) lex curiata lata est, dicta-
 torque absens dictus.

*Camillus
dictator.*

XLVII. DUM hæc Veis agebantur, inte- *Capitolii
rim arx Romæ Capitoliumque in ingenti
periculum,*
 periculo fuit. Namque Galli, seu vestigio

U. c. 365. notato humano, qua nuncius a Veiis perver-
a. C. 387. nerat, seu sua sponte animadverso ad Car-

mentis faxorum (*a*) adscensu æquo, nocte
 sublustrī, quum primo inermem, qui tenta-
 ret viam, præmisserent, tradentes inde arma,
 ubi quid iniqui esset, alterni innisi sublevan-
 tesque in vicem & trahentes alii alios, prout
 postularerit locus, tanto silentio in summum
 evasere, ut non custodes solum fallerent,
 sed ne canes quidem, sollicitum animal ad
Anferes. nocturnos strepitus, excitarent. Anferes non
 fefellere, quibus sacrī Junōi in summa ino-
 pia cibi tamen abstinebatur : quæ res saluti
 fuit. Namque clangore eorum alarumque

*M. Manlii
virtus.* crepitū excitus M. Manlius, qui triennio
 ante consul fuerat, vir bello egregius, armis
 adreptis, simul ad arma ceteros ciens, vadit ;
 &, dum ceteri trepidant, Gallum, qui jam
 in summo constiterat, umbone iustum detur-
 bat. Cujus casus prolapsi quum proximos
 sterneret, trepidantes alios, armisque omisis-
 faxa, quibus adhærebant, manibus amplexos,
 trucidat : jamque & alii congregati telis
 missilibusque faxis proturbare hostes, ruina-
 que tota prolapsa aëies in præceps deferrit.

(*a*) *saxum* *Gron.* *Crev.*

Sedato deinde tumultu , reliquum noctis *U. c. 365.*
(quantum in turbatis mentibus poterat , quum *a. C. 387.*
præteritum quoque periculum sollicitaret)
quieti datum est . Luce orta , vocatis classico
ad concilium militibus ad tribunos , quum &
recte & perperam facto pretium deberetur ;
Manlius primum ob virtutem laudatus dona-
tusque , non ab tribunis solum militum , sed
consensu etiam militari : cui universi felibras
farris & quartarios vini ad ædes ejus , quæ
in arce erant , contulerunt : rem dictu par-
vam , ceterum inopia fecerat eam argumen-
tum ingens caritatis , quum , se quisque vietu
fuo fraudans , detraictum corpori atque usibus
necessariis ad honorem unius viri conferret .
Tum vigiles ejus loci , qua fefellerat adscen-
dens hostis , citati : & quum in omnes more
militari se animadversurum Q. Sulpicius tri-
bunus militum pronunciasset ; consentiente
clamore militum , in unum vigilem conjicien-
tium culpam , deterritus , a ceteris abstinuit :
reum haud dubium ejus noxæ , adprobanti-
bus cunctis , de saxo dejecit . Inde intentiores
utrimque custodiæ esse , & apud Gallos ,
quia vulgatum erat , inter Veios Romamque
nuncios commeare ; & apud Romanos , ab
nocturni periculi memoria .

U. c. 365.
 a. C. 387.
 Fames
 &
 pestilentia

XLVIII. SED ante omnia obsidionis belli-
que mala fames utrinque exercitum urgue-
bat : Gallos pestilentia etiam , quum loco
jacente inter tumulos castra habentes , tum
ab incendiis torrido & vaporis pleno , cine-
remque , non pulverem modo , ferente , quum
quid venti motum esset : quorum intoleran-
tissima gens , humorique ac frigori adsueta ,
quum æstu & angore vexata (b) , vulgatis
velut in pecua morbis moreretur (c) , jam
pigritia singulos sepeliendi promiscue acer-
vatos cumulos hominum urebant ; bustorum-
que inde Gallicorum nomine insignem locum
fecere. Induciæ deinde cum Romanis factæ ,
& conloquia permisso imperatorum habita-
in quibus quum idemtidem Galli famem objec-
cerent , eaque necessitate ad ditionem voca-
rent , dicitur avertendæ ejus opinionis caussa
multis loçis panis de Capitolio jaçtatus esse
in hostium stationes. Sed jam neque dissimu-
lari ; neque ferri ultra fames poterat. Itaque ,
dum dictator delectum per se Ardeæ habet ,
magistrum equitum L. Valerium a Veii abdu-
cere exercitum jubet , parat , instruitque ,

(b) vexati Gron. Crev.

(c) morerentur Gron. Crev.

quibus haud inpar adoriatur hostes : interim ^{U. c. 363.}
 Capitolinus exercitus, stationibus vigiliisque ^{a. C. 387.}
 fessus , superatis tamen humanis omnibus
 malis , quum famem unam natura vinci non
 fineret, diem de die prospexitans , ecquod
 auxilium ab dictatore adpareret ; postremo
 spe quoque jam , non solum cibo deficiente,
 & , quum stationes procederent , prope ob-
 ruentibus infirmum corpus armis, vel dedi ,
 vel redimi se , quacumque pactione possent ,
 jussit ; jaētantibus non obscure Gallis , haud
 magna mercede se adduci posse , ut obsidio-
 nem relinquant. Tum senatus habitus , tribu-
 nisque militum negotium datum , ut pacisce-
 rentur. Inde inter Q. Sulpicium tribunum
 militum & Brennum regulum Gallorum con-
 loquio transacta res est , & mille pondo auri
 pretium populi gentibus mox imperaturi fac-
 tum. Rei , foedissimæ per se , adjecta indig-
 nitas est. Pondera ab Gallis adlata iniqua ,
 & , tribuno recusante , additus ab insolente
 Gallo ponderi gladius : auditaque intoleranda
 Romanis vox , « Væ vietiis esse . »

*Paciscun-
 tur Roma-
 ni cum
 Gallis.*

XLIX. SED Diique & homines prohibuere
 redemptos vivere Romanos : nam forte qua-
 dam , prius quam infanda merces perficere-

V. c. 365. tur, per altercationem nondum omni auro
a. C. 387. adpenso, dictator intervenit; auferrique au-

rūm de medio, & Gallos submoveri jubet.

Quum illi renitentes paſtos dicerent ſeſe,

negat eam paſtionem ratam eſſe, quæ,

*Dictatoris
advenus.* postquam ipſe dictator creatus eſſet, injuſſu

suo ab inferioris juris magiſtratu facta eſſet:

denunciatque Gallis, ut ſe ad prœlium expe-
diant. Suos in acervum conjiſere ſarcinas,

& arma aptare, ferroque, non auro, recu-
perare patriam jubet, in conſpectu habentes

fana Deum, & conjugetes, & liberos & fo-

lium patriæ deforme belli malis, & omnia,

quæ defendi, repetique, & ulcisci fas fit.

Inſtruit deinde aſiem, ut loci natura patiebatur,

in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inaequali;

& omnia, quæ arte belli ſecunda ſuis eligi

præpararive poterant, providit. Galli, nova

re trepidi, arma capiunt, iraque magis, quam

conſilio, in Romanos incurruunt. Jam verte-

rat fortuna, jam Deorum opes humanaque

conſilia rem Romanam adjuvabant. Igitur

primo concurſu haud majore momento fuſi

Galli ſunt, quam ad Alliam vicerant. Iuſtio

altero deinde prœlio ad octavum lapidem

Gabina via, quo ſe ex fuga contulerant,

*Vincit
Gallos.*

ejusdem ductu auspicioque Camilli vincuntur. *U. c. 365^a
a. C. 387^a*
 Ibi cædes omnia obtinuit : castra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis relietus. Dictator, recuperata ex hostibus patria, triumphans in urbem reddit : interque jocos militares, quos inconditos jacunt, Rómulus ac parens patriæ conditorque alter urbis haud vanis laudibus adpellatur. Servatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubie servavit, quum prohibuit migrari Veios, & tribunis rem intentius agentibus post incensam urbem, & per se inclinata magis plebe ad id consilium : eaque causa fuit non abdicandæ post triumphum dictaturæ, senatu obsecrante, ne rempublicam in incerto relinquenter statu.

L. OMNIUM primum, ut erat diligentissimus religionum cultor, quæ ad Deos inmortales pertinebant, retulit; & senatusconfultum facit, « Fana omnia, quod ea hostis pos-
 » sedisset (*d*), restituerentur, terminarentur,
 » expiarenturque, expiatioque eorum in libris
 » per duum viros quæreretur. Cum Cæretibus
 » hospitium publice (*e*) fieret, quod sacra
 » populi Romani ac fæcrodotes receperissent.

*Senatus-
confultum
de rebus
ad religio-
nem perti-
nentibus.*

(*d*) *hostes possedissent* Gron. Crev.

(*e*) *publice hospitium* Gron. Crev.

U. c. 365. »beneficioque ejus populi non intermissus
a. C. 387. »honor Deum immortalium esset : Iudi Ca-

»pitolini fierent, quod Jupiter optimus ma-
 »ximus suam sedem atque arcem populi Ro-
 »mani in re trepida tutatus esset : collegium-
 »que ad eam rem M. Furius dictator consti-
 »tueret ex iis, qui in Capitolio atque arce
 »habitarent.» Expiandæ etiam vocis nocturnæ,
 quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum
 auditæ neglectaque esset, mentio intata, juf-
 sumque templum in Nova via Aio Locutio
 fieri. Aurum, quod Gallis erectum erat,
 quodque ex aliis templis inter trepidationem
 in Jovis cellam conlatum, quum, in quæ
 referri oporteret, confusa memoria esset,
 sacrum omne judicatum, & sub Jovis sella
 ponii jussum. Jam ante in eo religio civitatis
 adparuerat, quod, quum in publico deesset
 aurum, ex quo summa pæctæ mercedis Gallis
 confieret, a matronis conlatum acceperant ;
 ut sacro auro abstineretur. Matronis gra-
 tiaæ actæ, honorisque additus, ut earum,
 sicut virorum, post mortem sollemnisi lauda-

*Rufus
 movertur
 adio trans-
 migrandi
 Veios.*

tio esset. Iis peractis, quæ ad Deos perti-
 nebant, quæque per senatum agi poterant ;
 tum demum, agitantibus tribunis plebem ad-

LIBER V CAP. LI 228

fiduis concionibus, ut, relictis ruinis, in *U. c. 365°*
 urbem paratam Veios transmigrarent, in *a. C. 387°*
 concionem, universo senatu prosequente,
 escendit (*f*), atque ita verba fecit :

LI. « ADEO mihi acerbæ sunt, Quirites, *Camillus diffudet.*
 » contentiones cum tribunis plebis, ut nec
 » tristissimi exfilii solatium aliud habuerim,
 » quoad Ardeæ vixi, quam quod procul ab
 » his certaminibus eram : & ob eadem hæc,
 » non, si (*g*) me senatusconsulto populique
 » jussu revocaretis, redditurus umquam fue-
 » rim. Nec nunc me, ut redirem, mea vo-
 » luntas mutata, sed vestra fortuna perpulit :
 » quippe, ut in suā sede maneret patria, id
 » agebatur ; non ut ego utique in patria essem.
 » Et nunc quiescerem ac tacerem libenter,
 » nisi hæc quoque pro patria dimicatio esset ;
 » cui deesse, quoad vita subpetat, aliis turpe,
 » Camillo etiam nefas est. Quid enim repe-
 » tiimus ? quid obseßam ex hostium manibus
 » eripuimus, si recuperatam ipsi deserimus,
 » & quum, victoribus Gallis, capta tota
 » urbe, Capitolium tamen atque arcem Dii-
 » que & homines Romani tenuerint, habita-

(*f*) *ascendit* Gron. Crev.

(*g*) *si* l. *nisi* Gron.

U. c. 365. » verint; viðoribus Romanis, recuperata ur-
a. C. 387. » be, arx quoque & Capitolium deseretur?
 » (h) & plus vaſtitatis huic urbi secunda noſtra
 » fortuna faciet, quam adverſa fecit? Equi-
 » dem, ſi nobis cum urbe ſimul poſitae tradi-
 » tæque per manuſ religiones nullæ eſſent;
 » tamen tam evidens numen hac tempeſtate
 » rebus adfuit Romanis, ut omnem negle-
 » gentiam divini cultus exemptam hominibus
 » putem. Intuemini enim horum deinceps an-
 » norum vel ſecundas res, vel adverſas: in-
 » venietis omnia proſpere eveniſſe ſequenti-
 » bus Deos, adverſa ſpernentibus. Jam om-
 » nium primum Veiens bellum (per quod
 » annos, quanto labore geſtum!) non ante
 » cepit finem, quam monitu Deorum aqua
 » ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tan-
 » dem urbis noſtræ clades nova? num ante
 » exorta eſt, quam ſpreta vox cœlo emiſſa
 » de adventu Gallorum? quam gentium jus
 » ab legatis noſtris violatum? quam a nobis;
 » quum vindicari deberet, eadem neglegentia
 » Deorum prætermiſſum? Igitur vieti capti-
 » que ac redenti tantum poenarum Diis ho-
 » minibusque dedimus, ut terrarum orbi do-
 » cumento effemus. Adverſæ deinde res ad-
 » (h) deſeritur Gron. Crev. » monue-

» monuerunt religionum. Configimus in Ca- U. c. 367;
a. C. 387;
 » pitolum ad Deos, ad sedem Jovis optimi
 » maximii; sacra in ruina rerum nostrarum;
 » alia terræ cœlavimus; alia, avecta in fini-
 » timas urbes, amovimus ab hostium oculis;
 » Deorum cultum, deserti ab Diis homini-
 » busque, tamen non intermisimus. Reddideré
 » igitur patriam, & victoriam, & antiquum
 » belli decus amissum: & in hostes, qui,
 » cœci avaritia, in pondere auri foedus ac fidem
 » feffellerunt, verterunt terrorem fugamque
 » & cædem.

LII. » HÆC culti neglectique numinis tanta
 » monumenta in rebus humanis cernentes,
 » ecquid sentitis, Quirites, quantum vixdum e-
 » naufragiis prioris culpæ cladisque emergen-
 » tes paremus nefas? Urbeim auspicato inau-
 » guratoque conditam habemus: nullus locus
 » in ea non religionum Deorumque est ple-
 » nus: sacrificiis sollemnibus non dies magis
 » stati, quam loca sunt, in quibus fiant. Hos
 » omnes Deos, publicos privatosque, Qui-
 » rites, deserturi estis? Quam par vestrum
 » factum est, quod in obsidione nuper in
 » egregio adolescente C. Fabio, non minore
 » hostium admiratione, quam vestra, con-

U. c. 365. "spectum est ; quum inter Gallica tela de
 a. c. 387. "gressus ex arce sollemne Fabiæ gentis in
 "colle Quirinali obiit ? An gentilicia sacra
 "ne in bello quidem intermitte, publica sacra
 "& Romanos Deos etiam in pace deseri
 "placet ? & pontifices flaminesque neglegen-
 "tiores publicarum religionum esse ; quam
 "privatus in sollemnî genris fuerit ? Forsitan
 "aliquis dicat , aut Veis ea nos facturos ,
 "aut huc inde missuros sacerdotes nostros ,
 "qui faciant : quorum neutrum fieri salvis cere-
 "moniis potest. Et ne omnia generatim sacra
 "omnesque percenseam Deos ; in Jovis epulo
 "num alibi , quam in Capitolio , pulvinar
 "fuscipi potest ? Quid de æternis Vestæ igni-
 "bus signoque , quod imperii pignus custodia
 "ejus templi tenetur , loquar ? Quid de
 "ancilibus vestris , Mars Gradive , tuque
 "Quirine pater ? Hæc omnia in profano de-
 "seri placet sacra , æqualia urbi , quædam
 "vetustiora origine urbis ? Et videte , quid
 "inter nos ac majores intersit. Illi sacra quæ-
 "dam in monte Albano Lavinioque (i) no-
 "bis facienda tradiderunt. An ex hostium
 "urbibus Romam ad nos transferri sacra

(i) Lavinioque Crev.

» religiosum fuit : hinc sine piaculo in hostium *U. c. 365^a*
 » urbem Veios transferemus ? Recordamini, *a. C. 387^b*
 » agitedum , quoties sacra instaurentur , quia
 » aliquid ex patrio ritu neglegentia casuve
 » prætermissum est. Modo quæ res , post
 » prodigium Albani lacus , nisi instauratio
 » sacrorum auspiciorumque renovatio , ad
 » festæ Vienti bello reipublicæ remedio fuit ?
 » At etiam , tamquam veterum religionum
 » mémores , & peregrinos Deos transtulimus
 » Romam , & instituimus novos. Juno Regi-
 » na , transvecta à Veiis ; nuper in Aventino
 » quam insigni ob excellens matronarum stu-
 » dium célébrique dedicata est die ? Aio Lo-
 » cutio templum , propter coelestem vocem
 » exauditam in Nova via ; jussimus fieri : Ca-
 » pitolinos ludos sollemnibus aliis addidimus ;
 » collegiumque ad id novum , auctore senatu ,
 » condidimus. Quid horum opus fuit suscipi ,
 » si una cum Gallis urbem Romanam relic-
 » turi fuimus ? si non voluntate mansimus in
 » Capitolio per tot menses obsidionis ? si ab
 » hostibus metu retenti sumus ? De sacrificiis
 » loquimur & de templis : quid tandem de
 » sacerdotibus ? Nonne in mentem venit ,
 » quantum piaculi committatur ? Vestalibus

U. c. 365. »nempe una illa sedes est, ex qua eas nihil
a. C. 387. »umquam, præterquam urbs capta, movit;

»Flamini Diali noctem unam manere extra
 »urbem nefas est. Hos Veientes pro Roma-
 »nis facturi estis sacerdotes? Et Vestales tuæ
 »te deferent, Vesta? & flamen peregre ha-
 »bitando in singulas noctes tantum sibi rei-
 »que publicæ piaculi contrahet? Quid alia,
 »quæ auspicato agimus omnia fere intra
 »pomœrium, cui oblivioni, aut cui negle-
 »gentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem
 »militarem continent; comitia centuriata,
 »quibus consules tribunosque militares crea-
 »tis, ubi auspicato, nisi ubi adsolent, fieri
 »possunt? Veiosne hæc transferemus? an
 »comitiorum caussa populus tanto incommo-
 »do in desertam hanc ab Diis hominibusque
 »urbem conveniet?

LIII. »SED res ipsa cogit vastam incendiis
 »ruinisque relinquere urbem, & ad integra
 »omnia Veios migrare, nec hic ædificando
 »inopem plebem vexare. Hanc autem jactari
 »magis caussam, quam veram esse, ut ego
 »non dicam, adparere vobis, Quirites,
 »puto; qui meministis, ante Gallorum ad-
 »ventum, salvis tectis publicis privatisque,

„ stante incolumi urbe , hanc eamdem rem *U. c. 365.*
 „ actam esse , ut Veios transmigraremus . Et *a. C. 387.*
 „ videte , quantum inter meam sententiam
 „ vestramque intersit , tribuni . Vos , etiam si
 „ tunc faciendum non fuerit , nunc utique
 „ faciendum putatis : ego contra , (nec id
 „ mirati sitis prius , quam , quale sit , audie-
 „ ritis) etiam si tunc migrandum fuisset , in-
 „ columi tota urbe , nunc has ruinas relin-
 „ quendas non censerem . Quippe tum caussa
 „ nobis in urbem captam migrandi victoria
 „ effet , gloriosa nobis ac posteris nostris ;
 „ nunc haec migratio nobis misera ac turpis ,
 „ Gallis gloriosa est ; non enim reliquissim-
 „ viatores , sed amississe vieti , patriam vide-
 „ bimur : hoc ad Alliam fuga , hoc capta
 „ urbs , hoc circumfessum Capitolium neces-
 „ sitatis in posuisse , ut desereremus penates
 „ nostros , exsiliisque ac fugam nobis ex eo
 „ loco consiceremus , quem tueri non posse-
 „ mus . Et Galli evertere potuerunt Romam ,
 „ quam Romani restituere non videbuntur
 „ potuisse ? Quid restat , nisi ut , si (k) jam
 „ novis copiis veniant , (constat enim vix
 „ credibilem multitudinem esse) & habitare

(k) s. del. Gron. Greg.

P 3

U. c. 365. „ in capta ab se , deserta a vobis , hac urbe
 a. C. 387. „ velint , finatis ? Quid? si non Galli hoc ,
 „ sed veteres hostes vestri , Aequi Volscive ,
 „ faciant , ut (1) commigrent Romam , veli-
 „ tisne illos Romanos , vos Veientes esse ?
 „ An malitis hanc solitudinem vestram , quam
 „ urbem hostium , esse ? non equidem video ,
 „ quid magis nefas sit . Hæc scelera , quia
 „ piget ædificare (m) , hæc dedecora pati
 „ parati estis ? Si tota urbe nullum melius
 „ ampliusve teatum fieri possit , quam casa
 „ illa conditoris est nostri ; non in casis , ritu
 „ pastorum agrestiumque , habitare est satius
 „ inter sacra penatesque vestros , quam ex-
 „ fulatum publice ire ? Majores nostri , con-
 „ venæ pastoresque , quum in his locis nihil
 „ præter silvas paludesque , esset , novam
 „ urbem tam brevi ædificarunt : (n) nos ,
 „ Capitolio , arce incolumi , stantibus tem-
 „ plis Deorum , ædificare incensa (o) piget ?
 „ & , quod singuli facturi fuimus , si ædes
 „ nostræ deflagrassent , hoc in publico incen-
 „ dio universi recusamus facere ?

(1) uti Gron. Crev.

(m) reædificare Gron. Crev.

(n) reædificaverunt Gron. Crev.

(o) incensum Gron. Crev.

LIV. „ QUID tandem ? si fraude , si casu ^{V. c. 538.}
 „ Veii incendium ortum sit , ventoque (ut ^{a. C. 587.}
 „ fieri potest) diffusa flamma magnam partem
 „ urbis absumat ; Fidenas inde , aut Gabios ,
 „ aliamve quam urbem quæsitiuri sumus , quo
 „ transmigremus ? Adeo nihil tenet solum
 „ patriæ , nec hæc terra , quam matrem adpel-
 „ lamus ; sed in superficie tignisque caritas
 „ nobis patriæ pendet ? Evidem , fatebor
 „ vobis , etsi minus injuriaæ vestræ , quam
 „ meæ calamitatis , meminisse juvat , quum
 „ abessem , quotiescumque patria in mentem
 „ veniret , hæc omnia obcurrebant , colles ,
 „ campique , & Tiberis , & adsueta oculis
 „ regio , & hoc cœlum , sub quo natus edu-
 „ catusque essem : quæ vos , Quirites , nunc
 „ moveant potius caritate sua , ut maneatis
 „ in sede vestra , quam postea , quum reli-
 „ queritis ea , macerent desiderio . Non sine
 „ cauffa Dii hominesque hunc urbi condendæ
 „ locum elegerunt , saluberrimos colles , flu-
 „ men obportunum , quo ex mediterraneis
 „ locis fruges devehantur , quo maritimi com-
 „ meatus accipientur : mare vicinum ad com-
 „ moditates , nec expositum nimia propin-
 „ quitate ad pericula classium externarum :

V. c. 365. „ regionum Italæ medium , ad incrementum
a. C. 387. „ urbis natum unice locum . Argumento est
 „ ipsa magnitudo tam novæ urbis . Trecen-
 „ tesimus sexagesimus quintus annus urbis .
 „ Quirites , agitur : inter tot veterrimos po-
 „ pulos tamdiu bella geritis ; quum interea ,
 „ ne singulas loquar urbes , non conjuncti cum
 „ Æquis Volsci , tot tam valida oppida , non
 „ universa Etruria , tantum terra marique
 „ pollens , atque inter duo maria latitudinem
 „ obtinens Italæ , bello vobis par est . Quod
 „ quum ita sit , quæ (malum) ratio est ,
 „ expertis alia experiri , quum jam , ut virtus
 „ vestra transfire alio possit , fortuna certe
 „ loci hujus transferri non possit ? Hic Capi-
 „ tolium est , ubi quondam capite humano
 „ invento responsum est , eo loco caput rerum
 „ summamque imperii fore . Hic , quum augu-
 „ rato liberaretur Capitolium , Juventas Ter-
 „ minusque maximo gaudio patrum nostro-
 „ rum moveri se non passi . Hic Vestæ ignes ,
 „ hic ancilia cœlo demissa , hic omnes pro-
 „ pitii manentibus vobis Dii . „

LV. Movisse eos Camillus quum (p) alia
 oratione , tum ea , quæ ad religiones perti-

(p) zum Gron. Crev.

nebat, maxime dicitur. Sed rem dubiam de- *U. c. 365.*
 crevit vox obportuna emissā (q); quod, *a. C. 387.*
 quum senatus post paullo de his rebus in
 curia Hostilia haberetur, cohortesque, ex
 præsidiis revertentes, forte agmine forum
 transirent, centurio in comitio exclamavit:
 « Signifer, statue signum: hic manebimus
 » optime. » Qua voce audita, & senatus,
 « accipere se omen, » ex curia egressus,
 conclamavit, & plebs circumfusa adproba-
 vit. Antiquata deinde lege, promiscue urbs *Infraur-*
 ædificari cœpta. Tegula publice præbita est: *tio urbis.*
 faxi materiæque cædendæ, unde quisque vel-
 let, jus factum: prædibus acceptis, eo anno
 ædificia perfecturos. Festinatio curam exe-
 mit viros dirigendi, dum, omisso sui alieni-
 que discrimine, in vacuo ædificant. Ea est
 cauſa, ut veteres cloacæ, primo per publi-
 cum ductæ, nunc privata passim subeant tecta;
 formaque urbis sit occupatæ magis, quam
 divisa, similis.

(q) *obportune vox emissā* Gron. Crev.

E P I T O M E
LIBRI SEXTI LIVIANI

*R*ES adversus Volscos & Aequos & Prænestinos prospere gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defendebat, quum obstricatos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, criminè adfectati regnī damnatus, de saxo Tarpeio dejectus est: in cuius notam senatusconsultum factum est, ne cui de Manlia gente Marco cognomen esset. C. Licinius & L. Sextius tribuni plebis legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur: eamque legem cum magna contentione, repugnantibus Patribus, quum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; & primus ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est & altera lex ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret possidere.

LIBER VI

I.

QUÆ ab condita urbe Roma ad captam *U. c. 365.*
eamdem urbem Romani sub regibus primum, *a. C. 387.*
consulibus deinde ac dictatoribus, decemvi-
risque ac tribunis consularibus gessere, foris
bella, domi seditiones, quinque libris expo-
sui: res quum vetustate nimia obscuras, velut
(a) quæ magno ex intervallo loci vix cer- *Rerum an-*
nuntur; tum quod parvæ (b) & raræ per *tiquarum*
eadem tempora literæ fuere, una custodia
fidelis memoriarum rerum gestarum; & quod,
etiamsi quæ in commentariis pontificum aliis-
que publicis priuatisque erant monumentis,
incensa urbe pleraque interiere. Clariora
deinceps certioraque ab secunda origine,
velut ab stirpibus lætius feraciusque renatae
urbis, gesta domi militiæque exponentur.
Ceterum quo primo adminiculo erecta erat,
eodem innisâ M. Furio principe stetit: neque
eum abdicare se dictatura, nisi anno circum-
acto, passi sunt. Comitia in insequentem

obscuritas.

(a) *veluti* Gron. Crev.

(b) *parvæ del.* Gron. Crev.

U. c. 365. annum tribunos habere , quorum in magistratu
a. C. 387. capta urbs esset , non placuit : res ad inter-

regnum redit. Quum civitas in opere ac
 labore adsiduo reficiendæ urbis teneretur ,
 interim *Q. Fabio* , simul primum magistratu

Q. Fabius
accusatus
& mortuus. abiit , ab *C. Marcio* tribuno plebis dicta dies
 est , quod legatus in Gallos , ad quos missus
 erat orator , contra jus gentium pugnasset :
 cui judicio eum mors , adeo opportuna , ut
 voluntariam magna pars crederet , subtraxit .
 Interregnū initū . *P. Cornelius Scipio*

U. c. 366. interrex , & post eum *M. Furius Ca-*
a. C. 386. *millus* iterum . Is tribunos militum consulari

L. Valerio
II. &c. potestate creat , *L. Valerium Publicolam* (c) *iterum* , *P. Virginium* , *P. Cornelium* , *A. Man-*
Tr. Mil. *lium* , *L. Æmilium* , *L. Postumium* . Hi ex
 interregno quum exemplo magistratum inis-
 sent , nulla de re prius , quam de religioni-
 bus , senatum consuluere . In primis fœdera
 ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ
 & quædam regiæ leges) conquiri , quæ
 comparerent , jussérunt : alia ex eis edita etiam
 in vulgus : quæ autem ad sacra pertinebant ,
 a pontificibus maxime , ut religione obstric-
 tos haberent multitudinis animos , subpresia .

(c) *Poplicolam Grön. Crey.*

Tum de diebus religiosis agitari cœptum, *U. c. 366.*
a. C. 386.
 diemque ante diem xv. Kalendas Sextiles, duplice clade insignem, (quo die ad Cremeram Fabii cœsi, quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum) a posteriore clade Alliensem adpellarunt, insignemque rei nulli publice privatimque agendæ fecerunt. Quidam, quod postridie Idus Quintiles non litasset Sulpicius tribunus militum, neque inventa pace Deum post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset, etiam postridie Idus rebus divinis supersederi jussum: inde, ut postridie Kalendas quoque ac Novas eadem religio esset, traditum, putant.

II. NEC diu licuit quietis consilia erigendæ ex tam gravi casu reipublicæ secum agitare. Hinc Volsci, veteres hostes, ad extingendum nomen Romanum arma ceperant: hinc Etruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello, ad fanum Voltumnæ factam, mercatores adferebant. Novus quoque terror acceperat defectione Latinorum Hernicorumque, qui, post pugnam ad lacum Regillum factam, per annos prope centum numquam ambigua fide in amicitiam (d)

(d) amicitia Gron, Crev.

V. c. 366. populi Romani fuerant. Itaque quum tanti
C. 386. undique terrores circumstarent, adpareretque
 omnibus, non odio solum apud hostes, sed
 contemtu etiam inter socios nomen Roma-
 num laborare; placuit eisdem auspiciis de-
 fendi rempublicam, quibus recuperata esset;
 dictatoreisque dici M. Furium Camillum. Is
Camillus
dictator
III.
 dictator C. Servilium Ahalam magistrum Equi-
 tum dixit: iustitioque indicto, delectum ju-
 niorum habuit, ita ut seniores quoque, qui
 bus aliquid roboris superesset, in verba sua
 juratos centuriaret. Exercitum conscriptum
 armatumque trifariam divisit. Partem unam
 in agro Veiente Etruriae obposuit: alteram
 ante urbem castra locare jussit. Tribunus
 militum his A. Manlius, illis, qui adversus
 Etruscos mittebantur, L. Æmilius præpositus:
 tertiam partem ipse ad Volscos duxit, nec
Volscos
rum castra
capit Ca-
millus.
 procul ab Lanuvio (ad Mæcium (e) is lo-
 cus dicitur) castra obpugnare est adortus.
 Quibus, ab contemtu (quod prope omnem
 deletam a Gallis Romanam juventutem cre-
 derent) ad bellum prosequis, tantum Camil-
 lus auditus imperator terroris intulerat, ut
 vallo se ipsi, vallum congestis arboribus

(e.) *Marcium Gron. Crèv.*

sepirent, ne qua intrare ad munitamenta hostis
 posset. Quod ubi animadverit Camillus, *U. c. 386.*
a. C. 386.
 ignem in objectam sepem conjici jussit : &
 forte erat vis magna venti versa in hostem.
 Itaque non aperuit solum incendio viam,
 sed, flammis in castra tendentibus, vapore
 etiam ac fumo crepituque viridis materiae
 flagrantis, ita confernavit hostes, ut minor
 moles superantibus vallum in castra Volscorum
 Romanis fuerit, quam transcendentibus
 sepem incendio absuntam fuerat. Fusis hosti-
 bus cæsisque, quum castra in petu cepisset
 dictator, prædam militi dedit, quo minus
 speratam, minime (*f*) largitore duce, eo
 militi gratiorem. Persecutus deinde fugientes,
 quum omnem Volscum agrum depopulatus
 esset, ad deditiōnē Volscos septuagesimo
 demum anno subegit. Victor ex Volscis in
 Æquos transiit, & ipsos bellum molientes:
 exercitum eorum ad Bolas obpresso; nec
 castra modo, sed urbem etiam adgressus,
 in petu primo cepit.

III. QUUM in ea parte, in qua caput rei
 Romanæ Camillus erat, ea fortuna esset;
 aliam in partem terror ingens ingruerat.

(*f*) minime *l.*, a minime *Gron. Crev.*

U. c. 386. Etruria prope omnis armata Sutrium, so-
 a. C. 386. ciōs populi Romani; obsidebat: quorum
Sutrium legati, opem rebus adfectis orantes,
 a *Tuscis* quum senatum adissent, decretum tulere, ut
 obseffum. dictator primo quoque tempore auxilium
 Sutrinis ferret. Cujus spei moram quum pati
 fortuna obfessorum non potuifset, confecta-
 que paucitas oppidanorum, opere, vigiliis,
 vulneribus, quae ſemper eodem urguebant,
 per pationem urbe hostibus tradita, inermes
 cum ſingulis emitti vefimentis, miserabili
 agmine penates relinquerent; eo forte tem-
 pore Camillus cum exercitu Romano inter-
 venit. Cui quum fe moesta turba ad pedes
 provolvifset, principumque orationem, necel-
 fitate ultima expressam, fletus mulierum ac
 puerorum, qui exſiliū comites trahebantur,
 excepiſſet; parcere lamentis Sutrinos jufſit:
 Etruscis fe luſtum lacrimasque ferre. Sarci-
 nas inde deponi, Sutrinosque ibi confidere;
 modico præſidio reliquo, arma ſecum mili-
 tem ferre jubet. Ita expedito exercitu profec-
 tus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta om-
 nia rebus (ut fit) ſecundis invenit: nullam
 nationem ante moenia, patentes portas, vičto-
 rem vagum prædam ex hostium tectis ege-
 rent

rentem. Iterum igitur eodem die Sutrium
 U. c. 366.
 capitum : vi^ttores Etrusci passim trucidantur
 a. C. 386.
 ab novo hoste , neque se congregandi , co*œ*un-
 dique in unum , aut arma capendi datur
 spatium. Quum pro se quisque tenderent ad
 portas , si qua forte se in agros ejicere pos-
 sent , clausas (id enim primum dictator im-
 peraverat) portas inveniunt. Inde alii arma
 capere , alii , quos forte armatos tumultus
 occupaverat , convocare suos , ut prælium
 inirent : quod accensum ab desperatione hos-
 tium fuissest ; ni præcones , per turbem dimissi ,
 poni arma , & parci inermi jussissent , nec
 præter armatos quemquam violari. Tum etiam ,
 quibus animi in spe ultima obstinati ad de-
 certandum fuerant , postquam data spes vitæ
 est , jactare passim arma , inermesque , quod
 tutius fortuna fecerat , se hosti obferre. Magna
 multitudo in custodias divisa : oppidum ante
 noctem redditum Sutrinis inviolatum inte-
 grumque ab omni clade belli , quia non vi
 captum , sed traditum per conditiones fuerat.

IV. CAMILLUS in urbem triumphans rediit ,
 trium simul bellorum vi^ttor. Longe plurimos
 captivos ex Etruscis ante currum duxit.
 Quibus sub hasta venundatis , tantum æris

Tom. II.

Q

U. c. 366. redactum est, ut, pretio pro auro matronis
a. C. 386. persoluto, eo, quod supererat, tres pa-
teræ aureæ factæ sint: quas, cum titulo no-
minis Camilli, ante Capitolium incensum,
in Jovis cella constat ante pedes Junonis
positas fuisse. Eo anno in civitatem accepti,
qui Veientium Capenatiumque ac Faliscorum
per ea bella transfugerant ad Romanos, ager-
que iis novis civibus adsignatus. Revocati
quoque in urbem senatusconsulto a Veiiis,
qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi
vacuis tectis, Veios se contulerant. Et pri-
mo fremitus fuit adspersantium imperium:
dies deinde præstituta capitalisque poena,
qui non remigrasset Romam, ex ferocibus
universis singulos, metu suo quemque, obe-
dientes fecit. Et Roma quum frequentia cres-
cere, tum tota simul exsurgere ædificiis; &
republica impensas adjuvante, & ædilibus
velut publicum exigentibus opus, & ipsis
privatis (admonebat enim desiderium usus)
festinantibus ad effectum operis: intraque

V. c. 367. annum nova urbs stetit. Exitu anni comitia
a. C. 385. tribunorum militum consulari potestate habi-
T. Quinc-
tio &c.
Tr. Mil. ta. Creati T. Quintius Cincinnatus, Q.
 Servilius Fidēnas quintum, L. Julius Iulus

L. Aquillius (*g*) Corvus, L. Lucretius Tri- *U. c. 367^a*
 cipinus, Ser. Sulpicius Rufus. Exercitum *a. C. 385^b*
 alterum in Aequos, non ad bellum, (victos
 namque se fatebantur) sed ab odio ad per-
 vastandos fines, ne quid ad nova consilia
 relinquenter virium, duxere; alterum in ag-
 rum Tarquinensem. Ibi oppida Etruscorum
 Cortuosa & Contenebra vi capta dirutaque.
 Ad Cortuosam nihil certaminis fuit. Inpro-
 viso adorti, primo clamore atque impetu
 cepere: direptum oppidum atque incensum
 est. Contenebra paucos dies obpugnationem
 sustinuit; laborque continuus, non die non
 nocte remissus, subegit eos. Quum in sex
 partes divisus exercitus Romanus senis horis
 in orbem succederet prælio, oppidanos eos-
 dem integro semper certamini paucitas fessos
 objiceret; cessere tandem, locusque inva-
 dendī urbem Romanis datus est. Publicari
 prædam tribunis placebat: sed imperium,
 quam consilium, segnus fuit. Dum cunctan-
 tur, jam militum præda erat; nec, nisi per
 invidiam, adimi poterat. Eodem anno, ne
 privatis tantum operibus crescere urbs, Ca- *Capitolii*
 pitolium quoque saxo quadrato substructum *substruclio.*

(*g*) Aquilius Gron. Crev.

Q 2

U. c. 367. eff : opus vel in hac magnificentia urbis
a. C. 385. conficiendum.

Tribb. Pl. molitiones V. JAM & tribuni plebis , civitate ædificando occupata, cõciones suas frequentare legibus agrariis conabantur. Ostentabatur in spem Pomptinus ager , tum primum , post accisas a Camillo Volscorum res , possessio- nis haud ambiguæ. Criminabantur , « multo » eum infestiorum agrum ab nobilitate esse , » quam a Volscis fuerit ; ab illis enim tantum , » quoad vires & arma habuerint , incursio- » nes eo factas : nobiles homines in posses- » sionem agri publici graffari , nec , nisi an- » tequam omnia præcipiant , divisus sit , lo- » cum ibi plebi fore. » Haud magno opere plebem moverant , & infrequentem in foro propter ædificandi curam , & eodem exhaustam impensis , eoque agri inmemorem , ad quem instruendum vires non essent. In civitate plena religionum , tum etiam ab recenti clade superstitionis principibus , ut renovarentur auspicia , res ad interregnum rediit. Interre-

U. c. 368. ges deinceps M. Manlius Capitolinus , Ser. a. C. 384. Sulpicius Camerinus , L. Valerius Potitus.

L. Papirio &c. Tr. Mil. Hic demum tribunorum militum consulari potestate comitia habuit. L. Papirium , C.

Cornelium, C. Sergium, L. Æmilium iterum, U. c. 3⁸³
 L. Menenium, L. Valerium Publicolam (h) a. C. 3⁸⁴
 tertium creat. Hi ex interregno magistratum
 eccepere. Eo anno ædes Martis, Gallico
 bello vota, dedicata est a T. Quinctio duum-
 viro sacris faciundis. Tribus quatuor ex no-
 vis civibus additæ, Stellatina, Tromentina,
 Sabatina, Arniensis (i) : eæque viginti qui
 que tribuum numerum explevere.

VI. De agro Pomptino ab L. Sicinio tri-
 buno plebis actum ad frequentiorem jam
 populum, mobilioremque ad cupiditatem agri,
 quam fuerat. Et de Latino Hernicoque bello
 mentio facta in senatu, majoris belli cura,
 quod Erruria in armis erat, dilata est. Res
 ad Camillum tribunum militum consulari
 potestate rediit. Collegæ additi quinque, Ser.
 Cornelius Maluginensis, Q. Servilius Fidenas
 sextum, L. Quinctius Cincinnatus, L. Hora-
 tius Pulvillus, P. Valerius. Principio anni
 aversæ curæ hominum sunt a bello Etrusco;
 quod fugientium ex agro Pomptino agmen
 repente inlatum in urbem adluit, Antiates
 in armis esse, Latinorumque populos juven. *Antiates*
in armis.

U. c. 3⁶⁹.
 a. C. 3⁸³.

M. Furio
 Camillo
 V. &c.
 Tr. Mil.

(h) *Poplicolam Gron. Crev.*

(i) *Narniensis Gron. Crev.*

U. c. 309. tutem submisso ad id bellum : eo abnuentes
a. C. 383. publicum fuisse consilium , quod non prohibitos tantummodo voluntarios dicerent militare , ubi vellent . Desierant jam ulla contemni bella . Itaque senatus Diis agere gratias , quod Camillus in magistratu esset : dictatorem quippe dicendum eum fuisse , si pri-
Camilla regimen omnium rerum collegae permittuntur. vatus esset . Et collegæ fateri , « regimen » omnium rerum , ubi quid bellici terroris » ingruat , in viro uno esse : sibique desti- » natum in animo esse , Camillo submittere » imperium ; nec quidquam de majestate sua » detractum credere , quod majestati ejus viri » concessissent . » Conlaudatis ab senatu tribunis , & ipse Camillus , confusus animo , gratias egit . « Ingens [inde ait] onus a populo Romano sibi , qui se dictatorem jam » quartum creasset , magnum a senatu talibus » de se judiciis ejus ordinis , maximum tam » honoratorum collegarum obsequio injungi , » Itaque si quid laboris vigiliarumque adjici » possit , certantem secum ipsum , adnistrum , » ut tanto de se consensu civitatis opinionem , » quæ maxima sit , etiam constantem efficiat . » Quod ad bellum atque Antiates adtineat , » plus ibi minarum , quam periculi , esse . Se

» tamen, ut nihil timendi, sic nihil contem- *U. c. 369.*
 » nendi auctorem esse. Circumsederi urbem *a. C. 383.*
 » Romanam ab invidia & odio finitimorum:
 » itaque & ducibus pluribus & exercitibus
 » administrandam rem publicam esse. Te [in-
 » quit] » P. Valeri, socium imperii consiliique,
 » legiones mecum aduersus Antiatem hostem
 » ducere placet : te, Q. Servili, altero exer-
 » citu instructo paratoque , in urbe castra
 » habete , intentum , five Etruria se interim ,
 » ut nuper , five nova hæc cura , Latini at-
 » que Hernici , moverint. Pro certo habeo ,
 » ita rem gesturum , ut patre , avo , teque
 » ipso ac sex tribunatibus dignum est. Ter-
 » tius exercitus ex cauſſariis senioribusque a
 » L. Quinctio scribatur , qui urbi mœnibus-
 » que præſidio fit. L. Horatius arma , tela ,
 » frumentum , quaëque belli alia tempora
 » poscent , provideat. Te , Ser. Corneli , præ-
 » fidem hujus publici consilii , custodem reli-
 » gionum , comitiorum , legum , rerum omi-
 » nium urbanarum , collegæ facimus. » Cunctis
 in partes muneric sui benigne pollicentibus
 operam , Valerius , socius imperii lectus , ad-
 jecit , « M. Furium sibi pro dictatore , seque
 » ei pro magistro equitum futurum. Proiade;

Q 4

U. c. 369. „ quam opinionem de unico imperatore , eam
a. C. 383. „ spem de bello haberent . Se vero bene
 —————
 „ sperare , « Patres » & de bello , & de pace
 „ universaque republica , „ erecti gaudio ,
 tremunt : “ nec dictatore umquam opus fore
 „ reipublicæ , si tales viros in magistratu ha-
 „ beat , tam concordibus junctos animis , pa-
 „ rere atque imperare juxta paratos , laudem-
 „ que conferentes potius in medium , quam
 „ ex communi ad se trahentes . „

VII. JUSTITIO indicto , delectuque habito ,
 Furhus ac Valerius ad Satricum profecti : quo
 non Volscorum modo juventutem Antiates
 ex nova subole lectam , sed ingentem Latini-
 norum Hernicorumque conciverant ex inte-
 gerrimis diutina pace populis . Itaque novus
 hostis veteri adjunctus commovit animos
 militis Romani . Quod ubi aciem jam instruenti
 Camillo centuriones renunciaverunt , « tur-
 „ batas militum mentes esse , segniter arma
 „ capta , cunctabundosque & resistentes eges-
 „ sas castris esse : quin voces quoque audi-
 „ tas , cum centenis hostibus singulos pug-
 „ naturos , & ægre inermem tantam multitu-
 „ dinem , nedum armatam , sustineri posse ; „
 in equum insulit , & , ante signa obversus in

aciem, ordines interequitans, « Quæ tristitia,
 » milites, hæc, quæ insolita cunctatio
 » est? Hostem, an me, an vos ignoratis?
 » Hostis est quid aliud, quam perpetua ma-
 » teria virtutis gloriæque vestræ? Vos con-
 » tra, me duce, (ut Falerios Veiosque cap-
 » tos, & in capta patria Gallorum legio-
 » nes cœcas taceam) modo trigeminæ vic-
 » toriae triplicem triumphum ex his ipsis
 » Volscis, & Æquis, & ex Etruria egistis.
 » An me, quod non dictator vobis, sed tri-
 » bunus, signum dedi, non agnoscitis ducem?
 » Neque ego maxima imperia in vos desi-
 » dero: & vos in me nihil, præter me ipsum,
 » intueri decet; neque enim dictatura mihi
 » umquam animos fecit, ut ne exsiliū qui-
 » dem ademit. Idem igitur omnes sumus; &
 » quum eadem omnia in hoc bellum adfera-
 » mus, quæ in priora ætulimus, eundem
 » eventum belli expectemus. Simul concur-
 » reritis, quod quisque didicit ac consuevit,
 » faciet. Vos vincetis, illi fugient. »

U. c. 369.
 a. c. 383.
 Oratio
Camilli ad
miles.

VIII. DATO deinde signo, ex equo desilit,
 & proximum signiferum, manu adreptum,
 secum in hostem rapit, « infer, miles, » clâ-
 mians, « signum, » Quod ubi videre ipsu-

Vincit
Volcos.

U. c. 369. Camillum, jam ad munera corporis senecta
a. C. 383. invalidum, vadentem in hostes, procurrunt
pariter omnes, clamore sublato, « Sequere
» imperatorem, » pro se quisque clamantes.
Emissum etiam signum Camilli jussu in hos-
tium aciem ferunt; idque ut repeteretur,
concitatos antesignanos. Ibi primum pulsus
Antiatem, terroremque non in primam tan-
tum aciem, sed etiam ad subsidiarios perla-
tum. Nec vis tantum militum movebat, ex-
citata praefentia ducis, sed quod Volscorum
animis nihil terribilius erat, quam ipsius Ca-
melli forte oblata species. Ita, quocumque
se intulisset, viatoriam secum haud dubiam
trahebat. Maxime id evidens fuit, quum, in
Iævum cornu, prope jam pulsus, adrepto
repente equo cum scuto pedestri, advectus,
conspectu suo prælium restituit, ostentans
vincentem ceteram aciem. Jam inclinata res
erat, sed turba hostium & fuga impeditabatur,
& longa cæde conficienda multitudo tanta
fesso militi erat; quum repente ingentibus
procellis fusus imber certam magis viatoriam,
quam prælium, diremit. Signo deinde recep-
tui dato, nox insecura, quietis Romanis,
perfecit bellum. Latini namque & Hernici,

relictis Volscis, domos profecti sunt, malis consiliis pares adepti eventus. Volsci, ubi se desertos ab eis videre, quorum fiducia rebellaverant, relictis castris, moenibus Satrici se includunt: quos primo Camillus vallo circumdare, & aggere atque operibus obpugnare est adortus. Quæ postquam nulla eruptione impediri videt; minus esse animi ratus in hoste, quam ut in eo tam lentæ spei victoriam exspectaret, cohortatus milites, ne, tamquam Veios obpugnantes, in opere longinquò fese tererent, victoriam in manibus esse, ingenti militum alacritate moenia undique adgressus, scalis oppidum cepit. Volsci abjectis armis fese dediderunt.

*U. c. 362.
a. C 383.*

*Satricum
capitum.*

IX. CETERUM animus ducis rei majori, Antio, inminebat: id caput Volscorum, eam fuisse originem proximi belli. Sed quia nisi magno adparatu, tormentis machinisque, tam valida urbs capi non poterat; reliquo ad exercitum collega, Romam est profectus, ut senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem ejus (credo, rem Antiatem diuturniorem manere, Diis cordi fuisse) legati ab Nepete ac Sutrio, auxilium adversus Etruscos petentes, veniunt, brevem occa-

V. c. 369. sionem esse ferendi auxilii memorantes : eo
a. C. 383.

*Bellum
cum
Etruscis
Sutrium
obsidienti-
bus.*

vim Camilli ab Antio fortuna avertit. Namque quum ea loca obposita Etruriæ, & velut claustra inde portæque essent ; & illis occupandi ea , quum quid novi molirentur, & Romanis recuperandi tuendique cura erat. Igitur senatui cum Camillo agi placuit, ut, omisso Antio, bellum Etruscum susciperet. Legiones urbanæ, quibus Quintius præfuerat, ei decernuntur. Quamquam expertum exercitum adiuetumque imperio, qui in Volscis erat, mallet, nihil recusavit : Valerium tantummodo imperii socium depoposcit. Quintius Horatiusque succeſſores Valerio in Volscis missi. Proſecti ab urbe Sutrium Furius & Valerius partem oppidi jam captam ab Etruscis invenere; ex parte altera, inter septis itineribus, ægre oppidanos vim hostium ab ſe arcentes. Quum Romani auxiliū adventus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hostes ſociosque, & in præſentia rem inclinatam sustinuit, & ſpatium ad opem ferendam dedit. Itaque divifo exercitu, Camillus collegam, eam in partem circumductis copiis, quam hostes tenebant, moenia ad gredi jubet, non tanta ſpe ſcalis capi urbem

posse, quam ut, averfis eo hostibus, & ^{U. c. 359.}
 oppidanis jam pugnando fessis laxaretur labor, ^{a. C. 383.}
 & ipse spatium intrandi sine certamine moe-
 nia haberet. Quod quum simul utrumque
 factum esset, ancesque terror Etruscos cir-
 cumstaret, & mœnia summa vi obpugnari,
 & intra mœnia esse hostem viderent; porta-
 se, quæ una forte non obsidebatur, trepidi
 uno agmine ejecere. Magna cædes fugientium
 & in urbe & per agros est facta. Plures a
 Furianis intra mœnia cæsi: Valeriani expe-
 ditiores ad persequendos fuere; nec ante
 noctem, quæ conspectum ademit, finem cæ-
 dendi fecere. Surrio recepto restitutoque so-
 ciis, Nepete exercitus ductus, quod per dedi-
 tionem acceptum jam totum Etrusci habebant.

X. VIDEBATUR plus in ea urbe recipienda
 laboris fore, non in eo solum, quod tota
 hostium erat, sed etiam quod, parte Nepe-
 finorum prodente civitatem, facta erat dedi-
 tio. Mitti tamen ad principes eorum placuit,
 ut fecerherent se ab Etruscis, fidemque,
 quam implorassent ab Romanis, ipsi præsta-
 rent. Unde quum responsum adlatum esset,
 « nihil suæ potestatis esse, Etruscos mœnia
 custodiasque portarum tenere; » primo

*Nepete
recipitur,*

V. c. 369. populationibus agri terror est oppidanis ad-
a. C. 383. motus : deinde , postquam deditio nis , quam
 societatis , fides sanctior erat , fascibus far-
 mentorum ex agro conlatis , ductus ad mœ-
 nia exercitus , completisque fossis scalæ ad-
 motæ , & clamore primo inpetuque oppidum
 capitur. Nepesiniis inde edictum , ut arma
 ponant ; parcique jussum inermi. Etrusci pa-
 riter armati atque inermes cæsi. Nepesinorum
 quoque autores deditio nis securi percussi :
 innoxiae multitudini redditæ res , oppidum
 que cum præsidio relictum. Ita , duabus so-
 ciis urbibus ex hoste receptis , victorem exer-
 citum tribuni cum magna gloria Romam re-

*Ab Latinis
 Hernicis-
 que res re-
 petitæ.* duxerunt. Eodem anno ab Latinis Hernicis-
 que res repetitæ , quæ situmque , cur per eos
 annos militem ex insituto non dedissent ?
 Responsum frequenti utriusque gentis con-
 cilio est , « Nec culpam in eo publicam , nec
 » consilium fuisse , quod suæ juventutis aliqui
 » apud Volscos militaverint. Eos tamen ipsos
 » pravi consilii pænam habere , nec quemquam
 » ex his reducere esse. Militis autem non
 » dati cauſsam , terrorem ad fiduum a Volscis
 » fuisse , quam pestem adhærentem lateri suo
 » tot super alia aliis bellis exhaurire nequissimæ . »

Quæ relata Patribus magis tempus , quam
causam , non visa belli habere.

XI. INSEQUENTI anno , A. Manlio , P. Cornelio , T. & L. Quintiis Capitolinis , L. Papirio Cursore iterum , C. Sergio iterum tribunis consulari potestate , grave bellum fo-
ris , gravior domi seditio exorta : bellum a *U. c. 370.
a. C. 382.*
A. Manlio
II. &c.
Tr. Mil.
Bellum
Volscum.

Volscis , ad juncta Latinorum atque Hernicorum defectione ; seditio , unde minime timeri potuit , a patriciæ gentis viro & inclitæ famæ , M. Manlio Capitolino : qui nimius amici , quum alios principes sperneret , uni invaderet , eximio simul honoribus atque virtutibus , M. Furio , ægre ferebat , « solum » eum in magistratibus , solum apud exercitus esse : tantum jam eminere , ut iisdem auspicis creatos , non pro collegis , sed pro ministris habeat ; quum interim , si quis vere æstimare velit , a M. Furio recuperari patria ex obsidione hostium non potuerit , nisi a se prius Capitolium atque arx servata esset : & ille , inter aurum accipiendum & spem pacis solutis animis , Gallos ad gressus fit : ipse armatos capientes que arcem depulerit : illius gloriae pars virilis apud omnes milites fit , qui simul

M. Manlio præ molitiones

U. c. 370. » vicerint ; suæ victoriæ neminem omnium
a. C. 382. » mortalium sœcium esse. » His opinionibus
 inflato animo, ad hoc vitio quoque ingenii ve-
 hemens & inpotens, postquam inter Patres
 non, quantum æquum censebat, excellere
 suas opes animadvertit ; primum omnia ex
 Patribus popularis factus, cum plebeis (*k*)
 magistratibus consilia communicare ; crimi-
 nando Patres, adliciendo ad se plebem, jam
 aura, non consilio ferri, famæque magna
 malle, quam bonæ esse : &, non contentus
 agrariis legibus, quæ materia semper tribu-
 nis plebi seditionum fuisse, fidem moliri
 coepit : « Acriores quippe æris alieni stimu-
 los esse, qui non egestatem modo atque
 » ignominiam minentur, sed nervo ac vinculis
 » corpus liberum territent. » Et erat æris
 alieni magna vis, re damnoſiffima etiam divi-
 tibus, ædificando contracta. Bellum itaque
 Volscum, grave per se, oneratum Latino-
 rum atque Hernicorum defectione, in spe-
 ciem cauſæ jaſtatum, ut major potestas
 quereretur. Sed nova consilia Manlii magis
 compulere senatum ad dictatorem creandum.
 Creatus A. Cornelius Cossus magistrum equi-
 tum dixit T. Quinctium Capitolinum,

*A. Corne-
 lius Cossus
 dictator.*

(*k*) plebis Gron. Crev.

XIII

XII. DICTATOR, et si majorem dimicatio- *U. e. 370;
a. C. 382.*
nem propositam domi, quam foris, cernebat;
tamen, seu quia celeritate ad bellum opus
erat, seu victoria triumphoque dictaturæ ipsi
vires se additurum ratus, delectu habitu, in
agrum Pomptinum, quo a Volscis exercitum
indictum audierat, pergit. Non dubito, præ-
ter satietatem, tot jam libris adsidua bella
cum Volscis gesta legentibus illud quoque
subcursurum, (quod mihi percensenti pro-
piores temporibus harum rerum auctores mi-
raculo fuit) unde toties vietiis Volscis &
Æquis subfecerint milites. Quod quum ab
antiquis tacitum prætermissumque sit; cuius
tandem ego rei præter opinionem, quæ sua
cuique conjectanti esse potest, auctor sim?
Simile veri est, aut intervallis bellorum,
sicut nunc in delectibus fit Romanis, alia
atque alia subole juniorum ad bella instau-
randa toties usos esse: aut non ex iisdem
semper populis exercitus scriptos, quamquam
eadem semper gens bellum intulerit: aut
innumerabilem multitudinem liberorum capi-
tum in eis suisse locis, quæ nunc, vix se-
minario exiguo militum reliquo, servitia Ro-
mana ab solitudine vindicant. Ingens certe

*Unde
Volscis &
Æquis to-
ties vietiis
subfecerint
milites.*

Tom. II.

R

U. c. 370. (quod inter omnes auctores convenit) quam
a. C. 382. quam nuper Camilli ductu atque auspicio
accisæ res erant, Volscorum exercitus fuit:
ad hoc Latini Hernicique acceſſerant, & Cir-
ceiensium quidam, & coloni etiam a Velitris
Romani. (*l*) Dictator, caſtris eo die positis,
postero cum auspicio prodiſſet, hoſtiaque cæſa
pacem Deum adoraffet, lætus ad milites, jam
arma ad propositum pugnæ ſignum, ſicut
ediſtum erat, luce prima capientes, proceſſit:

*Dictatoris
oratio
ad
milites.*

« Noſtra victoria eſt, milites [inquit] ſi
» quid Dii vatesque eorum in futurum vident.
» Itaque, ut decet certæ ſpei plenos, & cum
» inparibus manus conſerturos, pilis ante
» pedes poſitis, gladiis tantum dextras arme-
» mus: ne procurri quidem ab acie velim,
» ſed obnifos vos ſtabili gradu impetum hoſ-
» tium excipere. Ubi illa vana injecerint miſ-
» filia, & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint,
» tum micent gladii, & veniat in mentem
» unicuique, Deos eſſe, qui Romanum ad-
» juvent; Deos, qui ſecundis avibus in proe-
» lium miſerint. Tu, T. Quincti, equitem in-
» tentus ad primum initium moti certaminis
» teneas: ubi hærere jam aciem conlato pede

(1) *Velitris, Romanus Dictator Gron Crev.*

» videris, tum terrorem equestrem occupatis *U. c. 3708*
 » alio pavore infer : inventusque ordines *a. C. 3829*
 » pugnantium dissipā. » Sic eques, sic pedes,
 ut præceperat, pugnant : nec dux legiones,
 nec fortuna fefellit ducem.

XIII. MULTITUDÖ hostium, nulli rei,
 præterquam numero, freta, & oculis utram-
 que metiens aciem, temere prælatum init,
 temere omisit; clamore tantum missilibusque
 telis & primo pugnæ inpetū ferox, gladios
 & conlatum pedem & vultum hostis, ardore
 animi micantem, ferre non potuit. Impulsa
 frons prima, & trepidatio subsidiis inlata,
 & suum terrorem intulit eques : rupti inde
 multis locis ordines, motaque omnia, &
 fluctuanti similis acies erat. Deinde, post-
 quam, cadentibus primis, jam ad se quisque
 perventuram cædem cernebat, terga vertunt.
 Instare Romanus; &, donec armati confer-
 tique abibant, peditum labor in persequendo
 fuit : postquam jaſtari arma paſſim, fugaque
 per agros spargi aciem hostium animadversum
 est ; tum equitum turmæ emissæ, dato signo,
 he, in singulorum morando cæde, spatium ad
 evadendum interim multitudini darent : satis
 esse, missilibus ac terrore impedire (m) cur-

(m) *impediri Gron. Crev.*

R 2

V. c. 370. sum, obequitandoque sagmen teneri, dum
C. 382. adsequi pedes & justa cæde conficere hostem
 posset. Fugæ sequendique non ante noctem
 finis fuit: capta quoque ac direpta eodem
 die castra Volscorum, prædaque omnis,
 præter libera corpora, militi concessa est.
 Pars maxima captivorum ex Latinis atque
 Hernicis fuit: nec hominum de plebe, ut
 credi posset mercede militasse, sed principes
 quidam juventutis inventi; manifesta fides,
 publica ope Volscos hostes adjutos. Circeien-
 sum quoque quidam cogniti, & coloni a
 Velitris: Romamque omnes missi percunctori-
 tibus primoribus Patrum eadem, quæ dicta-
 tori, defectionem sui quisque populi, haud
 perplexe indicavere.

XIV. DICTATOR exercitum in stativis te-
 nebat, minime dubius, bellum cum his po-
 pulis Patres jussuros; quum major domi
 exorta moles coëgit adciri Romam eum,
 gliscente in dies feditio, quam solito ma-
 gis metuendam auctor faciebat; non enim
 jam orationes modo M. (n) Manlii, sed facta,
 popularia in speciem, tumultuosa eadem,
 qua mente fierent, intruenda erant. Centu-

*Manliana
feditio.*

(n) M. del. Gron. Crey.

rionem, nobilem militaribus factis , judicatum *U. c. 370.*
 pecuniæ quum duci vidisset , medio foro *a. C. 382.*
 cum caterva sua adcurrit , & manum inject:
 vociferatusque de superbia Patrum , ac cru-
 delitate fœnatorum , & miseriis plebis ,
 virtutibus ejus viri fortunaque , « Tum vero
 » ego [inquit] nequidquam hac dextera Ca-
 » pitolium arcemque servaverim , si civem
 » commilitonemque meum , tamquam Gallis
 » viatoribus captum , in servitutem ac vin-
 » cula duci videam. » Inde rem creditori
 palam populo solvit , libraque & ære libera-
 tum emitit , Deos atque homines obtestan-
 tem , « ut M. Manlio , liberatori suo , parenti
 » plebis Romanæ , gratiam referant. » Accep-
 tus exemplo in tumultuosam turbam , & ipse
 tumultum augebat , cicatrices acceptas Ve-
 ienti , Gallico , aliisque deinceps bellis osten-
 tans , « Se militantem , se restituentem ever-
 » sos penates , multiplici jam forte exsoluta ,
 » mergentibus semper fortè usuris , obru-
 » tum fœnore esse : videre lucem , forum ,
 » civium ora , M. Manlii opera : omnia pa-
 » rentum beneficia ab illo se habere : illi
 » devovere corporis vitæque ac sanguinis
 » quod supersit : quodcumque sibi cum patria

V. c. 370. » penatibus publicis ac privatis juris fuerit,
a. C. 382. » id cum uno homine esse. » His vocibus
 instincta plebes quum jam unius hominis esset,
 addita alia commotioris ad omnia turbanda
 consili res. Fundum in Veienti, caput patri-
 monii, subjecit præconi : « Ne quem ves-
 trum [inquit] Quirites, donec quidquam
 in re mea supererit, judicatum addictumve
 duci patiar. » Id vero ita accendit animos,
 ut per omne fas ac nefas fecuturi vindicem
 libertatis viderentur. Ad hoc domi, concio-
 nantis in modum, sermones pleni criminum
 in Patres : inter quos, quum omisso discri-
 mine, vera an vana jaceret, « thesauros Gal-
 licis auri occultari a patribus jecit : nec
 jam possidens publicis agris contentos
 esse, nisi pecuniam quoque publicam aver-
 tant. Ea res si palam fiat, exsolvi plebem
 ære alieno posse. » Quæ ubi objecta spes
 est, enimvero indignur facinus videri, quum
 conferendum ad redimendam civitatem a Gal-
 lis aurum fuerit, tributo conlationem factam :
 idem aurum, ex hostibus captum, in paucorum
 prædam cessisse. Itaque exsequebantur
 querendo, ubi tantæ rei furtum occultare-
 tur : differenteque, & tempore suo se indi-

caturum dicente, ceteris omisis, eo versæ *U. C. 370.*
a. C. 382.
 erant omnium curæ : adparebatque , nec veri indicii gratiam medium , nec falsi obfen-
sionem fore,

XV. ITA suspensus rebus dictator, aditus
 ab exercitu, in urbem venit. Postero die
 senatu habito, quum, satis periclitatus vo-
 luntates hominum, discedere senatum ab se
 vetuisset; stipatus ea multitudine, sella in
 comitio posita, viatorem ad M. Manlium
 misit: qui, dictatoris jussu vocatus, quum
 signum suis dedisset, adesse certamen, agmine
 ingenti ad tribunal venit. Hinc senatus, hinc
 plebs, suum quisque intuentes ducem, velut
 in acie constiterant. Tum dictator, silentio
 facto, « Utinam [inquit] mihi Patribusque
 » Romanis ita de ceteris rebus cum plebe
 » conveniat, quemadmodum, quod ad te
 » adtinet eamque rem, quam de te sumi
 » quæsiturus, conventurum satis confido.
 » Spem factam a te civitati video, fide in-
 » columi, ex thesauris Gallicis, quos primo-
 » res Patrum occulentes, creditum solvi posse.
 » Cui ego rei tantum abest ut impedimento
 » sim, ut contra te, M. Manli, adhorter,
 » liberes fœnore plebem Romanam; & istos,

*Dictator
in urbem
aditus.*

*Manlium
vocat.*

U. c. 370. » incubantes publicis thesauris , ex præda
a. C. 382. » clandestina evolvas . Quod nisi facis , sive

» quod (o) & ipse in parte prædæ sis , sive
 » quia vanum indicium est , in vincula te
 » duci jubebo , nec diutius patiar , a te mul-
 » titudinem fallaci spe concitari . » Ad ea
 Manlius , « nec se fefellisse [ait] non adver-
 » sus Volscos toties hostes , quoties Patribus
 » expediatur , nec adversus Latinos Hernicos-
 » que , quos falsis criminibus in arma agant ,
 » sed adversus se ac plebem Romanam , dic-
 » tatorem creatum esse . Jam , omisso bello ,
 » quod simulatum sit , in se inpetum fieri :
 » jam dictatorem profiteri patrocinium fœne-
 » ratorum adversus plebem : jam sibi ex fa-
 » vore multitūinis crimen & perniciem
 » quæri . Obfendit [inquit] te , A. Cornelius ,
 » vosque , Patres conscripti , circumfusa turba
 » lateri meo ? Quin eam diducitis a me sin-
 » guli vestris beneficiis , intercedendo , exi-
 » mendo de nervo cives vestros , prohibendo
 » judicatos addictosque duci , ex eo , quod
 » adfluit opibus vestris , sustinendo necessita-
 » tes aliorum ? Sed quid ego vos , de vestro
 » inpendatis , hortor ? Sortem aliam fertes .

(o) quod l. ut Gron. Grev.

LIBER VI CAP. XVI 265

» de capite deducite, quod usuris pernumera- *U. c. 370.*
» tum est : jam nihilo mea turba , quam *a. C. 382.*
» ullius , conspectior erit. At enim , quid ita
» solus ego civium curam ago ? Nihilo magis,
» quod respondeam , habeo , quam si quæras,
» quid ita solus Capitolium arcemque serva-
» verim. Et tum universis , quam potui , opem
» tuli , & nunc singulis feram. Nam quod ad
» thesauros Gallicos adtinet , rem , suapte
» natura facilem , difficilem interrogatio fa-
» cit. Cur enim quæritis , quod scitis ? cur
» quod in sinu vestro est , excuti jubetis
» potius , quam ponatis , nisi aliqua fraus sub-
» est ? Quo magis argui præstigias jubetis
» vestras , eo plus vereor , ne abstuleritis ob-
» servantibus etiam oculos. Itaque non ego,
» vobis ut indicem prædas vestras , sed vos
» id cogendi estis , ut in medium profe-
» ratis. »

XVI. QUUM mittere ambages dictator ju-
beret , & aut peragere verum indicium coge-
ret , aut fateri facinus insimulati falso crimi-
ne senatus , oblatæque vani furti invidiæ ;
negantem , arbitrio inimicorum se locutu-
rum , in vincula duci jussit , Adreptus a via-
tore , « Jupiter [inquit] optime maxime ,

U. c. 370. a. C. 382. » Junoque Regina , ac Minerva , ceterique

Dii Deæque , qui Capitolium arcemque
 » incolitis , siccine vestrum militem ac præ-
 » sidem finitis vexari ab inimicis ? Hæc dex-
 » tera , qua Gallos fudi a delubris vestris ,
 » jam in vinculis & catenis erit ? » Nullius
 nec oculi nec aures indignitatem ferebant:
 sed invicta sibi quædam patientissima justi
 imperii civitas fecerat ; nec adversus dicta-
 toriam vim aut tribuni plebis , aut ipsa plebs ,
 adollere oculos aut hiscere audebant. Con-
 jecto in carcerem Manlio , satis constat ,
 magnam partem plebis vestem mutasse , mul-
 tos mortales capillum ac barbam promisisse ,
 obversatamque vestibulo carceris mœstam
 turbam. Dictator de Volscis triumphavit :
 invidiæque magis triumphus , quam gloriae ,
 fuit. Quippe domi , non militiae , partum
 eum ; aetumque de cive , non de hoste ,
 fremebant : unum defuisse tantum superbiæ ,
 quod non M. Manlius ante currum sit duc-
 tus. Jamque haud procul seditione res erat :
 cuius leniendæ cauilla , postulante nullo , lar-
 gitor voluntarius repente senatus factus ,
 Satricum coloniam duo millia civium Ro-
 manorum deduci jussit : bina jugera & semi-

*Manlius
in carce-
rem con-
jectus.*

fes agri adsignati. Quod quum & parvum, ^{U. c. 370.}
 & paucis datum, & mercedem esse prodendi ^{a. C. 382.}

M. Manlii interpretarentur; remedio irritatur seditio. Et jam magis insignis & (*p*) foribus & facie reorum turba Manliana erat, amotusque post triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos liberaverat hominum.

XVII. AUDIEBANTUR itaque propalam vo- *Exprobra-*
 ces exprobrantium multitudini, « quod de- *tur multi-*
 » fensores suos semper in præcipitem locum *tudini,*
 » (*q*) favore tollat, deinde in ipso discrimi- *quod Man-*
 » ne periculi destituat. Sic Sp. Cassium, in *lium defti-*
 » agros plebem vocantem, sic Sp. Mælium,
 » ab ore civium famem suis impensis propul-
 » santem, obpressos; sic M. Manlium, mer-
 » fam & obrutam fœnore partem civitatis
 » in libertatem ac lucem extrahentem, pro-
 » ditum inimicis. Saginare plebem populares
 » suos, ut jugulentur. Hoccine patiendum
 » fuisse, si ad nutum dictatoris non respon-
 » derit (*r*) vir consularis? Fingerent menti-
 » tum ante, atque ideo non habuisse, quod

(*p*) & del. Gron. Crev.

(*q*) in præcipitem semper locum Gron. Crev.

(*r*) responderet Gron. Crev.

U. c. 370. » tum responderet : cui servo umquam men-
a. C. 382. » dacii pœnam vincula fuisse ? Non obversa-

» tam esse memoriam noctis illius , quæ pe-
 » ne ultima atque æterna nomini Romano
 » fuerit ? non speciem agminis Gallorum ,
 » per Tarpeiam rupem scandentis ? non ipsius
 » M. Manlii , qualem eum armatum , plenum
 » sudoris ac sanguinis , ipso pene Jove erupto
 » ex hostium manibus , vidissent ? Selibrisne
 » farris gratiam servatori patriæ relatam ? &
 » quem prope coelestem , cognomine certe
 » Capitolino Jovi parem , fecerint , eum pati
 » vincitum in carcere , in tenebris , obnoxiam
 » carnificis arbitrio ducere animam ? Adeo
 » in uno omnibus satis auxilii fuisse ; nullam
 » opem in tam multis uni esse ? » Jam ne nocte
 » quidem turba ex eo loco dilabebatur , refrac-
 » turosque carcerem minabantur : quum remis-
 » so , id (s) quod erupturi erant , ex senatus-

*Manlius
vinculis
liberatur.*

consulto Manlius vinculis liberatur : quo
 facto non seditio finita , sed dux seditioni
 datus est. Per eosdem dies Latinis & Herni-
 cis , simul colonis Circeiensibus & a Veli-
 tris , purgantibus se Volsci crimine belli , cap-
 tivosque repetentibus , ut suis legibus in eos

(s) remisso eo quod Gron. Crev.

animadverterent, tristia responsa reddita; tristiora colonis, quod cives Romani patriæ obpugnandæ nefanda consilia iniissent (t). Non negatum itaque tantum de captivis; sed, in quo ab fociis tamen temperaverant, denunciatum senatus verbis, faceferent propere ex urbe, ab ore atque oculis populi Romani, ne nihil eos legationis jus, externo, non civi, comparatum, tegeret.

XVIII. RECRUDESCENTE Manliana seditio-ne, sub exitu anni comitia habita, creati-que tribuni militum consulari potestate ex Patribus Ser. Cornelius Maluginensis tertium, P. Valerius Potitus iterum, M. Furius Camilius (u), Ser. Sulpicius Rufus iterum, C. Papirius Crassus, T. Quinctius Cincinnatus secundum. Cujus principio anni & Patribus & plebi peropportune externa pax data: plebi, quod non avocata dele& spem cepit, dum tam potentem haberet ducem, foenoris expugnan-di; Patribus, ne quo externo terrore avocarentur animi ab sanandis domesticis malis. Igitur, quum pars utraque acrior aliquanto coorta esset, in propinquum certamen aderat.

U. c. 371.

a. C. 381.

*Ser. Cor-nelio III,
&c. Tr.
Mil.*

(t) *iniissent* Gron. Crev.

(u) *Camillus quintum* Gron. Crev.

V. c. 371. & Manlius (x). Advocata domum plebej
a. C. 381. cum principibus novandarum rerum interdiu
 noctuque consilia agitat, plenior aliquanto
 animorum irarumque, quam ante fuerat.
 Iram accenderat ignominia recens in animo
 ad contumeliam inexperto: spiritus dabat,
 quod nec ausus esset idem in se dictator,
 quod in Sp. Mælio Cincinnatus Quintius
 fecisset; & vinculorum suorum invidiam non
 dictator modo abdicando dictaturam fugisset,
 sed ne senatus quidem sustinere potuisset.
 His simul inflatus exacerbatusque jam per
 se accensos incitabat plebis animos: « Quo-

*Oratio
 seditionis
 Manlii
 ad
 plebem.*

» usque tandem ignorabitis vires vestras, quas
 » natura ne belluas quidem ignorare voluit?
 » numerate saltem, quot ipsi sitis, quot ad-
 » versarios habeatis. Si singuli singulos ad-
 » gressuri essetis, tamen acrius crederem vos
 » pro libertate, quam illos pro dominatione,
 » certaturos. Quot enim clientes circa singu-
 » los fuistis patronos, tot nunc adversus
 » unum hostem eritis. Ostendite modo bel-
 » lum; pacem habebitis. Videant vos paratos
 » ad vim; jus ipsi remittent. Audendum est

(x) effet; jam in prop. certamen aderat: &
Manlius advocata Gron. Crev.

» aliquid universis , aut omnia singulis pa- *U. c. 371°*
 » tienda . Quousque me circumspectabis ? *a. C. 381°*
 » Ego quidem nulli vestrum deero : ne for-
 » tuna mea desit , videte . Ipse vindex vester ,
 » ubi visum inimicis est , nullus repente
 » fui : & vidistis in vincula duci universi
 » eum , qui a singulis vobis vincula depule-
 » ram . Quid sperem , si plus in me audeant
 » inimici ? an exitum Cassi Mæliique exspec-
 » tem ? Bene facitis , quod abominamini :
 » Dii prohibebunt hæc : sed numquam prop-
 » ter me de cœlo descendedent . Vobis dent
 » mentem , oportet , ut prohibeatis : sicut
 » mihi dederunt armato togatoque , ut vos
 » a barbaris hostibus , a superbis defenderem
 » civibus . Tam parvus animus tanti populi
 » est , ut semper vobis auxilium adversus
 » inimicos satis sit ? nec ullum , nisi quate-
 » nus imperari vobis finatis , certamen ad-
 » versus Patres noritis ? Nec hoc natura insi-
 » tum vobis est , sed usu possidemini . Cur
 » enim adversus externos tantum animorum
 » geritis , ut imperare illis æquum censeatis ?
 » Quia consuestis cum eis pro imperio
 » certare ; adversus hos tentare magis , quam
 » tueri , libertatem . Tamen qualescumque

U. c. 371. » duces habuistis, qualescumque ipsi fuistis;
a. C. 381. » omnia adhuc, quantacumque petistis, obti-
 » nuiistis seu vi, seu fortuna vestra. Tempus
 » est, etiam (*y*) majora conari. Experimini
 » modo & vestram felicitatem, & me (ut
 » spero) feliciter expertum. Minore nego-
 » tio, qui imperet Patribus, inponetis; quam,
 » qui resisterent imperantibus, inposuistis.
 » Solo æquandæ sunt dictaturæ consulatusque,
 » ut caput adtollere Romana plebes possit.
 » Proinde adeste, prohibete jus de pecuniis
 » dici. Ego me patronum profiteor plebis,
 » quod mihi cura mea & fides nomen induit.
 » Vos si quo insigni magis imperii honorisve
 » nomine vestrum adpellabitis ducem, eo
 » utemini potentiore ad obtainenda ea, quæ
 » vultis. » Inde de regno agendi ortum ini-
 » tiuum dicitur; sed nec cum quibus, nec
 » quem ad finem consilia pervenerint, sat
 planum traditur.

Senatus
 de
 coercendo
 Manlio
 agitat.

XIX. At in parte altera senatus de secef-
 sione, in domum privatam, plebis, forte
 etiam in arce positam, & imminenti mole
 libertati, agitat. Magna pars vociferantur,
 » Servilio Ahala opus esse, qui non in vin-
 » cula duci jubendo irritet publicum hostem,
 » (*y*) jam Gron. Crev. ²² sed

» sed unius iactura civis finiat intestinum *U. c. 371.
a. C. 381.*
 » bellum. » Decurritur ad leniorem verbis
 sententiam, vim tamen eamdem habentem,
 « Ut videant magistratus, ne quid ex pernicio-
 sis confiliis M. Manlii res publica detrimenti
 » capiat. » Tum tribuni consulari potestate,
 tribunique plebi (z) (nam & , quia eumdem
 & suæ potestatis, quem libertatis omnium,
 finem cernebant, Patrum auctoritati se dedi-
 derant) hi tum omnes, quid opus factò sit,
 consultant. Quum præter vim & cædem ni-
 hil cuiquam obcurreret, eām autem ingentis
 dimicationis fore adpareret; tum M. Mænius
 & Q. Publilius tribuni plebis, « Quid Patrum
 » & plebis certamen facimus, quod civitatis
 » esse adversus unum pestiferum cīvēm debet?
 » Quid cum plebe adgredimur eum, quem
 » per ipsam plebem tutius adgredi est, ut
 » suis ipse oneratus viribus ruat? Diem di-
 » cere ei nobis in animo est. Nihil mintus
 » populare quam regnum est. Simul multitu-
 » do illa non secum certari viderint, & ex
 » advocatis judices facti erunt, & accusato-
 » res de plebe, patricium reum intuebuntur,

(z) *plebei Crev.*

Tom. II.

S

U. c. 37¹. " & regni crimen in medio ; nulli magis , quam
a. C 38¹. " libertati , favebunt , suæ.

Manlio
dies
dicitur
a Tr. Pl.

XX. ADPROBANTIBUS cunctis , diem Manilio dicunt . Quod ubi est factum , primo commota plebs est , utique postquam fordinatum reum viderunt , nec cum eo non modo Patrum quemquam , sed ne cognatos quidem A. & T. Manlios : quod ad eum diem numquam usū venisset , ut in tanto discriminē non & proximi vestem mutarent . Ap. Claudio in vincula ducto , C. Claudium inimicum Claudiamque omnem gentem fordinatam fuisse . Consensu obprimi popularem virum , quod primus a Patribus ad plebem defecisset . Quum dies venit , quæ , præter cœtus multitudinis seditionasque voces , & largitionem , & fallax indicium , pertinentia proprie ad regni crimen ab accusatoribus objecta sint reo , apud neminem auctorem invenio : nec dubito haud parva fuisse , quum damnandi mora plebi non in caussa , sed in loco , fuerit . Illud notandum videtur , ut sciant homines , quæ & quanta decora fœda cupiditas regni non ingrata solum , sed invisa etiam , reddiderit . Homines prope quadringtonos produ-

xisse dicitur, quibus sine fœnore expensas *U. c. 37^a.*
 pecunias tulisset, quorum bona venire, quos *a. C. 38^a.*
 duci addicatos prohibuisset. Ad hæc, decora
 quoque belli non commemorasse tantum,
 sed protulisse etiam conspicienda; spolia
 hostium cæsorum ad triginta, dona impera-
 torum ad quadraginta: in quibus insignes
 duas murales coronas, civicas octo. Ad
 hæc servatos ex hostibus cives produxisse;
 inter quos C. Servilium magistrum equitum
 absentem nominatum. Et quam ea quoque,
 quæ bello gesta essent, pro fastigio rerum
 oratione etiam magnifica, facta dictis æquan-
 do, memorasset, nudasse pectus insigne cic-
 tricibus bello acceptis; & idemtidem, Capito-
 lium spectans, Jovem Deosque alios devocasse
 ad auxilium fortunarum suarum: precatusque
 esse, ut, quam mentem sibi Capitolinam ar-
 cem protegenti ad salutem populi Romani
 dedissent, eam populo Romano in suo discri-
 mine darent: & orasse singulos universosque,
 ut Capitolium atque arcem intuentes, ut
 ad Deos inmortales versi, de se judicarent.
 In Campo Martio quum centuriatim populus
 citaretur, & reus, ad Capitolium manus ten-
 dens, ab hominibus ad Deos preces aver-

S 2

U. c. 371. tisset; adparuit tribunis, nisi oculos quoque
a. c. 381. hominum liberassent ab tanti memoria de-
 coris, numquam fore in præoccupatis bene-
 ficio animis vero criminis locum. Ita prodicta
 die, in Poetelinum lucum extra portam No-
 mentanam (a), unde conspectus in Capito-
 lium non esset, concilium populi indictum
 est. Ibi crimen valuit, & obstinati animis
 Damna- triste judicium, invisumque etiam iudicibus,
 tur. factum. Sunt qui per duum viros, qui de
 perduellione anquirerent, creatos, auctores
 sint damnatum. Tribuni de faxo Tarpeio de-
 jecerunt: locusque idem in uno homine &
 eximiae gloriae monumentum & poenae ulti-
 mæ fuit. Adjectæ mortuo notæ sunt: publica
 una; quod, quum domus ejus fuisset, ubi
 nunc ædes atque officina Monetae est, latum
 ad populum est, ne quis patricius in arce
 aut Capitolio habitaret: gentilicia altera;
 quod gentis Manliae decreto cautum est, ne
 quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc
 exitum habuit vir, nisi in libera civitate
 natus esset, memorabilis. Populum brevi,
 postquam periculum ab eo nullum erat, per
 se ipsas recordantem virtutes, desiderium

(a) Flumentanam Gron, Crey,

ejus tenuit. Pestilentia etiam brevi consecuta, nullis obcurrentibus tantæ cladis caussis, ex Manliano supplicio magnæ parti videri orta : violatum Capitolium esse sanguine servatoris : nec Diis cordi fuisse poenam ejus oblatam prope oculis suis, a quo sua templa erepta e manibus hostium essent.

XXI. PESTILENTIAM inopia frugum, & vulgariter utriusque mali famam anno insequente multiplex bellum exceptit, L. Valerio quartum, A. Manlio tertium, Ser. Sulpicio tertium, L. Lucretio, L. Æmilio tertium, M. Trebonio, tribunis militum consulari postestate. Hostes novi, præter Volscos velut forte quadam prope in æternum exercendo Romano militi datos, Circeiosque & Velitras colonias jamdiu molientes defectionem, & suspectum Latium, Lanuvini etiam, quæ fidelissima urbs fuerat, subito exorti. Id Patres rati contemtu accidere, quod Veliternas ci-vibus suis tamdiu impunita defectione effet, decreverunt, ut primo quoque tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo : ad quam militiam quo paratior plebes effet, quinqueviros Pomptino agro dividendo, & triumviros Nepote coloniæ deducendæ crea-

U. c. 372.

a. C. 380.

L. Valerio

IV. &c.

Tr. Mil.

Novi hostes Lanuvini.

S 3

U. c. 372. verunt. Tum , ut bellum juberent, latum ad
a. C. 380. populum est : & , nequidquam dissuadentibus
 tribunis plebis , omnes tribus bellum jufse-
 runt. Adparatum eo anno bellum est : exer-
 citus propter pestilentiam non eductus. Ea-
 que cunctatio colonis spatium dederat depre-
 candi senatum ; & magna hominum pars eo,
 ut legatio supplex Romam mitteretur , incli-
 nabat : ni privato (ut fit) periculo publicum
 implicitum esset , auftoresque defectionis ab
 Romanis , metu ne , soli criminis subiecti ,
 piacula iræ Romanorum dederentur , aver-
 tiffent colonias a consiliis pacis. Neque in
 senatu solum per eos legatio impedita est ,
 sed magna pars plebis incitata , ut prædatum
 in agrum Romanum exirent. Hæc nova in-
 juria exturbavit omnem spem pacis. De Præ-
 nestinorum quoque defectione eo anno pri-
 mum fama exorta : arguentibusque eos Tus-
 culanis , & Gabinis , & Lavicanis , quorum
 in fines incursum erat , ita placide ab senatu
U. c. 373. responsum est , ut minus credi de criminibus ,
a. C. 370. quia nollent ea vera esse , adpareret.

*Sp. & L.
Papirii
&c. Tr.
Mil.* XXII. INSEQUENTI anno Sp. & L. Papirii ,
 novi tribuni militum consulari potestate
 Velitras legiones duxere ; quatuor collegis

LIBER VI CAP. XXII 279

Ser. Cornelio Maluginense quartum, Q. Ser- *U. c. 373.
a. C. 379.*
vilio, Ser. Sulpicio, L. Æmilio quartum, tribunis ad præsidium urbis, & si qui ex Etruria novi motus nunciarentur, (omnia enī inde suspecta erant) relictis. Ad Veliternas adversus majora pene auxilia Prænestinorum, quam ipsam colonorum multitudinem, secundo prælio pugnatum est ; ita ut propinquitas urbis hosti & caussa maturioris fugæ, & unum ex fuga receptaculum esset. Oppidi obpugnatione tribuni abstinuere ; quia & an- ceps erat, nec in perniciem coloniæ pugnandum censemabant. Literæ Romam ad senatum cum victoriæ nunciis, acriores in Prænestinum, quam in Veliternum hostem, missæ. Itaque ex senatusconsulto populi jussu bellum Prænestinis indictum : qui, conjuncti *Prænestini-
nis bellum
indictum.*
Volscis, anno insequente Satricum, coloniam populi Romani pertinaciter a colonis defensam, vi expugnarunt, fœdeque in captis exercuere victoriam. Eam rem ægre passi Romani, M. Furio Camillum septimum tribunum militum creavere. Additi collegæ A. & L. Postumii Regillenses, ac L. Furius, cum L. Lucretio & M. Fabio Ambusto. Volscum bellum M. Furio extra ordinem.

*Veliterni
victi.**U. c. 374.
a. C. 378.**M. Furio
Camillo
VII. &c.
Tr. Mil.**Bellum
Volscum.*

P. c. 374. decretum. Adjutor ex tribunis forte L. Furius datur; non tam e republica, quam ut collegæ materia ad omnem laudem esset; & publice, quod rem temeritate ejus prolapsam restituit; & privatim, quod ex errore gratiam potius ejus sibi, quam suam gloriam, petiit. Exactæ jam ætatis Camillus erat, commitiisque jurare parato in verba excusandæ valetudini solita consensus populi restiterat: sed vegetum ingenium in vivido pectori vigebat, virebatque integris sensibus, & civiles jam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternum millium scriptis, exercitu indicto ad portas Esquilinem in posterum (*b*) diem, ad Satricum profectus. Ibi eum expugnatores coloniae haudquam perculti, fidentes militum numero, quo aliquantum præstabant, obperiebantur. Postquam adpropinquare Romanos senserunt, extemplo in aciem procedunt, nihil dilaturi, quin periculum summæ rerum facerent: ita paucitati hostium nihil artes imperatoris unici, quibus solis considerent, profuturas esse.

(*b*) posteram Gron.

XXIII. IDEM ardor & in Romano exercitu
 erat, & in altero duce : nec presentis dimi-
 cationis fortunam ulla res, praeterquam unus
 viri consilium atque imperium, morabatur :
 qui occasionem juvandarum ratione virum
 trahendo bello quarebat. Eo magis hostis
 instare ; nec jam pro castris tantum suis
 explicare aciem, sed procedere in medium
 campi, & vallo prope hostium signa infe-
 rendo, superbam fiduciam virum ostentare.
 Id ægre patiebatur Romanus miles ; multo
 ægrius alter ex tribunis militum L. Furius,
 ferox quum ætate & ingénio, tum multitu-
 dinis, ex incertissimo fumentis animos, spe
 inflatus. Hic per se jam milites incitatos in-
 super instigabat elevando, qua una poterat,
 ætate auctoritatem collegæ : « Juvenibus
 » bella data [dictitans] & cum corporibus
 » vigere & deflorescere animos. Cunctatorem
 » ex acerrimo bellatore factum ; &, qui ad-
 » veniens castra urbesque primo in petu ra-
 » pere fit solitus, eum residem intra vallum
 » tempus terere : quid accessurum suis,
 » decessurumve hostium viribus sperantem ?
 » quam occasionem, quod tempus, quem in-
 » fidiis instruendis locum ? Frigere ac tor-

L. Furius
temeritas.

U. ē. 374. „ pere senis consilia. Sed Camillo quum (c)
a. C. 378. „ vitæ satis , tum gloriæ esse. Quid adtinere,
 „ cum mortali corpore uno , civitatiſ , quam
 „ immortalem esse deceat , pati conſenſescere
 „ vires? „ His sermonibus tota in ſe aver-
 terat caſtra : & , quum omnibus locis poſ-
 ceretur pugna, « Sustinere [inquit] M. Furi,
 „ non poſſumus impetum militum : (d)
 „ & hostis , cujus animos cunctando au-
 „ ximus , jam minime toleranda ſuperbia
 „ iuſultat. Cede unus omnibus , & patere te
 „ vinci conſilio , ut maturius bello vincas. »

*Camilli
moderatio.* Ad ea Camillus : « Quæ bella ſuo unius
 „ auſpicio geſta ad eam diem eſſent , negare
 „ in eis neque ſe , neque populum Romanum ,
 „ aut conſiliī ſui , aut fortunæ poenituiſſe :
 „ nunc ſcire , ſe collegam habere jure impe-
 „ rioque parem , vigore ætatis præſtantem .
 „ Itaque ſe , quod ad exercitum adtineat , re-
 „ gere conſueſſe , non regi : collegæ impe-
 „ rium ſe non poſſe impediſſe. Diis bene ju-
 „ vantibus ageret , quod e republica duceret.
 „ Ætati ſuæ ſe veniam etiam petere , ne in
 „ prima acie eſſet : quæ ſenis munia in bello

(c) tum Gron. Crev.

(d) militum impetum Gron. Crev.

LIBER VI CAP. XXIV 283

» fint, iis se non defuturum. Id a Diis in- *U. c. 374.*
» mortalibus precari, ne qui casus suum con- *a. c. 378.*
» filium laudabile efficiat. » Nec ab hominibus
salutaris sententia, nec a (e) Diis tam
piæ preces auditæ sunt. Primam aciem auctor
pugnæ instruit, subsidia Camillus firmat, vali-
damque stationem pro castris obponit. Ipse
edito loco spectator intentus in eventu alieni
consilii constitit.

*Pugna
cum
Volscis.*

XXIV. SIMUL primo concursu concrepuerunt
arma, hostis dolo, non metu, pedem retu-
lit. Lenis ab tergo clivus erat inter aciem &
castra: & quod multitudo suppeditabat, ali-
quot validas cohortes in castris armatas in-
struetasque reliquerant, quæ inter commis-
sum jam certamen, ubi vallo adpropinquasset
hostis, erumperent. Romanus, cedentem hos-
tem effuse sequendo in locum iniquum per-
tractus, obportunus huic eruptioni fuit. Ver-
sus itaque in victorem terror, & novo hoste,
& supina valle Romanam inclinavit aciem.
Instant Volsci recentes, qui e castris impe-
tum fecerant: integrant & illi pugnam, qui
simulata cesserant fuga. Jam non recipiebat se
Romanus miles; sed, inmemor recentis fa-

*Primo
Romanis
inprope*

(e) ab Gron. Crev.

U. c. 374. rociæ veterisque decoris, terga passim dabat,
a. C. 378. atque effuso cursu castra repetebat : quum
 Camillus, subiectus a circumstantibus in
 equum, & raptim subsidiis obpositis, « Hæc
 » est [inquit] milites, pugna, quam popo-
 » cistis? Quis homo, quis Deus est, quem
 » accusare possitis? Vestra illa temeritas,
 » vestra ignavia hæc est. Secuti alium ducem,
 » sequimini nunc Camillum, &, quod ductu
 » meo soletis, vincite. Quid wallum & castra
 » spectatis? neminem vestrum illa, nisi victor-
 » rem, receptura sunt. » Pudor primo tenuit
 effusos : inde, ut circumagi signa, obverti-
 que aciem viderunt in hostem, & dux, præ-
 terquam quod tot insignis triumphis, etiam
 aetate venerabilis, inter prima signa, ubi
 plurimus labor periculumque erat, se obse-
 rebat : increpare singuli se quisque & alias,
 & adhortatio in vicem totam alacri clamore
 pervasit aciem. Neque alter tribunus rei de-
 fuit : sed, missus a collega restituente pedi-
 tum aciem ad equites, non castigando, ad
 quam rem levior em auctorem eum culpæ
 societas fecerat, sed, ab imperio totus ad
 preces versus, orare singulos universosque,
 « ut se, reum fortunæ ejus diei, crimine

» eximerent. Abnuente ac prohibente collega, *U. c. 374.*
 » temeritatis me omnium potius socium, quam *a. C. 375.*
 » unius prudentiae, dedi. Camillus in utraque
 » vestra fortuna suam gloriam videt : ego,
 » ni restituitur pugna, (quod miserrimum est)
 » fortunam cum omnibus, infamiam solus
 » sentiam. » Optimum visum est, in fluctuantem
 aciem tradi equos, & pedestri invadere
 hostem. Eunt insignes armis animisque, qua
 premi parte maxime peditum copias vident,
 Nihil, neque apud duces, neque apud milites,
 remittitur a summo certamine animi.
 Sensit ergo eventus virtutis enisae opem : &
 Volsci, qua modo simulato metu cesserant,
 ea in veram fugam effusi, magna pars & in
 ipso certamine, & post in fuga cæsi: ceteri
 in castris, quæ capta eodem impetu sunt,
 plures tamen capti, quam occisi.

*Vici
Volsci*

XXV. Ubi in recensendis captivis quum
 Tusculani aliquot noscitarentur, secreti ab
 aliis ad tribunos adducuntur, percunctanti-
 busque fassi, publico consilio se militasse.
 Cujus tam vicini belli metu Camillus motus,
 « exemplo se Romam captivos ducturum
 » [ait] ne Patres ignari sint, Tusculanos ab
 » societate descisse : castris exercituique in-

U. c. 374. »terim, si videatur, præsit collega.» Docu-
a. C. 378.

mento unus dies fuerat, ne sua consilia me-
 lioribus præferret. Nec tamen aut ipsi, aut
 in exercitu cuiquam fatis placato animo Ca-
 millus latusculum culpam ejus videbatur, qua-
 data in tam præcipitem casum res publica
 esset; & quum (*f*) in exercitu, tum Romæ
 constans omnium fama erat, quum varia for-
 tuna in Volscis gesta res esset, adversæ pug-
 næ fugæque in L. Furio culpam, secundæ
 decus omne penes M. Furium esse. Intro-
 ductis in senatum captivis, quum bello perse-
 quendos Tusculanos Patres censuissent, Ca-
 milloque id bellum mandassent; adjutorem
 sibi ad eam rem unum petit: permissoque,
 ut ex collegis optaret, quem vellet, contra
 spem omnium L. Furium optavit. Qua mode-
 ratione animi quum collegæ levavit infamiam,

*A Tuscu-
 lanis pace
 constanti
 propulsu-
 zum.*

tum sibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit
 cum Tusculanis bellum: pace constanti vim
 Romanam arcuerunt, quam armis non pote-
 rant. In trantibus fines Romanis, non demi-
 gratum ex propinquis itinerarys (*g*) locis, non
 cultus agrorum intermissus: patentibus portis

(*f*) *tum* Cron. Crev.

(*g*) *itineri* Gron. Crev.

urbis, togati obviam frequentes imperatori- U. c. 374.
a. c. 378.
bus proceſſere: commeatus exercitui comi-
ter in caſtra ex urbe & ex agris devehitur.
Camillus, caſtris ante portas poſtit, eadem-
ne forma pacis, quæ in agris, oſtentaretur,
etiam intra moenia eſſet, ſcire cupiens, in-
gressus urbem, ubi patentes januas, & taber-
nis apertis propoſita omnia in medio vidit,
intentosque opifices ſuo quemque operi, &
ludos literarum ſtrepere diſcentium vocibus,
ac repletas femitas, inter vulgus aliud, pue-
rorum & mulierum huc atque illuc euntium,
qua quemque fuorum uſuum cauſſae ferrent,
nihil uſquam, non pavidiſ modo, ſed ne
mirantibus quidem ſimile, circumſpiciebat
omnia, inquirens oculis, ubinam bellum
fuifet: adeo nec amotæ rei uſquam, nec
oblatæ ad tempus veſtigium ullum erat;
ſed ita omnia conſtantि (h) tranquilla pace,
ut eo vix fama belli perlata videri poſſet.

XXVI: VICTUS igitur patientia hoſtium,
ſenatum eorum vocari juſſit. « Soli adhuc
» [inquit] Tusculani, vera arma verasque
» vires, quibus ab ira Romanorum veſtra
» tutaremini, inveniftis. Ite Romam ad ſena-

(h) conſtanze Gron. Crev.

U. c. 374. "tum : æstimabunt Patres , utrum plus
U. c. 378. " ante poenæ , an nunc veniæ meriti sitis:
 " Non præcipiam gratiam publici beneficii:
 " Deprecandi potestatem a me habueritis :
 " precibus eventum vestris senatus , quem
 " videbitur , dabit , " Postquam Romam Tus-
 culani venerunt , senatusque paullo ante fide-
 lium sociorum mœstus in vestibulo curiæ est
 conspectus , moti extemplo Patres , vocari
 eos jam tum hospitaliter magis , quam hosti-
 liter , jussere . Dictator Tusculanus ita verba
 fecit : " Quibus bellum indixisti , intulisti-
 " que , Patres conscripti , sicut nunc videtis
 " nos stantes in vestibulo curiæ vestræ , ita
 " armati paratique obviam imperatoribus le-
 " gionibusque vestris processimus . Hic noster ,
 " hic plebis nostræ habitus fuit , eritque sem-
 " per , nisi si quando a vobis , proque vobis ,
 " arma acceperimus . Gratias agimus & duci-
 " bus vestris & exercitibus , quod oculis
 " magis , quam auribus , crediderunt ; &c , ubi
 " nihil hostile erat , ne ipsi quidem fecerunt:
 " Pacem , quam nos præstitimus , eam a vo-
 " bis petimus : bellum eo , sicubi est , aver-
 " tatis , precamur . In nos quid arma polleant
 " vestra , si patiendo experiendum est , iner-
 " nies

» mes experiemur. Hæc mens nostra est; Dii *U. c. 374.*
 » immortales faciant (*i*), tam felix, quam *a. C. 378.*
 » pia. Quod ad crimina adtinet, quibus moti
 » bellum indixisti: et si revicta rebus, verbis
 » confutare nihil adtinet; tamen, etiamsi
 » vera sint, vel fateri nobis ea, quum tam
 » evidenter pœnituerit, tutum censemus.
 » Pecchetur in vos, dum digni sitis, quibus
 » ita satisfiat. » Tantum fere verborum ab
 Tusculanis factum. Pacem in præsentia, nec
 ita multo post civitatem etiam, impetraverunt:
 ab Tusculo legiones reductæ.

XXVII. CAMILLUS consilio & virtute in
 Volso bello, felicitate in Tusculana expe-
 ditione, utroque singulari adversus colle-
 gam patientia & moderatione insignis, ma-
 gistratu abiit; creatis tribunis militaribus in
 inequentem annum, L. & P. Valerii, Lu-
 cio quintum, Publio tertium, & C. Sergio
 tertium, L. Menenio secundum, Sp. Papirio,
 Ser. Cornelio Maluginense. Censoribus quo-
 que eguit annus, maxime propter incertam
 famam æris alieni; adgravantibus summam
 etiam invidiae ejus tribunis plebis, quin
 ab his elevaretur, quibus fide magis, quam

(*i*) facient Gron.

Tom. II.

T

U. c. 375.
a. C. 377.

*L. & P.
Valerii
&c. Tr.
Mil.
Maximum
æs
alienum
Roma,*

U. c. 375. fortuna , debentium laborare creditum videri
a. C. 377. expediebat. Creati censores C. Sulpicius Camerinus , Sp. Postumius Regillensis : coepitque jam res morte Postumii , quia collegam subfici censori religio erat , interpellata est. Igitur quum Sulpicius abdicasset se magistratu , censores alii , vitio creati , non gesserunt magistratum. Tertios creari (velut Diis non accipientibus in eum annum censuram) religiosum fuit. Eam vero iudificationem plebis

Tribb. Pl. seditiosa oratio. tribuni ferendam negabant. « Fugere senatum
 » testes , tabulas publicas , census cuiusque ,
 » quia nolint conspicere summam æris alieni ,
 » quæ indicatura sit , demersam partem a
 » parte civitatis : quum interim obæratam ple-
 » bem objectari aliis atque aliis hostibus. Pas-
 » sim jam sine ullo discrimine bella quæri.
 » Ab Antio Satricum , ab Satrico Velitras ,
 » inde Tusculum legiones duetas. Latinis, Her-
 » nicis , Prænestinis jam intentari arma , ci-
 » vium magis quam hostium odio ; ut in armis
 » terant plebem , nec respirare in urbe , aut
 » per otium libertatis meminisse finant , aut
 » confistere in concione , ubi aliquando au-
 » diant vocem tribuniciam , de levando fœ-
 » nore & fine aliarum injuriarum agentem.

LIBER VI CAP. XXVII 29^t

» Quod si sit animus plebi memor patrum *U. c. 375.*
» libertatis , se nec addici quemquam civem *a. C. 377.*
» Romanum ob creditam pecuniam passu-
» ros , neque delectum haberi ; donec ,
» inspesto ære alieno , initaque ratione mi-
» nuendi ejus , sciat unusquisque , quid sui ,
» quid alieni sit : superfit sibi liberum corpus ,
» an id quoque nervo debeatur. » Merces
seditionis proposita confessim seditionem ex-
citavit : nam & addicebantur multi , & ad
Prænestini famam belli novas legiones scri-
bendas Patres censuerant ; quæ utraque simul
auxilio tribunicio & consensu plebis impe-
diri coepit. Nam neque duci addictos tribuni
sinebant , neque juniores nomina dabant.
Quum Paribus minor præsens cura creditæ
pecuniæ juris exsequendi , quam delectus ,
esset ; quippe jam a Prænesti profectos hos-
tes (*k*) in agro Gabino (*l*) confeditissim
incubabatur ; interim tribunos plebis fama ea
ipsa irritaverat magis ad suscepitum certamen ,
quam deterruerat : neque aliud ad seditionem
extinguendam in urbe , quam prope inlatum
mœnibus ipsis bellum , valuit.

*Bellum
Prænestinum
num.*

(*k*) *profctus hostis* Crev.

(*l*) *Sabino Gron.* Crev.

*E. c. 375.
a. C. 377.* XXVIII. NAM quum esset Prænestinis nun-
ciatum, nullum exercitum conscriptum Ro-
mæ, nullum ducem certum esse, Patres ac
plebem in semetipso versos: occasionem rati-
duces eorum, raptim agmine acto, pervaftatis
protinus agris, ad portam Collinam signa
intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit. Con-
clamatum «ad arma, » concursumque in mu-
ros atque portus est: tandemque, ab sedi-
*T. Quinc-
tius dicta-
tor.* tione ad bellum versi, dictatorem T. Quinc-
tium Cincinnatum creavere. Is magistrum
equitum A. Sempronium Atratinum dixit.
Quod ubi auditum est, (tantus ejus magistra-
tus terror erat) simul hostes a mœnibus re-
cessere, & juniores Romani ad edictum sine
retractatione (*m*) convenere. Dum conscribi-
tur Romæ exercitus, castra interim hostium
haud procul Allia flumine posita: inde agrum
late populantes, «fatalem se urbi Romanæ
» locum cepisse, » inter se jačabant: « simi-
» lem pavorem inde ac fugam fore, ac bello
» Gallico fuerit. Etenim, si diem, contaedium
» religione, insignemque nomine ejus loci,
» timeant Romani, quanto magis Alliensi die
» Alliam ipsam, monumentum tantæ cladi,

(*m*) *detractatione Gron. Crev.*

» reformidaturos? Species profecto his ibi. *U. c. 373.*
 » truces Gallorum sonumque vocis in oculis *a. C. 377.*
 » atque in auribus fore.» Has inanum re-
 rum inanes ipsas volentes cogitationes,
 fortunæ loci delegaverant spes suas. Romani
 contra, « Ubi cumque esset Latinus hostis,
 » satis scire, eum esse, quem, ad Regillum
 » lacum devictum, centum annorum pace
 » obnoxia tenuerint. Locum, insignem me-
 » moria clidis, irritaturum se potius ad delen-
 » dam memoriam dædecoris, quam ut timo-
 » rem faciat, ne qua terra sit nefasta victoriæ
 » suæ. Quin ipsi sibi (*n*) Galli si obferan-
 » tur illo loco, se ita pugnaturos, ut Ro-
 » mæ pugnaverint in repetenda patria, ut
 » postero die ad Gabios, tunc, quum effe-
 » rent, ne quis hostis, qui moenia Romana
 » intrasset, nuncium secundæ adversæque
 » fortunæ domum perferret.»

XXIX. His utrinque animis ad Alliam
 ventum est. Dictator Romanus, postquam
 in conspectu hostes erant instructi intentique,
 « Videsne tu [inquit] A. Semproni, loci for-
 » tuna illos fretos ad Alliam constitisse? nec
 » illis Dii inmortales certioris quidquam fidu-

(*n*) sibi del. Gron.

T 3

U. c. 375. » ciæ, majorisve quod sit auxiliï, dederint.
a. C. 377. » At tu, fretus armis animisque, concitatis

» equis invade medium aciem: ego cum legio-
 » nibus in turbatos trepidantesque inferam
 » signa. Adeste, Dii testes foederis, & ex-
 » petite poenas, debitas simul vobis violatis,
 » nobisque per vestrum numen deceptis. »

*Vincuntur
Prænestini.* Non equitem, non peditem sustinere Præ-
 nestini: primo in petu ac clamore dissipati
 ordines sunt. Dein, postquam nullo loco
 constabat acies, terga vertunt; consernatique,
 & præter castra etiam sua pavore prælati,
 non prius se ab effuso cursu sistunt, quam in
 conspectu Prænesti fuit. Ibi ex fuga dissipati,
 locum, quem tumultario opere communi-
 rent, capiunt: ne, si intra moenia se rece-
 pissent, exemplo ureretur ager, depopulatis-
 que omnibus obsidio urbi inferretur. Sed,
 postquam, direptis ad Alliam castris, viator
 Romanus aderat, id quoque munimentum
 relictum: &, vix moenia tuta rati, oppido
 se Prænesti includunt. Octo præterea oppida
 erant sub ditione Prænestinoruū. Ad ea cir-
 cumlatum bellum: deincepsque, haud magno
 certamine captis, Velitras exercitus ductus.
 Eæ quoque expugnatae: tum ad caput belli

*Oppida
Prænesti-
norum
cepta.*

Prænestē ventum. Id non vi, sed per dedi- *U. c. 375.*
tionem, receptum est. T. Quinctius, semel *a. C. 377.*
acie victor, binis castris hostium, novem op-
pidis vi captis, Prænestē in deditonem ac-
cepto, Romam revertit: triumphansque sig-
num, Prænestē devehit, Jovis Imperatoris
in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cel-
lam Jovis ac Minervæ; tabulaque sub eo
fixa, monumentum rerum gestarum, his fer-
me incisa literis fuit: « Jupiter atque Divi
» omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius dicta-
» tor oppida novem caperet. » Die vicesimo,
(o) quam creatus erat, dictatura se abdicavit.

XXX. COMITIA inde habita tribunorum
militum consulari potestate; quibus æquatus
patriciorum plebeiorumque numerus. Ex Pa- *U. c. 376.*
tribus creati P. & C. Manlii, cum L. Julio: *a. C. 376.*
plebes C. Sextilium, M. Albinum, L. Anti-
ftium dedit. Manliis, quod genere plebeios,
gratia Julium anteibant, Volsci provincia,
fine forte, fine comparatione, extra ordinem
data: cuius & ipsos postmodo & Patres,
qui dederant, pœnituit. Inexplorato pabula-
tum cohortes misere. Quibus velut circum-
ventis, quum id falso nunciaturum esset, dum,

(o) *vigesima* Gron. Crev.

T 4

U. c. 376. præsidio ut essent, citati feruntur, ne auctore quidem adservato, qui eos, hostis Latinus pro milite Romano, frustratus erat,

a. C. 376. ipsi in insidias præcipitavere. Ibi dum iniquo loco sola virtute militum restantes cæduntur, cæduntque, castra interim Romana, jacentia in campo, ab altera parte hostes invasere. Ab ducibus utrobique proditæ temeritate atque infictia res. Quidquid superfuit fortunæ populi Romani, id militum etiam sine rectore stabilis virtus tutata est. Quæ ubi Romanam sunt relata, primum dictatorem dici placebat: deinde, postquam quietæ res ex Volscis adferebantur, & adparuit, nescire eos victoria & tempore uti, revocati etiam inde exercitus ac dices: otiumque inde, quantum a Volscis, fuit. Id modo extremo anno tumultuatum, quod Prænestini concitatæ Latinorum populis rebellarunt. Eodem anno Setiam, ipsis querentibus penuriam hominum, novi coloni adscripti. Rebusque haud prosperis bello, domestica quies, quam tribunorum militum ex plebe gratia majestasque inter suos obtinuit, solatium fuit.

U. c. 377. XXXI. INSEQUENTIS anni principia statim
a. C. 375. seditione ingenti arsere, tribunis militum

consulari potestate Sp. Furio, Q. Servilio *Sp. Furio
secundum, C. Licinio, P. Cloelio, M. Horatio, L. Geganio.* Erat autem & materia &
 caussa seditionis *ob* alienum: cuius noscendi *Seditio-*
 gratia Sp. Servilius Priscus, Q. Cloelius Si-
 culus censores facti, ne rem agerent, bello
 impediti sunt; namque trepidi nuncii primo,
 fuga deinde ex agris, legiones Volscorum
 ingressas fines, popularique passim Romanum
 agrum, adulere. In qua trepidatione tantum
 asuit, ut civilia cerramina terror externus
 cohiberet, ut contra eo violentior potestas
 tribunicia impediendo delectui esset: donec
 conditiones inpositae Patribus, ne quis, quoad
 bellatum esset, tributum daret, aut jus de
 pecunia credita diceret. Eo laxamento plebi
 sumto, mora delectui non est facta. Legioni-
 bus novis scriptis, placuit, duos exercitus
 in agrum Volscum legionibus divisis duci.
 Sp. Furius, M. Horatius dextrorsus mariti-
 mam oram atque Antium, Q. Servilius &
 L. Geganus laeva ad montes Ecetram pergunt.
 Neutra parte hostis obvius fuit. Populatio
 itaque non illi vagae similis, quam Volscus
 Latrocinii more, discordia hostium fretus, &
 virtutem metuens, per trepidationem raptim

*Volscorum
agri
devastan-*
eur.

U. c. 377. fecerat; sed ab justo exercitu justa ira facta,
a. C. 375. spatio quoque temporis gravior. Quippe a
 Volscis, timentibus, ne interim exercitus
 ab Roma exiret, incursions in extrema fi-
 nium factae erant: Romano contra etiam in
 hostico morandi causa erat (*p.*), ut hostem
 ad certamen eliceret. Itaque, omnibus passim
 teatris agrorum, vicisque etiam quibusdam
 exustis, non arbore frugifera, non satis in
 spem frugum relictis, omni, quæ extra mœ-
 riæ fuit, hominum pecudumque præda abacta,
 Romam utrimque exercitus reducti.

XXXII. PARVO intervallo ad respirandum
 debitoribus dato, postquam quietæ res ab
 hostibus erant, celebrari de integrō jurisdic-
 tio; & tantum abesse spes veteris levandi
 scenoris, ut tributo novum scenus contrahe-
 retur in murum a censoribus locatum faxo
 quadrato faciundum: cui succumbere oneri
 coacta plebes; quia, quem deleatum impedi-
 rent, non habebant tribuni plebis. Tribunos

U. c. 378. etiam militares patricios omnes, coacta prin-
a. C. 374. cipum opibus fecit, L. Æmilium, P. Vale-
L. Æmilio
&c. Tr.
Mil. rium quartum, C. Veturium, Ser. Sulpicium,
 L. & C. Quintios Cincinnatos. Isdem opibus

(*p.*) erat causa Gron. Crev.

obtinuere, ut adversus Latinos Volscosque, qui ^{U. c. 378.}
 conjunctis legionibus ad Satricum castra ha ^{a. C. 374.}
 bebant, nullo impediente omnibus junioribus
 sacramento adactis, tres exercitus scriberent:
 unum ad præsidium urbis; alterum, qui, si
 qui alibi motus exstisset, ad subita belli
 mitti posset; tertium longe validissimum P.
 Valerius & L. Æmilius ad Satricum duxere:
 ubi quum aciem instructam hostium loco
 æquo invenissent, extempsu pugnatum: &,
 ut nondum satis claram victoriam, sic prospe-
 ræ spei pugnam imber ingentibus procellis
 fusus diremit. Postero die iterata pugna:
 & aliquamdiu aqua virtute fortunaque La-
 tinæ maxime legiones, longa societate mili-
 tiam Romanam edocentes, restabant. Eques in-
 missus ordines turbavit: turbatis signa pedi-
 tum inlata: quantumque Romana se invexit
 acies, tantum hostes gradu demoti: & ut
 semel inclinavit pugna, jam intolerabilis Ro-
 manæ vis erat. Fusi hostes quum Satricum,
 quod duo millia inde aberat, non castra,
 peterent, ab equitatu maxime casi: castra
 capta direptaque. Ab Satrico nocte, quæ
 proelio proxima fuit, fugæ simili agmine
 petunt Antium: & quum Romanus exercitus

Volsci
 &
Latinæ
fusi.

U. c. 378. prope vestigiis sequeretur, plus tamen timor,
a. C. 374. quam ira, celeritatis habuit. Prius itaque
 mœnia intravere hostes, quam Romanus ex-
 trema agminis carpere aut morari posset. In-
 de aliquot dies vastando agro absumti, nec
 Romanis satis instructis adparatu bellico ad
 mœnia adgredienda, nec illis ad subeundum
 pugnæ casum.

XXXIII. SEDITIO tum inter Antiates Latini-
 nosque coorta; quum Antiates, vieti malis
 subiectique bello, in quo & nati erant, &
 consenserant, deditio[n]em spectarent; Latinos
 ex diutina pace nova defectio recentibus ad-
 huc animis ferociores ad perseverandum in
 bello faceret. Finis certaminis fuit, postquam
 utrisque adparuit, nihil per alteros stare,
 quo minus incepta persequerentur. Latini
 profecti a societate pacis, ut rebantur, in-
 honestæ se se vindicaverunt. Antiates, in-
 commodis arbitris salutarium consilio[r]um re-
 motis, urbem agrosque Romanis dedunt. Ira
 & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello
 laedere, nec Volscos in armis retinere po-
 tuerant, eo erupit, ut Satricum urbem, quæ
 receptaculum primum eis adversæ pugnæ
 fuerat, igni concremarent: nec aliud te[ct]um

LIBER VI CAP. XXXIII 30¹

ejus superfuit urbis, (quum faces pariter
sacris profanisque injicerent) quam matris ^{U. c. 378.}
^{a. C. 374.} Matutæ templum. Inde eos nec sua religio,
nec verecundia Deum arcuisse dicitur, sed
vox horrenda, edita templo cum tristibus
minis, ni nefandos ignes procul delubris amo-
vissent. Incensos ea rabie impetus Tusculum
tulit, ob iram, quod, deserto communi con-
cilio Latinorum, non in societatem modo
Romanam, sed etiam in civitatem, se dedi-
fissent. Patentibus portis quum improviso inci-
dissent, primo clamore oppidum præter ar-
cem captum est. In arcem oppidani refugere
cum conjugibus ac liberis, nunciosque Ro-
manam, qui certiore de suo casu senatum
facerent, misere. Haud segnius, quam fide
populi Romani dignum fuit, exercitus Tu-
sculum ductus. L. Quinctius & Ser. Sulpicius
tribuni militum duxere. Clausas portas Tu-
sculi, Latinosque simul obsidentium atque
obsefforum animo hinc moenia Tusculi (q)
tueri vident, illinc arcem obpugnare; terrere
una ac pavere. Adventus Romanorum mu-
taverat utriusque partis animos. Tusculanos
ex ingenti metu in summam alacritatem, La²

*Tusculum
a Latinis
captum.*

(q) *Tusculi del. Gron,*

V.c. 378. tinos ex prope certa fiducia mox capienda
a. C. 374. arcis, quoniam oppido potirentur, in exiguum de se ipsis spem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Tusculanis : excipitur aliquanto majore ab exercitu Romano. Utrumque urguntur Latini : nec impetus Tusculanorum, decurrentium ex superiore loco, sustinent : nec Romanos, subeuntes moenia molientesque obices portarum, arcere possunt. Scalis prius moenia capta : inde effracta claustra portarum. Et quum anceps hostis & a fronte & a tergo urgueret ; nec ad pugnam ulla vis, nec ad fugam loci quidquam supereffet ; in medio cæsi ad unum omnes. Recuperato ab hostibus Tusculo, exercitus Romam est reductus.

XXXIV. QUANTO magis prosperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in urbe vis Patrum in dies miseriaeque plebis crescebant ; quum eo ipso, quod necesse erat solvi, facultas solvendi impediretur. Itaque, quum jam ex re nihil dari posset, fama & corpore, judicati atque addicti, creditoribus satisfaciebant, poenaque in vicem fidei cesserat. Adeo ergo obnoxios submiserant animos non infimi solum, sed principes etiam plebis,

LIBER VI CAP. XXXIV 303

ut non modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, quod tanta vi, ut licet, tetenderant; sed ne ad plebeios quidem magistratus capeſſendos petendosque ulli viro acri experientique animus eſſet: poſſeſſionemque honoris, uſurpati modo a plebe per paucos annos, recuperaffe in perpetuum Patres viderentur. Ne id nimis laetum parti alteri eſſet, parva (ut plerumque ſolet) rem ingentem moliundi cauſſa intervenit. M. Fabii Ambuſti, potentis viri, quum inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, quod haudquaquam inter id genus contemtor ejus habebatur, filiae duae nuptae, Ser. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni erat, inluftri quidem, viro tamen plebeio: eaque ipſa ad finitas haud ſpreta gratiam Fabio ad vulgum quæſierat. Forte ita incidit, ut, in Ser. Sulpicii tribuni militum domo forores Fabiae quum inter ſe (ut fit) sermonibus tempus tererent, licetor Sulpicii, quum is de foro ſe domum recipere, forem (ut moſ eſt) virga percuteret. Quum ad id, moris ejus iuſueta, expavifſet minor Fabia, riſu forori fuit, miranti ignorare id fororem. Ceterum is riſu ſtimulos parvis mobili rebus animo mu-

*U. c. 378.
a. C. 374.*

*Fabiarum
fororum
amulatio*

U. c. 378. liebri subdidit: frequentia quoque prosequientium roganumque, «numquid vellet», credo fortunatum matrimonium ei sororis visum & siue ipsam malo arbitrio, quo a proximis quisque minime anteiri vult, peccituist. Confusam eam ex recenti morsu animi quum pater forte vidisset, percunctatus, «satin' salvæ?» avertentem caussam doloris (quippe nec satis piam adversus sororem, nec admodum in virum honorificam) elicuit comiter sciscitando, ut fateretur, eam esse caussam doloris, quod juncta inpari esset, nupta in domo, quam nec honos nec gratia intrare posset. Consolans inde filiam Ambustus bonum animum habere jussit: eosdem prope diem domi visuram honores, quos apud fororem videat. Inde consilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio, strenuo adolescenti, & cuius spei nihil praeter genus patrium deesset.

XXXV. OCCASIO videbatur tertum novandarum propter ingentem vim æris alieni; cuius levamen mali plebes, nisi suis in summo imperio locatis, nullum speraret. Ad cingendum ad eam cogitationem esse. Conando agendoque jam eo gradum fecisse plebeios,

LIBER VI CAP. XXXV 305

beios, unde, si porro admittantur, pervenire ad summa (r), & Patribus æquari, tam honore, quam virtute, possent. In præsentia tribunos plebis fieri placuit, quo in magistratu fibimet ipsi viam ad ceteros honores aperirent. Creatique tribuni C. Licinius & L. Sextius promulgavere leges omnes adversus opes patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut, deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, trienio æquis portionibus persol- veretur: alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta jugera agri possideret: tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent, consulumque utique alter ex plebe crearetur. Cuncta ingentia, & quæ sine certamine ma- ximo obtineri non possent. Omnium igitur simul rerum, quarum inmodica cupidio inter mortales est, agri, pecuniae, honorum, discri- mine proposito, conteriti Patres, quum trepidassent, publicis privatisque consiliis nullo remedio alio, præter expertam multis jam ante certaminibus intercessionem, in- vento, collegas adversus tribunicias roga- tiones comparaverunt. Qui, ubi tribus ad

*U. c. 379^a
a. C. 373^b*
*Promulga-
ta leges de
ære alieno,
de modo
agrorum,
de confu-
latu ple-
beio.*

(r) *summam Gron.*

Tom. II.

V

V. c. 379. suffragium ineundum citari a Licinio Sex-
a. C. 373. tioque viderunt, stipati Patrum præfidiis,
 nec recitari rogationes, nec folleme quid-
 quam aliud ad sciscendum plebi fieri passi
 sunt. Jamque frustra sæpe concilio advocateo,
 quum pro antiquatis rogationes essent; « Be-
 » ne habet [inquit Sextius] quandoquidem
 » tantum intercessionem pollere placet, isto
 » ipso telo tutabimur plebem. Agitedum,
 » comitia indicite, Patres, tribunis militum
 » creandis : faxo, ne juvet vox ista, VETO,
 » qua nunc concincentes collegas nostros tam
 » laeti auditis. » Haud irritæ cecidere minæ:
 comitia, præter ædilium tribunorumque ple-
 bis, nulla fuit habita. Licinius Sextiusque,
 tribuni plebis refecti, nullos curules ma-
 gistratus creari passi sunt: eaque solitudo
 magistratum, & plebe reficiente duos tribu-
 nos, & his comitia tribunorum militum tol-
 lentibus, per quinquennium urbem tenuit.

*Nulli cu-
rules ma-
gistratus
per quin-
quennium.*

XXXVI. ALIA bella obportune quievere:
 Veliterni coloni, gestientes otio, quod nul-
 lis exercitus Romanus esset, & agrum Ro-
 manum aliquoties incurvavere, & Tusculum
 obpugnare adorri sunt. Eaque res, Tuscula-
 nis veteribus sociis, novis civibus, opem

LIBER VI CAP. XXXVI 307

orantibus, verecundia maxime non Patres
modo, sed etiam plebem, movit. Remitten-
tibus tribunis plebis, comitia per interregem
sunt habita; creatique tribuni militum L. Fu-
rius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, Ser. Cor-
nelius, P. & C. Valerii, haudquaquam tam
obedientem in delectu, quam in comitiis,
plebem habuere: ingentique contentione exer-
citu scripto profecti, non ab Tusculo modo
submovere hostem, sed intra suamet ipsum
mœnia compulere. Obsidebanturque haud
paullo vi majore Velitræ, quam Tusculum
obsessum fuerat; nec tamen ab eis, a quibus
obsideri cœptæ erant, expugnari potuere.
Ante novi creati sunt tribuni militum, Q.
Servilius, C. Veturius (s), A. & M. Cor-
nelii, Q. Quinctius, M. Fabius. Nihil ne
ab his quidem tribunis ad Velitras memora-
bile factum. In majore discrimine domi res
vertebantur: nam præter Sextium Licinium
que latores legum, jam octavum tribunos
plebis refectos, Fabius quoque tribunus mi-
litum, Stolonis ficer, quarum legum auctor
fuerat, earum suasorem se haud dubium fe-
rebat. Et, quum octo ex collegio tribunorum

*U. c. 385^a
a. C. 367^a*

*L. Furio
II. &c.
Tr. Mil.*

*U. c. 386^a
a. C. 366^a*

*Q. Servilio
III. &c.
Tr. Mil.*

(s) add, iterum Gren. Crev.

U. c. 386. plebis primo intercessores legum suissent,
a. C. 366. quinque soli erant : & (ut ferme solent, qui
a suis desciscunt) capti, & stupentes animi,
vocibus alienis id modo, quod domi præ-
ceptum erat, intercessioni suæ prætendebant:
« Velitris in exercitu plebis magnam partem
» abesse : in adventum militum comitia dif-
» ferri debere, ut universa plebes de suis
» commodis suffragium ferret. » Sextius Li-
ciniusque, cum parte collegarum, & uno ex
tribunis militum Fabio, artifices jam tot an-
norum usu tractandi animos plebis, primo-
res Patrum productos interrogando de singu-
lis, quæ ferebantur ad populum, fatigabant:

*Tr. Pl.
oratio pro
legibus
suis.*

« Auderentne postulare, ut, quum bina ju-
» gera agri plebi dividerentur, ipsis plus quin-
» genta jugera habere liceret ? Ut singuli
» prope trecentorum civium possiderent ag-
» ros ; plebeio homini vix ad tectum necessa-
» rium, aut locum sepulturæ, sius pateret
» ager ? An placeret, fœnore circumventam
» plebem potius, quam forte (t) creditum
» solvat, corpus in nervum ac supplicia dare:
» & gregatim quotidie de foro addictos duci,
» & repleri vincis nobiles domos ? &, ubi-

(t) ni potius quam forte Gron. Crev.

LIBER VI CAP. XXXVII 309

» cumque patricius habitet, ibi carcerem pri- *U. c. 386.*
» vatum esse? » *a. C. 366.*

XXXVII. HÆC indigna miserandaque au-
ditu quum apud timentes sibimet ipsos, ma-
jore audientium indignatione, quam sua,
increpuissent: « Atqui nec agros occupandi
» modum, nec fœnore trucidandi plebem
» alium Patribus umquam fore, » adfirma-
» bant, « nisi alterum ex plebe consulem, custo-
» dem suæ libertatis, plebes (*u*) fecisset.
» Contemni jam tribunos plebis (*x*), quippe
» quæ potestas jam suam ipsa vim frangat
» intercedendo. Non posse æquo jure agi,
» ubi imperium penes illos, penes se auxi-
» lium tantum sit. Nisi imperio communicato,
» numquam plebem in parte pari reipublicæ
» fore. Nec esse, quod quisquam satis putet,
» si plebeiorum ratio comitiis consularibus
» habeatur: nisi alterum consulem utique
» ex plebe fieri necesse sit, neminem fore.
» An jam memoria exisse, quum tribunos
» militum idcirco potius, quam consules,
» creari placuissest, ut & plebeiis patéret
» summus honos, quatuor & quadraginta

(*u*) *plebs* Gron. Crev.

(*x*) *plebi* Gron. *plebei* Crev.

V. c. 386. « annis neminem ex plebe tribunum militum
a. C. 366.

» creatum esse ? Qui crederent, duobusne
» in locis sua voluntate in partituros (*y*) ple-
» bi honorem, qui octona loca tribunis mi-
» litum creandis occupare soliti sint ? & ad
» consulatum viam fieri passuros, qui tribu-
» natum septum tam diu habuerint ? Lege
» obtainendum esse, quod comitis per gra-
» tiam nequeat : & seponendum extra certa-
» men alterum consulatum, ad quem plebi
» sit aditus ; quoniam in certamine relictus
» præmium semper potentioris futurus sit,
» Nec jam posse dici id, quod antea jaētare
» soliti sint, non esse in plebeis idoneos vi-
» ros ad curules magistratus. Numquid enim
» socordius aut segnius rempublicam admis-
» sisfrari post P. Licinii Calvi tribunatum,
» qui primus ex plebe creatus fit, quam per
» eos annos gesta sit, quibus præter patricios
» nemo tribunus militum fuerit ? Quin con-
» tra patricios aliquot damnatos post tribu-
» natum, neminem plebeium. Quæstores
» quoque, sicut tribunos militum, paucis
» ante annis ex plebe cœptos creari : nec ul-
» lius eorum populum Romanum poenituisse.

(*y*) *impertituros* Gron. Crev.

LIBER VI CAP. XXXVIII 311

» Consulatum supereffe plebeiis : eam esse *U. e. 386.*
» arcem libertatis, id columen. Si eo per- *a. C. 366.*
» ventum sit, tum populum Romanum vere
» exactos ex urbe reges, & stabilem liberta-
» tem suam existimaturum. Quippe ex illa
» die in plebem ventura omnia, quibus pa-
» tricii excellant, imperium atque honorem,
» gloriam belli, genus, nobilitatem, magna
» ipsis fruenda, majora liberis relinquenda. »
Hujus generis orationes ubi accipi videre;
novam rogationem promulgant, ut pro duum-
viris sacris faciundis decemviri creentur, ita
ut pars ex plebe, pars ex Patribus fiat: om-
niumque earum rogationum comitia in ad-
ventum ejus exercitus differunt, qui Velitras
obsidebat.

XXXVIII. PRIUS circumactus est annus,
quam a Velitris reducerentur legiones. Ita
suspensa de legibus res ad novos tribunos
militum dilata; nam plebis tribunos eosdem,
duos utique, quia (*z*) legum latores erant,
plebes reficiebat. Tribuni militum creati *T. U. e. 387.*
Quinctius, Ser. Cornelius, Ser. Sulpicius, *a. C. 365.*
Sp. Servilius, L. Papirius, L. Veturius. Prin-
cipio statim anni ad ultimam dimicationem *T. Quinc-*
tio &c. *Tr. Mil.*

(*z*) qui Gron. Crev.

V 4

U. c. 387. de legibus ventum : &, quām tribus voca-

a. C. 365. rentur, nec intercessio collegarum latoribus
obstaret, trepidi Patres ad duo ultima auxi-

lia, summum imperium summumque ad ci-

vem, decurrunt. Dictatorem dici placet : di-

Camillus
IV. dicta-

tor.

latores adversus tantum adparatum adversa-

giorum & ipsi caussam plebis ingentibus ani-

mis armant : concilioque plebis indicō, tri-

bus ad suffragium vocant. Quum dictator,

stipatus agmine patriciorum, plenus iræ mi-

narumque consedisset, atque ageretur res

solti primum certamine inter se tribunorum

Tribunis
Pl. latori-

bus legum

obſtit.

plebi (*a*) ferentium legem intercedentium-

que, &, quanto jure potentior intercessio

erat, tantum vincereatur favore legum ipsa-

rum latorumque, &, « Uti rogas, » primæ

tribus dicerent; tum Camillus, « Quando-

» quidem [inquit] Quirites, jam vos tribu-

» nicia libido, non potestas, regit, & inter-

» ceſſionem, ſeceſſione quondam plebis par-

» tam, vobis eadem vi faciſtis iuritam, qua-

» peperiſtis; non rei publicæ magis universæ,

» quam veſtra cauſa, dictator interceſſioni

(*a*) *plebei Crev.*

LIBER VI CAP. XXXVIII 313

» adero, eversumque vestrum auxilium im- *U. c. 387^a*
» perio tutabor. Itaque, si C. Licinius & L. *a. c. 365^a*
» Sextius intercessioni collegarum cedunt;
» nihil patricium magistratum inferam conci-
» lio plebis. Si adversus intercessionem, tam-
» quam captæ civitati leges inponere tendent,
» vim tribuniciam a se ipsa dissolvi non pa-
» tiar. » Adversus ea quum contempsim tribu-
ni plebis rem nihilo segniss peragerent, tum
percitus ira Camillus lictores, qui de medio
plebem emoverent, misit: & addidit minas,
si pergerent, sacramento omnes juniores adac-
turum, exercitumque extemplo ex urbe educ-
turum. Terrorem ingentem incusserat plebi:
ducibus plebis accedit magis certamine ani-
mos, quam minuit. Sed, re neutro inclinata,
magistratu se abdicavit; seu quia vitio crea-
tus erat, ut scripsere quidam: seu quia tri-
buni plebis tulerunt ad plebem, idque plebs
(b) scivit, ut, si M. Furius pro dictatore
quid egisset, quingentum millium ei multa
esset. Sed auspiciis magis, quam novi exem-
pli rogatione, deterritum ut potius credam,
quum ipsius viri facit ingenium; tum quod
ei subfectus est extemplo P. Manlius dictator: *P. Manlius.*
dictator.

(b) *plebes Gron, Crev.*

U. c. 387. quem quid creari adtinebat ad id certamen,
a C. 365. quo M. Furius victus esset? & quod eum-
 dem M. Furium dictatorem insequens annus
 habuit, haud sine pudore certe fractum priore
 anno in se imperium repetitum: simul quod
 eo tempore, quo promulgatum de multa ejus
 traditur, aut & huic rogationi, qua se in
 ordinem cogi videbat, obsistere potuit; aut
 ne illas quidem, propter quas & hæc lata
 erat, impedire: &, quoad usque ad memo-
 riam nostram tribuniciis consularibusque cer-
 tatum viribus est, dictaturæ semper altius
 fastigium fuit.

XXXIX. INTER priorem dictaturam abdi-
 catam novamque a Manlio initam, ab tribu-
 nis velut per interregnum concilio plebis
 habitu, adparuit, quæ ex promulgatis plebi,
 quæ latoribus gratiora essent; nam de fœ-
 nore atque agro rogationes jubebant, de ple-
 beio consulatu antiquabant. Et perfecta utra-
 que res esset, ni tribuni se in omnia simul
 consulere plebem dixissent. P. Manlius deinde
 dictator rem in caussam plebis inclinavit, C.

C. Licinius
primus
magister
equitum de
plebe.

Licinio, qui tribunus militum fuerat, magistro
 equitum de plebe dicto. Id ægre Patres passos
 accipio; dictatorem propinqua cognatione

LIBER VI CAP. XXXIX 315

Licinii se apud Patres excusare solitum, simul *U. c. 387.*
a. C. 365.
negantem, magistri equitum majus, quam tribuni consularis, imperium esse. Licinius Sextiusque, quum tribunorum plebi creandorum indicta comitia essent, ita se gerere, ut, negando jam sibi velle continuari honorem, acerrime accenderent (*c*) ad id, quod dissimulando petebant, plebem. « Nonum se annum jam velut in aciem (*d*) adversus optimates maximo privatim periculo, nullo publice emolumento stare. Consensu jam secum & rogationes promulgatas, & vim omnem tribuniciae potestatis. Primo intercessione collegarum in leges suas pugnatum esse : deinde ablegatione juventutis ad Veternum bellum : postremo dictatorium fulmen in se intentatum. Jam nec collegas, nec bellum, nec dictatorem obstat; quippe qui etiam omen plebeio consuli, magistro equitum ex plebe dicendo, dederit. Se ipsam plebem & commoda morari sua. Liberam urbem ac forum a creditoribus, liberos agros ab injustis possessoribus extemplo, si velit, habere posse. Quæ munera quando

*Licinius
Sextiisque
Tribb. Pl.
oratio de
conjunc-
tim fe-
rendis ro-
gationibus
suis.*

(*c*) accederent Gron.

(*d*) veluti in acie Gron. Crev.

U. c. 387. » tandem satis grato animo æstimatu^{ros}, si;
a. C. 365. » inter accipiendas de suis commodis roga-
 » tiones, spem honoris latoribus earum inci-
 » dant? Non esse modestiæ populi Romani id
 » postulare, ut ipse fœnore levetur, & in
 » agrum injuria possessionem a potentibus indu-
 » catur: per quos ea consecutus sit, senes
 » tribunicios non sine honore tantum, sed
 » etiam sine spe honoris, relinquit. Proinde
 » ipsi primum statuerent apud animos, quid
 » vellent: deinde comitiis tribuniciis decla-
 » rarent voluntatem. Si coniunctim ferri ab
 » se promulgatas rogationes vellent, esse,
 » quod eosdem reficerent tribunos plebis:
 » perlatus enim, quæ promulgaverint. Sin,
 » quod cuique privatim opus sit, id modo
 » accipi velint; opus esse nihil invidiosa con-
 » tinuatione honoris: nec se tribunatum, nec
 » illos ea, quæ promulgata sint, habituros.»

XL. ADVERSUS tam obstinatam orationem
 tribunorum quam, præ indignitate rerum,
 stupor silentiumque inde ceteros Patrum des-
 xisset; Ap. Claudius Crassus, nepos decem-
 viri, dicitur odio magis iraque, quam spe,
 ad dissuadendum processisse, & locutus in
 hanc fere sententiam esse: « Neque novum,

*Adversus
eos App.
Claudii
oratio.*

» neque inopinatum mihi ~~est~~, Quirites, si, quod *U. c. 387.*
 » unum familiae nostrae semper objectum est *a. C. 365.*
 » ab seditionis tribunis, id nunc ego quoque
 » audiam : Claudiæ genti jam inde ab initio
 » nil antiquius in republica Patrum maiestate
 » fuisse; semper plebis commodis adversatos
 » esse. Quorum alterum neque nego, neque
 » inficias eo (*e*), nos, ex quo adsciti sumus
 » simul in civitatem & Patres, enixe operam
 » dedisse, ut per nos aucta potius, quam in-
 » minuta, maiestas earum gentium, inter
 » quas nos esse voluistis, dici vere posset.
 » Illud alterum pro me majoribusque meis
 » contendere ausim, Quirites, (*nisi, quæ*
 » pro universa republica fiant, ea plebi, tam-
 » quam aliam incolenti urbem, adversa quis
 » putet) nihil nos, neque privatos, neque in
 » magistratibus, quod incommodum plebi
 » esset, scientes fecisse : nec ullum factum
 » dictumve nostrum contra utilitatem vestram
 » (*etsi quædam contra voluntatem fuerint*)
 » vere referri posse. An hoc, si Claudiæ fa-
 » miliae non sim, nec ex patricio sanguine
 » ortus, sed unus Quiritium quilibet, qui
 » modo me duobus ingenuis ortum, & vivere

(*e*) non ego non ceteri Claudiï inficiamus Crev.

V. c. 387. » in libera civitate sciam , reticere possim :
a. c. 365. » L. illum Sextium & C. Licinium , perpe-
» tuos (si Diis placet) tribunos , tantum licen-
» tiæ novem annis , quibus regnant , sumfisse ,
» ut vobis negent potestate liberam suffra-
» gii , non in comitiis , non in legibus ju-
» bendis , se permisuros esse ? Sub conditione ,
» inquit , nos reficietis decimum tribunos .
» Quid est aliud dicere , quod petunt alii ,
» nos adeo fastidimus , ut sine mercede mag-
» na non accipiamus ? Sed quæ tandem ista
» merces est , qua vos semper tribunos ple-
» bis habeamus ? ut rogationes , inquit , nostras ,
» seu placent , seu displicant , seu utiles , seu
» inutiles funt , omnes conjunctim accipiatis .
» Obsecro vos , Tarquinii tribuni plebis , pu-
» tate me ex media concione unum civem
» subclamare : Bona venia vestra liceat ex
» his rogationibus legere , quas salubres no-
» bis censemus esse ; antiquare alias . Non ,
» inquit , licebit . Tu de fœnore atque agris ,
» quod ad vos omnes pertinet , jubeas : &
» hoc portenti non fiat in urbe Romana , uti
» L. Sextium atque hunc C. Licinium consu-
» les , quod indignaris , quod abominaris , vi-
» deas ? Aut omnia accipe : aut nihil fero .

» Ut si quis ei, quem urgusat famas, vene- *U. c. 387.*
 » num ponat cum cibo; & aut abstinere eo, *a. C. 365.*
 » quod vitale sit, jubeat, aut mortiferum
 » vitali admisceat. Ergo, si esset libera hæc
 » civitas, non tibi frequentes subclamassent?
 » Abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus
 » tuis. Quid si tu (*f*) non tuleris, quod
 » commodum est populo accipere, nemo erit,
 » qui ferat illud? Si quis patricius, si quis
 » (quod illi volunt invidiosius esse) Claudius
 » diceret, Aut omnia accipite, aut nihil fero;
 » quis vestrum, Quirites, ferret? Numquam
 » ne vos res potius, quam auctores, specta-
 » bitis? sed omnia semper, quæ magistratus
 » ille dicet, secundis auribus, quæ ab nostrum
 » quo dicentur, adversis accipietis? At her-
 » cule sermo est minime civilis. Quid? Ro-
 » gatio qualis est, quam a vobis antiquatam
 » indignantur? Sermoni, Quirites, simillima.
 » Confules, inquit, rogo, ne vobis, quos
 » velitis, facere liceat. An aliter rogat, qui
 » utique alterum ex plebe fieri consulem ju-
 » bet; nec duos patricios creandi potestatem
 » vobis permittit? Si hodie bella sint, quale
 » Etruscum fuit, quum Porsena Janiculum

(*f*) *tu del.* *Gron. Grec.*

U. c. 387. » insedit , quale Gallicum modo , quum præ-
a. C. 365. » ter Capitolium atque arcem omnia hæc
 » hostium erant ; & consulatum cum hoc M.
 » Furio & (g) quolibet alio ex Patribus L.
 » ille Sextius peteret ; possetisne ferre , Sex-
 » tium haud pro dubio consulem esse , Ca-
 » millum de repulsa dimicare ? Hoccine est in
 » commune honores vocare , ut duos plebeios
 » fieri consules liceat , duos patricios non
 » liceat ? & alterum ex plebe creari necesse
 » sit , utrumque ex Patribus præterire liceat ?
 » Quænam ista societas , quænam confortio
 » est ? Parum est , si , cuius pars tua nulla
 » adhuc fuit , in partem ejus venis , nisi par-
 » tem petendo totum traxeris ? Timeo , in-
 » quit , ne , si duos licebit creari patricios ,
 » neminem creetis plebeium . Quid est dicere
 » aliud , quia (h) indignos vestra voluntate
 » creaturi non estis , necessitatem vobis crea-
 » di , quos non vultis , inponam ? Quid fe-
 » quiritur , nisi ut ne beneficium quidem debeat
 » populo , si cum duobus patriciis unus petie-
 » rit plebeius , & lege se , non suffragio , crea-
 » tum dicat ?

XLII

(g) aut Gron.

(h) nisi quia Gron. Crev.

XLI. » Quomodo extorqueant, non quo- *U. c. 387.*
a. C. 365.
 » modo petant honores, quærunt : & ita
 » maxima sunt adepturi, ut nihil ne pro mi-
 » nimis quidem debeant; & occasionibus po-
 » tius quam virtute, petere honores malunt
 » (i). Est aliquis, qui se inspici, æstimari
 » fastidiat; qui certos sibi uni honores inter-
 » dimicantes competitores æquum censem atque esse;
 » qui se arbitrio vestro eximat; qui vestra
 » necessaria suffragia pro voluntariis, & fer-
 » va pro liberis faciat? Omitto Licinium Sex-
 » tiumque, quorum annos in perpetua potesta-
 » te, tamquam regum in Capitolio, nume-
 » ratis: quis est hodie in civitate tam humili-
 » lis, cui non via ad consulatum facilior per-
 » ißtius legis occasionem, quam nobis ac
 » liberis nostris, fiat? si quidem nos, ne
 » quum volueritis quidem, creare interdum
 » poteritis; istos, etiam si nolueritis, necesse
 » sit. De indignitate fatis dictum est: (etenim
 » dignitas ad homines pertinet) quid de reli-
 » gionibus atque auspiciis, quæ propria Deo-
 » rum inmortali contemcio atque injuria
 » est, loquar? Auspiciis hanc urbem condi-
 » tam esse, auspiciis bello ac pace, domi-

(i) malint Gron. Crev.

Tom. II,

X

U. c. 387. » militiæque , omnia geri , quis est , qui igā
a. C. 365. » noret ? Penes quos igitur sunt auspicia
 » more majorum ? nempe , penes Patres ; nam
 » plebeius quidem magistratus nullus auspi-
 » cato creatur. Nobis adeo propria sunt auspi-
 » cia , ut non solum , quos populus creat pa-
 » tricos magistratus , non aliter , quam auspi-
 » cato , creet ; sed nos quoque ipsi sine suf-
 » fragio populi auspicato interregem proda-
 » mus , & privatim auspicia habeamus , quæ
 » isti ne in magistratibus quidem habent.
 » Quid igitur aliud , quam tollit ex civitate
 » auspicia , qui , plebeios consules creando ,
 » a Patribus , qui soli ea habere possunt , au-
 » fert ? Eludant nunc licet religiones. Quid
 » enim est , si pulli non pascentur ? si ex
 » cavea tardius exierint ? si occinuerit avis ?
 » Parva sunt hæc : sed parva ista non con-
 » temnendo majores nostri maximam hanc
 » rem fecerunt. Nunc nos , tamquam jam
 » nihil pace Deorum opus sit , omnes cere-
 » monias polluimus. Vulgo ergo pontifices ,
 » augures , sacrificuli reges creentur : cuili-
 » bet apicem dialem , dummodo homo sit ,
 » inponamus : tradamus ancilia , penetralia ,
 » Deos , Deorumque curam , quibus nefas

» est. Non leges auspicato ferantur, non ma- U. c. 387.
a. C. 365.
 » gistratus creentur : nec centuriatis nec cu-
 » riatis (k) comitiis Patres auctores fiant.
 » Sextius & Licinius, tamquam Romulus ac
 » Tatius, in urbe Romana regnent, quia
 » pecunias alienas, quia agros dono dant.
 » Tanta dulcedo est ex alienis fortunis præ-
 » dandi : nec in mentem venit, altera lege
 » solitudines vastas in agris fieri pellendo fi-
 » nibus dominos : altera fidem abrogari, cum
 » qua omnis humana societas tollitur. Om-
 » nium rerum caufa vobis antiquandas cen-
 » seo istas rogationes. Quod faxitis, Deos
 » velim fortunare. »

XLII. ORATIO Appii ad id modo valuit,
 ut tempus rogationum jubendarum proferre-
 tur. Rese^cti decimum iidem tribuni, Sextius Decemvir^z
sacrorum
ex plebe &
ex Patri-
bus.
 & Licinius, de decemviris sacrorum ex parte
 de plebe creandis legem pertulere. Creati
 quinque Patrum, quinque plebis : graduque
 eo jam via facta ad consulatum videbatur.
 Hac victoria contenta plebes cessit Patribus,
 ut, in præsentia consulum mentione omissa,
 tribuni militum crearentur. Creati A. & M.

(k) nec curiatis del. Gron.

U. c. 388. Cornelii iterum, M. Geganius, P. Manlius;

a. C. 364.

A. & M. L. Veturius, P. Valerius sextum. Quum
Corneliis, præter Velitrarum obsidionem, tardi magis
&c. Tr. rem exitus, quam dubii, quietæ externæ res
Mil. Romanis essent; fama repens belli Gallici

Camillus

V. dicta-

tor.

Bellum

gallicum.
L Pennum magistrum equitum dixit. Bellacum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen, auctor est Claudius; inclitamque in ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo provocatus manus conseruit, in conspectu duorum exercituum cæsum torque spoliavit, tum pugnatam. Pluribus auctoribus magis adducor, ut credam, decem haud minus post annos ea acta: hoc autem anno in Albano agro cum Gallis, dictatore M. Furio, signa collata. Nec dubia, nec difficilis Romanis

Vincuntur
Galli.
(quamquam ingentem Galli terorem memoria pristinæ cladis adulterant) victoria fuit.

Multa millia barbarorum in acie, multa captis castris cæsa: palati alii Apuliam maxime petentes, quum fuga se longinqua, tum quod passim eos simul pavor terrorque distulerant, ab hoste sese tutati sunt. Dictatori, consensu Patrum plebisque, triumphus

decretus. Vixdum perfunditum eum bello *U. c. 388.
a. C. 364.*
Rogatio-
nes tribu-
norum ac-
ceptæ.

atrocior domi seditio exceptit : & per ingentia certamina dictator senatusque vietus, ut rogationes tribuniciæ acciperentur : & comitia consulum adversa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus consul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit. Quia patricii se auctores futuros negabant, prope secessionem plebis res terribilesque alias minas civilium certaminum venit: quum tamen per dictatorem conditionibus sedatae discordiae sunt, concessumque ab nobilitate plebi de consule plebeio : a plebe nobilitati de prætore uno, qui jus in urbe diceret; ex Patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem senatus censeret esse, meritoque id, si quando umquam alias, Deum immortalium caussa libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent; & dies unus ad triduum adjiceretur; recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum a patriciis est juvenibus, se id honoris Deum immortalium caussa libenter aucturos, ut ædiles fierent. Quibus quum ab universis gratiæ actæ essent, factum senatusconsultum,

U. c. 388. ut duo viros ædiles ex Patribus dictator
a. C. 364. populum rogaret : Patres auctores omnibus
eius anni comitiis fierent.

FINIS TOMI SECUNDI.

ARGENTORATI,
Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

WDR

	8
Inches	7
	6
Centimetres	5
	4
	3
	2
	1
Blue	1
Cyan	2
Green	3
Yellow	4
Magenta	5
Red	6
White	7
Black	8

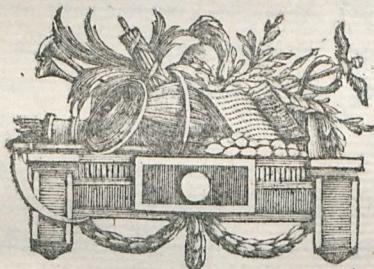
B.I.G.

Farbkarte #13

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS SECUNDUS

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatae
M DCC LXXIX